

TARTU ÜLIKOOL
Sotsiaalteaduste valdkond
Ühiskonnateaduste instituut
Ühiskonna ja infoprotsesside analüüsi õppekava

Annika Kutti

**Vahend (esindus)demokraatia tugevdamiseks? – avalik-arutlevate institutsioonide
potentsiaalset Arvamusfestivali näitel**

Magistritöö (15 EAP)

Juhendaja: empiirilise sotsioloogia professor Kairi Kasearu, PhD

Kaasjuhendaja: võrdleva poliitika lektor Alar Kilp, PhD

Konsultant: MTÜ Arvamusfestival juhatuse liige ning

Arvamusfestivali eestvedaja Kaspar Tammist, BBA

Tartu 2024

SISUKORD

SISSEJUHATUS	4
1 TEOREETILISED LÄHTEKOHAD	6
1.1 Demokraatiast, (esindus)demokraatia kriisist ning selle lahendamisest	6
1.2 Arutlemisest ning selle institutsionaliseerimisest: võimalused ja piirangud	10
1.3 Arvamusfestivalist: taust, eesmärk ning varasemad uuringud	19
1.4 Uurimisprobleem, eesmärk ja uurimisküsimused	27
2 MEETOD JA VALIM	28
2.1 Meetod	28
2.2 Valim	28
2.3 Andmekogumine	31
2.4 Andmeanalüüs	33
2.5 Eetika ja uurija refleksioon.....	34
3 TULEMUSED	38
3.1 Arvamusfestivali laiem tähendus Arvamusfestivali osapoolte jaoks	38
3.2 Arvamusfestivali osapoolte motiivid Arvamusfestivalil osalemiseks ja/või sellesse panustamiseks	39
3.3 Arvamusfestivali osapoolte kogemused Arvamusfestivali toimimismehhanismist	40
4 ARUTELU	45
4.1 Järelduste piirangud ning töö praktiline väärtus.....	45
4.2 Arvamusfestivali kui avalik-arutlev institutsiooni teoreetiline määratlus	46
4.3 Arvamusfestivali-laadsete avalik-arutlevate instutsioonide võimalused demokraatia tugevdamiseks või selle tugevdamisse panustamiseks	51
KOKKUVÕTE	54
SUMMARY	56
KASUTATUD KIRJANDUS	58
LISA 1. OSAPOOLTE SISESED RÜHMAD NING TEE/KANAL NENDENI	68
LISA 2. VALIMI TÄPSEM KIRJELDUS.....	70
LISA 3. INTERVJUU KAVA.....	72
LISA 4. TAUSTATUNNUSTE ANKEET	77
LISA 5. INFORMEERIMISE JA TEADLIKU NÕUSOLEKU VORM	78

LISA 6. KODEERIMISTABELI NÄIDE	81
Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks	82

SISSEJUHATUS

Mõistet „avalik-arutlev institutsioon“ (ingl. k. *deliberative mini-public*) tutvustas esmakordselt Fung (2003) kirjeldades seda kui sihipäraselt loodud korralduslahendust avaliku arutelu pidamiseks. Täpsemalt võib selliselt viidata nii vähem organiseeritud formaadile nagu mitteametlikud rahvakogunemised kui ka rohkem organiseeritud vormile nagu ametlikud kodanike kogud ning ühendused.

Avalik-arutlevaid institutsioone ning arutlemise praktikaid peetakse üheks oluliseks võimaluseks lääne-, sh Eesti, demokraatiate kriisi (Crouch, 2004; Steger ja James, 2019) lahendamiseks, toetudes nende teoreetilisele potentsiaalile (Dahl, 1989; Fishkin, 1991; Habermas, 1998) ning empiirilistele tõenditele (Geisler, 2023; Jacobs ja Kaufmann, 2021; Suiter ja Reidy, 2020; Thompson, 2008) olla esindusdemokraatia usaldus- ning kaasamisprobleemide lahendajaks. Küll aga leidub autoreid, kes suhtuvad vastava potentsiaali realiseerumisse ettevaatlikkusega, osutades et senine empiiriline tõendibaas on siiski veel piiratud (Does ja Jacquet, 2023) või ollakse kahtleval seisukohal arutlemise võimekuses olla efektiivseks võimustatud kaasamise probleemide lahendajaks (Warren, 2017).

Seega on oluline vastavate uurimustega jätkata, et teada saada, milles täpsemalt arutlemise institutsionaliseerimise potentsiaal tugevama (esindus)demokraatia kontekstis seisneb, andes nii panuse avalik-arutlevate institutsioonide võimekuse käsitusse vastava teema paremaks mõistmiseks. Sellest tulenevalt avan töös demokraatia tugevdamisvajaduse olemust ning analüüsin teoreetilisi ja empiirilisi uurimusi, mis keskenduvad arutlemise ning selle institutsionaliseerimise võimaluste potentsiaali kirjeldamisele. Töö empiirilise osa keskmesse võtan Arvamusfestivali kui avalik-arutleva institutsiooni mõtestamise.

Arvamusfestivali muudab oluliseks festivali kõrge külalastatavus, sisuline dünaamilisus ning regulaarne toimumine, olles olnud korraldanud igal aastal ligi 10 000 inimesele üle 150 erineva arutelu (v.a algusaastad ning covid-19 esimene laine) ning seda sel aastal juba 12. korda (Arvamusfestivali kodulehekül, i.a; MTÜ Arvamusfestival, 2022). Lisaks näitab poliitikute ja/või otsustajate kohalolek festivalil (Kallas, 2020; Karis, 2022), et Arvamusfestivalil toimuv on mingil moel oluline ka võimule, mis näitab festivali võimalikku mõju ja tähtsust ühiskondliku arutelu platvormina. Küll aga ei ole Arvamusfestival mulle teadaolevalt veel põhjalikku teaduslikku tähelepanu saanud ning ei ole teada, mil moel Arvamusfestival ning Arvamusfestivali-laadsed avalik-arutlevad institutsioonid (koos oma piirangutega) potentsiaalselt (esindus)demokraatiat tugevdavad

või millega selle tugevdamise panustavad. Seega keskendun töös selle välja selgitamisele võrreldes töö empiirilisi tulemusi loodud teooriaga ning andes ühtlasi soovitusi teema edasiseks uurimiseks.

Täna magistritöö juhendajaid aktiivse mõttevahetuse ning ausa ja asjakohase tagasiside eest. Samuti täna töö konsultanti, kes jagas mulle vajalikke Arvamusfestivaliga seotud dokumente, vastas minu küsimustele ning oli nõuandjaks uurimuse valimi moodustamisel, samuti osaliselt sillaks nendeni jõudmisel. Täna ka kõiki uurimuses osalenud intervjueritavaid nende väärtusliku panuse eest magistritöö valmimise.

1 TEOREETILISED LÄHTEKOHAD

Teooria peatüki eesmärk on luua teoreetiline raam uuritava teema paremaks mõistmiseks, andes nii vahendid uurimuse teostamiseks ning saadud tulemuste tõlgendamiseks. Teooria peatüki olen jaotanud neljaks alapeatükiks, millest esimese eesmärk on anda tööle kontekst ehk selgitada, milles täpsemalt demokraatia tugevdamisvajadus seisneb ning millised võimalused on sellele vastamiseks ja/või selle lahendamiseks. Seejärel annan teoreetilise raami uurimisobjektis olevale Arvamusfestivalile, peatudes arutlemise institutsionaliseerimisele kui ühele võimalusele demokraatiat tugevdada või selle tugevdamisse panustada. Teooria sisuline osa lõppeb Arvamusfestivali olemuse kirjeldamisega, keskendudes selle tekkele, eesmärkidele ning varasemate uuringute tulemustele. Peatüki lõpetan töö uurimisprobleemi, eesmärgi ja uurimisküsimuste sõnastamisega.

1.1 Demokraatiast, (esindus)demokraatia kriisist ning selle lahendamisest

Lääne demokraatia alged pärinevad Antiik-Ateenast, mille kohaselt tähendab demokraatia avatud valitsemist, mida selgitab kodanike võimalus regulaarselt ning aktiivselt mõjutada riigijuhtimist (Canfora, 2001). Täpsemalt kõneldi kirjeldatud valitsusvormist esialgu aga kui „vabadusest“ või demos'est, osutades deemose (s.o rahva) hääle, soovide ning õiglustunde panusele ja arvesse võtmisele riigivalitsemises (Canfora, 2001; Savostjana jt, 1965). See tähendas Ateena kodanike õigust osaleda rahvakoosolekutel poliitiliste otsuste vastuvõtmisel (Sealey, 1976) ning riigi funktsioone teostavate kolleegiumite valimisel (Savostjana jt, 1965). Sõna „demokraatia“ võtsid kasutusele aga demokraatliku võimukorralduse vastased (Canfora, 2001), osutades nii (vägivaldsele) „rahva ülemvõimule“ kui deemose pretensioonile seista seadusest kõrgemal. Viimast mõtet selgitas asjaolu, et antiikdemokraatia kätkes eelpool toodud vabadust vähestele Ateena elanikele, kuna täieõiguslike kodanikena käsitleti tollal vaevalt üle 20% Ateena rahvastikust (sh sooliselt ainult mehed) (Savostjana jt, 1965).

Täna nähakse demokraatia potentsiaali aga kogu rahva hüvanguks, kirjeldades demokraatiat kui „uue vabaduse“ (Lincoln, 1863/1989: 536) sündi ehk „rahva valitsust rahva teostuses ja rahva huvides“ (Lincoln, 1863/1989: 536). Küll aga antiiklik keskväljakul debateerimine ja hääletamine ei ole tänase ühiskonna mastaabis enam teostatav ning nii on tänase demokraatia „vabaduse“ keskmes ausad ja vabad valimised (Riker, 1982). See tähendab, et kodanike ülesandeks on ise valitsemise asemel valida endale esindajad, kes omavad mandaati valitsevat võimu ellu viia (Held, 1993). Täpsemalt on lääne demokraatiate aluseks liberaalne esindusdemokraatia, mille eesmärgiks on

võimalikult ausalt ja tõhusalt ühitada indiviidide huvid ühiseks huviks (Miller, 1993) ning seda kirjeldavad kõik tänapäevased demokraatia tunnused (Diamond, 2003): regulaarsed, vabad ja ausad valimised; poliitiline ning kodanlik pluralism, sh grupivabadused; õigusriik; võimude lahusus; pühendumus inimõigustele ja vähemuste õiguste kaitsele.

Küll aga toimub indiviidide huvide ühiseks huviks liitmine valitsuse otsusena ning nii on otsuse langetamise aluseks eeskätt valitsuse tahe, mitte kodanike individuaalsed motivatsioonid ja eelistused. See näitab, et esindusdemokraatia nõrkuseks on otsustusprotsesside ebapiisav avalikkus, mida selgitab kodanike rahulolematuse ehk ootus (Euroopa Sotsiaaluuring, 2014, 2022) rohkem ja ise otsustusprotsessides osaleda. Nii jõuamegi demokraatia kriisi kirjeldamiseni, mille olulisteks tendentsideks on kodanike tajumise rahva mõjuvõimu vähenemisest (Crouch, 2004) ning usaldamatuse kasv liberaaldemokraatlike institutsioonide ning protsesside vastu (Crouch, 2004; Steger ja James, 2019).

Täpsemalt võime Fukuyama (2018:182) järgi demokraatia kriisi mõista kui ohtu liikuda kahe vastandliku düstopia, nimelt „hüpercentraliseerituse” või „lõputu killustatuse” suunas. Esimest kirjeldab võimu koondumine ühte punkti, mis võib tähendada autoritaarsete suundumuste tugevnemist (nt Venemaa), võimu koondumist rahvusvahelistesse organisatsioonidesse (nt ideeliselt Euroopa Liit) või ka võimu koondumist täielikult rahva kätte (populism). Lõputu killustatus osutab aga poliitilisele lõhestumisele ning valitususkriiside üha sagedasemale esinemisele. See näitab valitsemise ebastabiilsust, kuna on takistatud konsensuse saavutamine ja poliitiliste otsuste tegemine. Viimast võimestab ka populism, kus poliitilised liidrid ja/või liikumised kasutavad emotsioone, äärmusi ja vastandumist oma eesmärkide saavutamiseks. Selline toimimine ohustab aga demokraatlikke väärtusi ja protsesse, kuna leiab aset pluralismi ja sallivuse ohustamine ning demokraatlike institutsioonide nõrgestamine. Lisaks eelpool mainitule on murettekitav nende eelistus isolatsioonipoliitikale, mis nõrgendab rahvusvahelisi suhteid ja koostööd, õõnestades nii demokraatia kriisi juurpõhjustest väljatulemist. Nendeks on peamiselt mitmed globaalsed probleemid – nt majanduskriis, kliimakriis ning sõjakriis –, mis hõlmavad eneses nii majanduslikke, sotsiaalseid, poliitilisi ja tehnoloogilisi tegureid, millele lahenduste leidmine nõuab demokraatia innovatsiooni ehk poliitilist ning ühiskondlikku koostööd.

Demokraatia innovatsiooni ootusest on räägitud tegelikult aga juba palju varem (Collier ja Levitsky, 1997), osutades esindusdemokraatia kitsaskohale viia valitud esindajate kaudu tavakodanikud poliitilisest elust kaugemale. See aga võib viia kodanike poliitilise passiivsuse tundes

end vähemotiveerituna oma hääle kuuldavaks tegemisel. Nii saab ohustatud aga demokraatia elujõulisus, kuna Putnami (1993) järgi on demokraatia avaldumise eelduseks kõigi kodanike aktiivne osalus, kirjeldades demokraatliku riigi suurima väärtusena aktiivset ning vastutustundlikku kodanikku. Aktiivne kodanikkond on demokraatlikule riigile oluline nii kogukonna elu võimestamise (O'Connor ja Gates, 2000; Putnam jt, 2004) kui ka kodanike poliitilise aktiivsuse kontekstis (Putnam, 1993), aidates vastavalt tugevdada kogukonna sidusust ning ära hoida riigi juhtimises võimu monopoliseerumist. Niisiis on demokraatia kestlikkuse seisukohast oluline muuta olemasolevat esindusdemokraatiat avatumaks, tagades sellega mitte ainult kaasavama, vaid ka elujõulisema demokraatia.

Veelgi varem on Dewey (1927) ning Barber (1984) märkinud, et kodaniku aktiivsus ei ole hea mitte ainult demokraatia elujõulisusele, vaid oluline ka kodanikule endale isiklikuks kasvuks ning arenguks. Hiljem on viimasega nõustunud ka Dworkin (2006) täpsustades, et demokraatliku režiimi hoiab elusana rahva võimalus ja ka kohustus kaitsta oma veendumusi ühise väärtusruumi kaudu, mida kirjeldab iga inimese võrdset väärtuslikuks pidamine ning võõrandamatu isiklik vastutus teha kindlaks oma elu väärtus ning seda ka teostada. Need mõtted kõlavad tegelikult tuttavalt ka juba Aristotelese (ca. 350 eKr/ 1958) filosoofiast, mis rõhutab, et inimene on oma loomult sotsiaalne ja poliitiline olend, kelle inimeseks olemise potentsiaal saab võimalikuks ühistegevuse raames, mida riik kui inimese loomusega vastavuses olev institutsioon pakkuma peaks. Täpsemalt on Aristotelese (ca. 350 eKr/ 1958) järgi iga poliitiline kooslus kokku tulnud mingi tõenäolise ühise hüve saavutamiseks, mis hea – s.o demokraatliku (Dahl, 1989) – poliitika korral tähendab selle ülimalt vormi ehk eelpool tsiteeritud Lincolni sõnastuses „rahva valitsust rahva teostuses ja rahva huvides“ (Lincoln, 1863/1989: 536). See tähendab, et kodanikele peaks pakkuma (rohkem) võimalusi osaleda demokraatlikes protsessides, võimaldades neil seeläbi end kodanikuna (inimesena) rohkem teostada. See ei pea tähendama olemasolevalt esindusdemokraatialt üleminekut, vaid see võib hõlmata selle täiendamist otse- ja/või osalusdemokraatlike osalemisvõimalustega.

Otsedemokraatia keskmes on valijaskonna otsene kaasamine poliitilistesse otsustusprotsessidesse (Svensson, 2011), mida peamiselt esindavad referendumid ja rahvaalgatused. Šveits on Euroopas silmapaistev näide otsedemokraatiast, kus referendumite pidamine on juba sügavalt juurdunud traditsioon, mis nõuab kodanikelt teemadega põhjalikku tutvumist ning argumenteeritud seisukohtade kujundamist. Osalusdemokraatia eesmärk on aga lähendada kodanikke ja poliitilist süsteemi koostöö ja vastastikuse mõistmise kaudu. Üheks oluliseks osalusdemokraatia

vormiks on deliberatiivne ehk arutlev demokraatia, kus rõhuasetus on avalikel aruteludel enne otsuste langetamist (Bohman, 1996; Fishkin, 1991; Habermas, 1998). Fishkini (2003) järgi seisneb liberaalse ja arutleva demokraatia erinevus peamiselt selles, et liberaalses demokraatias teeb kodanik valiku etteantud valikute vahel, samas kui arutlevas demokraatias on võimalik need valikud ise välja mõelda. Arutleva demokraatia näiteid leidub mitmeid, näiteks ka Eestis, hõlmates nii vähem institutsionaliseeritud vorme nagu meediapaneelid ja Arvamusfestival kui ka rohkem institutsionaliseeritud formaate nagu Rahva- või Kliimakogu.

Täpsemalt võib demokraatia uuendusmudelites kohata aga mitme lähenemisviisi paralleelset kasutamist, põimides omavahel eri demokraatiade kontekstid ning kodanike osaluse sisu (vt tabel 1). See tähendab, et tänapäeva demokraatias kohtame kaasava(ma) demokraatia poole liikumise kontekstis sageli erinevaid otse- ja osalusdemokraatlikke komponente, mis ühendavad erinevaid demokraatlikke institutsioone ning moodustavad nii „modernse segarežiimi“ (Hendriks, 2019).

Tabel 1. Esindus-, osalus- ning otsedemokraatia võrdlus: kodaniku osaluse kontekst, sisu ja eesmärk

	Kontekst	Osaluse sisu	Eesmärk
Esindus-demokraatia	Tehniliselt vaid valitsuse kokku panemine	Võimalus <ul style="list-style-type: none"> • regulaarsele, vabale ja ausale hääletamisele 	Valitud esindaja valimine
Osalus-demokraatia	Poliitiliseks osaluseks on loodud võimalusi ka väljaspool hääletamismehhanisme	Võimalus <ul style="list-style-type: none"> • asja- ning ajakohasele teabele, sh uudistele • kommenteerimiseks • aruteludeks 	Ratsionaalse hääletamisotsuse tegemine ning valitsusele järelevalve teostamine
Otse-demokraatia	Demokraatlikud protsessid ning nendes osalemine on igapäevaelu reaalsus	Võimalus <ul style="list-style-type: none"> • kodanikuosaluseks • suhtluseks (ingl. k. <i>interact</i>) • ühishuvide arendamiseks • oma arvamuse kujundamiseks ning väljendamiseks 	Ise otseselt ning järjepidevalt otsustusprotsessides osalemine

Allikas: loodud teooria põhjal

Demokraatlikke institutsioone võib mõista organisatsiooniliste struktuuridena või mehhanismidena, mis on loodud ja toimivad selleks, et hõlbustada demokraatlikku valitsemist ja kodanike osalust poliitilistes protsessides (Dahl, 1998). See tähendab võimalust, sh raamistiku

kodanike osalusele ja valitsuse vastutusele, hõlmates eneses erinevaid tasandeid ja vorme. Näiteks võib parlament või kongress esindada kodanike mitmekesiseid huve ja arvamusi, samal ajal kui valimiskomisjonid tagavad valimiste aususe ja demokraatliku protsessi õiguspärasuse. Olenemata demokraatliku institutsiooni vormist või tasandist, on oluline, et need on oma tegevuses avatud, läbipaistvad ning vastutustundlikud, sh tagavad kodanike võrdse esindatuse ja osaluse nendes (Dahl, 1998; Goodin, 1996).

Valik otse- või osalusdemokraatlike institutsioonide (juurde) loomise vahel sõltub sageli konkreetse riigi poliitilisest süsteemist ning kodanike suhtumisest poliitikasse ja poliitilistesse institutsioonidesse. Viimased mõtted viitavad poliitilisele kultuurile, mis kajastab nii inimeste individuaalseid prioriteete ja väärtusi (Inglehart, 1997) kui ka kollektiivse usalduse, koostöö ja vastastikkuse seotuse olulisust (Putnam, 2000). Seega on kaasamisvõimaluste laiendamisel oluline arvestada, et poliitiline osalus ei pruugi olla kõigi kodanike jaoks sama lihtne, eriti kui puudub varasem kogemus ja harjumus vastavalt tegutseda.

Samas on oluline, et demokraatlikud institutsioonid ei ole ainuüksi poliitilise kultuuri peeglid, vaid ka selle kujundajad (Dahl, 1998). See tähendab demokraatlike institutsioonide potentsiaali mõjutada kodanike arusaamu poliitikast, nende osalust poliitilistes protsessides ning üldist poliitilist käitumist. See soosib tänapäeva demokraatia uuendusmudelites mitmekesiste lahenduste kasutamist, sh meetodite omavahelist tasakaalustamist ja täiendamist. Need meetodid võivad hõlmata näiteks otsedemokraatlike (ingl. k. *plebiscitary*) või tegevuspõhiseid (ingl. k. *action-oriented*) lahendusi, samuti olemasolevat süsteemi täiendavaid avalik-arutlevaid institutsioone¹.

Kuna uurimisobjektina keskendun siinses töös Arvamusfestivalile, siis on töö fookuses eelkõige avalik-arutlevad institutsioonid ning nende funktsioonide avamine.

1.2 Arutlemisest ning selle institutsionaliseerimisest: võimalused ja piirangud

Warreni (2017) järgi kuulub arutlemine (ingl. k. *deliberating*) üldlevinud demokraatia edendamise praktikate hulka, osutades sellele kui arvamuste vahetamise protsessile teadmiste ja mõistmise suurendamiseks ning erinevate huvide ja vaatenurkade esiletõstmiseks. Foresteri ja Theckethili (2008) järgi on võimalik aga veelgi täpsemaks lähenemiseks, osutades, et arutlemine koosneb kolmest

---

¹ Avalik-arutlevate institutsioonide alla koondan töös järgnevad ingliskeelsed vasted: *deliberative initiative*, *deliberative practice*, *mini-populus* ning *mini-publics*, *deliberative institutions*

erinevast elemendist, millel on erinev sisuline dünaamika ning lõppeesmärk. Nendeks (vt tabel 2) on dialoog (ingl. k. *dialogue*), debatt (ingl. k. *debate*) ning läbirääkimised (ingl. k. *negotiation*).

Tabel 2. Võrdlus: dialoog, debatt ning läbirääkimised

	Dialoog	Debatt	Läbirääkimised
Interaktsioon	Vestlus	Argumendid	Ettepanekute tegemine
Eesmärk	Teineteise mõistmine	Argumentide hindamine	Uus praktiline lahendus; võidud-kaotused tasakaalus
Küsimus	Mida Sa silmas pead?	Miks on nii õige?	Mida me saame teha?
Oht/ lõksud	Lõputu rääkimine	Eskaleerumine	Kaotusi rohkem kui võite
Juhi roll	Kaasa aitamine	Modereerimine	Vahendamine
Autoriteetsus	Mõistmine, ärakuulamine	Ekspertiis	Nõusolek
Võrdsuse eeldus	Austus	Aeg/võimalus	Valikute/võimaluste kaalumine
Protsessi kvaliteet	Võimaldab vastastikkust mõistmist ja ärakuulamist	Protseduuriline õiglus	Leidlikkus, huvide rahuldamine
Vaidluste lahendamine	Hindamine, veenmine	Õppimine	Läbirääkimine

Allikas: Forester ja Theckethil, 2008: lk 42

Dialoogis on keskseks interaktsiooni vormiks vestlus, mis läbi leiab aset osalejate enese väljendamine ning püüd teineteist mõista. See tähendab platvormi osalejatele oma seisukohtade jagamiseks ja vastastikuseks kuulamiseks, võimaldades sügavamalt emotsionaalset sidet ning üksteise vaatenurkade paremat mõistmist. Dialoogi juhi roll on kirjeldatud protsessile kaasa aidata, st suunata ja toetada osalejate eneseväljendust ning üksteise ärakuulamist. Dialoogi eesmärk on teineteise mõistmine, mida saadab aga oht lõputuks rääkimiseks. **Debatis** on fookuses argumenteerimine, kus osapooled püüavad veenvalt esitada oma seisukohti ja otsida vigu vastaspoole argumentides. Selles protsessis on juhi rolliks debateerijate mõttevahetust modereerida, sh tuua välja ja selgitada aset leidnud möödarääkimisi. Debatil eesmärk on argumentide kaalumine ehk Habermasilikult „parema argumenti jõust” (Habermas, 1998: lk 306) lähtumine, milleni jõudmisel võib ohuks olla aga debati eskaleerumine. **Läbirääkimistel** on fookuses aga osapoolte vastastikune ettepanekute tegemine, et jõuda osapooli rahuldava praktilise kokkuleppeni. Ühise keele leidmisel on oluline roll läbirääkimiste juhil, kelle ülesanne on vahendada osapoolte omavahelist mõistmist ning ootuste kokku sobitamist. Läbirääkimiste ohuks on kõigi või osade osapoolte poolt suurte järeleandmistega tegemine, mistõttu võib juhtuda, et ühises konsensus ei ole osapoolte võidud-kaotused tasakaalus.

Selguse mõttes võib ühe arutelu raames keskenduda muidugi vaid ühele neist elementidest, st et mõned arutelud võivadki keskenduda ainuüksi teineteise sügavamale mõistmisele, teised aga näiteks praktiliste kokkulepete saavutamisele. Praktikas on aga sage nende protsesside omavaheline põimumine, sh üksteisele ette jäämine. Näiteks ei piisa hea debati jaoks ainult argumentide hindamisest, sisukaks ning kaasahaaravaks interaktsiooniks on oluline ka kaasdebateerija mõistmine. Samas võib üksteise mõistmise soovist tunda ka tülpimust, st ollakse justkui rääkimise lõksus: sõnad ei vii ega vii tegudeni.

Sarnast arutlemise elementide jagunemise ideed on kasutanud juba varem ka Ryfe (2005), jagades arutlemise institutsionaliseerimise võimalused arutlemise tulemist tulenevalt lihtsustatult kolme gruppi. Esimese puhul on arutelu eesmärk pigem **hariduslik** kui seotud otse poliitikakujundamisega. Nendeks on kindlatele teemadele (nt keskkonnakaitse, tervishoid või haridus) pühendatud arutlevad foorumid, mille fookuses on pakkuda osalejatele teavet ja aruteluruumi nende teemade sügavamaks mõistmiseks. Teiseks võivad avalik-arutlevad institutsioonid olla kui **konsulterimisvahendid**, kus toimub valitud esindajate ning kodanike seisukohtade jagamine ning kuulamine. Kuigi valitud esindajatel ei ole selles kontekstis kohustust arutelude tulemusi järgida, saavad nad siiski kasutada tulemusi sisendina poliitikakujundamisel või hinnata nende põhjal üldsuse arvamust. Näiteks võivad kodanike arvamusküsitlused anda poliitikakujundajatele väärtuslikku teavet avaliku arvamuse kohta või ühiskondlikud meeleavaldused suunavad valitsusi kodanike dialoogidesse kaasama. Veel võivad avalik-arutlevaid institutsioonid olla **otseselt seotud otsustusprotsessidega**, kus arutelude tulemused ja saadav sisend mõjutavad otseselt järgnevaid poliitikakujundamise samme. Sellised algatused on kahe eelmise grupiga võrreldes rohkem institutsionaliseeritud ning seega ka süsteemsemad ja läbimõeldud. Siia võivad kuuluda erinevad omavalitsuste juures tegutsevad kodanike kogud või foorumid, mis on loodud selleks, et kodanikud saaksid omavalitsuse arengut puudutavate otsuste langetamisel osaleda.

Arutlemise institutsionaliseerimise juured ulatuvad aga tegelikult juba 1980. aastate teise poole, mil Dahl (1989) tegi ettepaneku kaasata otsustusprotsessidesse tavakodanikud, korraldades avalikke arutelusid väikestes valimigruppides. Toona nimetas ta esitatud ideed rahvahääle minivormiks (ingl. k. *mini-populus*), millest nüüdseks on välja kasvanud Fungi (2003:339) sõnastuses „avalik-arutlevad institutsioonid“.

Sarnaselt Dahli ideele on ka tänaste võimaluste seas eelkõige rohkem demokraatlike instutsioonide mini- kui suurvorme, kuid sellest olenemata on nende kõigi eesmärk mitmesuguste

vormide kaudu ning erinevatel tasanditel toimida kui kodanike poliitilise osaluse korraldajad. Täpsemalt iseloomustab Fung (2003) nende tegevust osutades Ungeri (1987) kirjeldatud „reformistlikule nikerdamisele“ (ingl. k. *reformist tinkering*), mis tähendab väikeste ja järk-järgult rakendatavate muudatuste tegemist olemasolevatesse süsteemidesse või protsessidesse, eesmärgiga neid parandada või kohandada ilma radikaalsete või põhjalike muudatusteta. Sarnast mõtet annab edasi juba varasem idee ehk Lindblom (1959) kontseptsioon „edasi murdmisest“ (ingl. k. *muddling through*), mis kirjeldab sellist poliitikakujundamise lähenemist, mis keskendub olemasolevate poliitikate järkjärgulisele muutmisele ja väikestele parandustele, mitte radikaalsetele reformidele. See lähenemine võimaldab organisatsioonidel ja poliitikutel paindlikult kohaneda muutuva keskkonnaga ning vähendab suurte riskide võtmist, mis võib kaasneda radikaalsete ümberkorraldustega.

Täpsemalt võivad avalik-arutlevateks foorumiteks olla näiteks kodanike võrgustikud/foorumid/ arenid, vanad ja uued meediakanalid ning samuti ka mitteametlikud kodanike kogunemised. Need võimalused on paljudes, eriti liberaaldemokraatlikes, süsteemides olemas ning omavahel arutlevate praktikate integreerumise kontekstis tihedalt seotud. Siinses töös peatun aga mainitute seast põhiliselt võrgustike² olemuse avamisel, toetudes terminoloogiliselt Sootla ja Suve (2021:190) määratlusele osutada võrgustikele kui alt üles „sihipäraselt loodud korralduslahendustele“, olles ise või kujundades arutlevaid foorume ja/või areene, mis toetavad poliitikotsuste kujunemist selle sõna laias tähenduses.

Täpsemalt võib neid võrgustike olla nii avaliku, era- kui ka kolmanda sektori tasandil, olles kas (Sørensen ja Torfing, 2007) vastava institutsiooni (nt kohalik omavalitsus) juhtimisvahendiks või siduvaks ja kommunikatiivseks intersubjektiivseks struktuuriks ja/või vahendiks selle kujundamiseks. Intersubjektiivse struktuuri alla kuuluvad väärtused, normid ning tähendusruum, mille loomise vahendiks võivad olla võrgustiku organiseerimisviis ja sellega edasiantavad narratiivid. Võrgustiku organiseerimisviisi võib aga täpsemalt kirjeldada toetudes võrgustike disaini ning analüüsi parameetritele (vt tabel 3), mille all mõistame peamiselt kirjeldust võrgustikuga seotud osapooltest, võrgustiku rollist neile ning võrgustiku toimimismehhanismist. Viimase alla kuuluvad nii võrgustiku struktuur, käitumisreeglid ning osapoolte vastastikmõjud ning tegutsemise strateegiad. Oluline on ka võrgustiku institutsionaliseerituse tase, mis annab võimaluse võrgustike põhjalikumaks liigtuseks.

---

² Teooria kirjutamisel läbivõetud kirjanduses esineb tegelikult kõigi kolme – võrgustik, areen, foorum – vaba kasutamist, andmata neile rangemat raami või hierarhilist positsiooni üksteise suhtes. Esineb küll kontekstilisi ilminguid, milline neist on vastavas kontekstis justkui üldisem, või vastupidi, teises sisalduv, kuid alati see nii selge ei ole.

Tabel 3. Võrgustike disaini ja analüüsi parameetrid. Allikas: Sootla ja Suve, 2021:191

Parameeter	Kirjeldus, näited
Osapooled	Tüübid, vajadused, huvid, arv
Võrgustiku roll	Kommunikatsiooni ja õppimise vahend, juurdepääs otsuste tegemisele, koostöö ja koordineerimise vahend, lisaressursside kaasamise vahend
Struktuur	Liikmelisuse tingimused, stabiilsus, avatus-suletus, interaktsiooni intensiivsus
Vastastiksõltuvuse tüüp	Ühised ressursid, sihid, vastastikku täiendavad rollid, erinevad tugevused ja nõrkused
Institutsionaliseeritus	Reeglid, väärtused, tähendusruum
Käitumisreeglid	Käitumisreeglid võrgustikus
Võimu vahekord	Domineerimise viisid ja ulatus
Osapoolte strateegiad	Individualism, koostöö, ühishuvide eelistamine, altruism

Allikas: Sootla ja Suve, 2021:191

Võrgustiku institutsionaliseerituse tase (Kickert jt, 1997) viitab konkreetsemalt sellele, kui palju ja kuidas on teatud poliitilised või ühiskondlikud struktuurid muutunud ametlikuks, reguleerituks ja stabiilseks osaks ühiskonnast või poliitilisest süsteemist. Samuti peegeldab see võrgustike kohanemist ühiskondlike vajaduste ja eesmärkidega. See tähendab, et madala institutsionaliseerituse tasemega võrgustikud võivad olla peamiselt isiklike sihtide teostamise vahendiks, kus liikmed jagavad ressursse ja teavet oma individuaalsete eesmärkide saavutamiseks. Samas võib kõrgema institutsionaliseerituse tasemega võrgustik olla ka avalike hüvede kujundamise vahendiks, kus struktureeritud ja reguleeritud koostöö võimaldab liikmetel ühiselt panustada ühiskonna heaolu ning avalike eesmärkide saavutamisse.

Täpsemalt saab Kickert jt (1997) järgi jagada võrgustike institutsionaliseerituse taseme alusel neljaks (vt tabel 4): teemavõrgustik, instrumentaalne võrgustik, interaktiivne võrgustik ning institutsionaliseeritud võrgustik. **Teemavõrgustiku** fookus on erinevate osapoolte ühendamises ühise teema kaudu, viies vastava teema avaliku tähelepanu keskmesse. Nende tugevuseks on sisuline paindlikkus, avatus ning osapooli ühendav tähendusruum. Need on olulised probleemide määratlemis- ning sõelumisvahendid ning neid nähakse tõhusa vahendina osapooli mobiliseerida ning arvamusi kujundada. Teemavõrgustike osalised on selgelt eri tugevusega, st eristuvad tuumik, aktiivsed kaasaminejad ning passiivsed kaasosalejad. Teemavõrgustike puuduseks on aga lõtv ning heitlik organiseeritus, samuti ebaselgus tulemustes, st valdavalt toimub neis siiski teatud arusaamade kinnistamine, mitte olemasolevate arusaamade ümber hindamine või täiesti uute mõtete loomine.

Instrumentaalne võrgustik ühendab eneses aga eri sektorite sihte, mille elluviimine toimub ühise koostöö ning koordineerimise kaudu. Sellised võrgustikud on ajutised ning rangelt kindlale tulemusele häälestatud, kus osapoolte strateegiaks on eelkõige oma huvide ning heaolu eest seismine. **Interaktiivse võrgustiku** omapäraks on aga toimida juba koos oleva koosluse konfliktide juhina. Need on sarnaselt eelmisele tüübile ajutised ning rõhuasetusega konsensuse leidmisele. **Institutsionaliseeritud võrgustikute** puhul on oluline aga osaliste koostoime platvormi loomine ühise tähendusruumi ning ka konkreetsete reeglite loomise kaudu. Osapoolte tegevused on ajendatud eeskätt avalikust huvist ning ühisest soovist toimida institutsionaliseeritud võrgustikuna ning seda ladusalt ja koostöiselt.

Tabel 4. Võrgustike võrdlus vastavalt võrgustiku disaini ja analüüsi parameetritele

Para-meeter	Teemavõrgustik	Instrumentaalne võrgustik	Interaktiivne võrgustik	Institutsionali-seeritud võrgustik
Osapooled	Eri tugevusega	Eri sektorid	Killustatud	Avatud
Võrgustiku roll	Ühine probleemväli (määratlemine ja sõelumine)	Koordineerimise tõhustamine	Koostöö; konfliktide juhtimine	Koostoime ühises tähendusruumis
Struktuur	Paindlik, spontaanne, kaootiline	Ajutine	Ajutine	Avatud, regulaarne
Vastastik-sõltuvuse tüüp	Vastastikkune täiendamine; ebaselged tulemused	Ühistegevused; kindel ühine (lihtne) tulemus	Rahuldavad lahendused, konsensus	Ühine tähendusruum, ladus interaktsioon
Käitumis-reeglid	Sisemine organiseeritus	Ratsionaalsed motiivid	Koostöö	Konkreetsed reeglid
Võimu-vahekord	Ideeline tuumik; mitmetasandiline, lõtv	Ühine koordineerimine	Ühine koostöö	Koostoime
Osapoolte strateegiad	Ühendav ühine teema, aga selle sees nii isiklikud kui ka ühishuvid	Koostöö ajutine; peamiselt oluline oma huvi ja heaolu	Nii isiklikud kui ka ühishuvid; konsensus	Ühise tähendusruumi ühtlustamine; avalik huvi ja soov toimida võrgustikuna

Allikas: loodud eespool oleva teooria põhjal

Niisiis põhineb arutlemise kõige institutsionaliseeritum vorm ühishuve taotleval koostööl ning võimustatud arutlemise praktilal, osutades nii kõige enim arutleva demokraatia ideaali edendamisele.

Täpsemalt on arutleva demokraatia (Fishkin, 1991; Habermas, 1998) põhisuunaks jõuda arutelu abil rahva „üldise“ (Rousseau, 1762/2010: 12), „poliitilise“ (Fishkin, 2009: 34) või „ratsionaalse“ (Habermas, 1973/ 2010: 108) tahteni, mis peaks oma legitiimsuses olema valitud esindajate tegutsemise aluseks. Ideaalis leiab vastav arutelu aset keskkonnas, kus puuduvad kõiksugu takistused, toimub kõigi asjaosaliste vaba ja võrdne kaasamine, ollakse sõnavõttudele avatud ning eksisteerib võimalus tulemusi ja seisukohti ümber hinnata (Habermas, 1989/1991). Osapooltevaheline arutlemine leiab täpsemalt aset avalikus sfääris, mis tähendab kodanikele avatud ja võrdset suhtlusvälja, ka -ruumi või -areeni (Habermas, 1989/1991), millel on võimustamiseks ka „põhiseaduslik või juriidiline alus“ (Fishkin, 1991:104). See tähendab, et võimustatud arutlemine eeldab võrreldes nt hariduslike või konsulteerivate formaatidega suuremat pingutust, mistõttu on need ka potentsiaalselt harvem esinevad või vähem regulaarsed. Seda eelkõige seetõttu, et need eeldavad arutelu hoolikaks disainiks suuremat ressursi, hõlmates eneses osalejate mitmekesisuse tagamist, modereerimise korraldamist ning vajalike normide kehtestamist ja nende järgimise kindlustamist.

Viimasele osutab ka senine empiiria, selgitades võimustatud arutlemise (Warren, 2017) piiranguna selle disainile kuluvat aega, mistõttu ei sobi need kiirete otsuste tegemiseks. Oluliseks piiranguks on ka arutelu toimumise logistiline aspekt (Dryzek jt, 2019), st näost-näku kohtumised ja kogunemised võivad olla küll tõhusamad, kuid ka kulukamad ja logistiliselt keerukamad korraldada.

Täpsemalt peab Warren (2017) võimustatud arutlemise kontekstis oluliseks läbi mõelda, kui võrdne realistlik on arutelult oodata otsuste langetamist. Ta selgitab, et arutelu ei saa olla „võimustatud kaasamise mehhanism“ Warren (2017:48), rõhutades, et arutelu fookus on veenmisel mitte otsustamisel. Seetõttu ei saa arutelu olla ka efektiivne viis kollektiivsete otsuste tegemiseks, kuna erinevate huvide ja maailmavaadete vahel on konsensuseni jõudmine väga keeruline või vastupidi, erinevad huvid ja maailmavaated jäävad tagaplaanile, kuna ollakse vastuvõtlikud grupimõtlemisele vm kinnituskalduvustele.

Samuti on arutlemise kui protsessi murekohaks otsustamise edasilükkamine (Shapiro, 2002), mida võib põhjustada osalejate otsustusvõimetus, st ei suudeta jõuda konsensussele või ei otsustata konkreetseid samme. Nendele lisandub päevaseadet mõjutavate osapoolte võimalus kontrollida ja suunata arutelusid vastavalt oma huvidele (Shapiro, 2003), mis võib takistada teiste seisukohtade esiletoomist ja arvestamist. Samuti võib ette tulla ka mõttetu arutelusid (Shapiro, 2002), mis ei vii praktiliste lahendusteni, ning teemasid, mis on nii vastuolulised või keerulised (Gutmann ja

Thompson, 1999), et nende üle arutlemine võib pigem süvendada lõhesid ja radikaalseid meeleolusid, mitte neid leevendada.

Gutmann ja Thompson (1999) selgitavad, et arutleva demokraatia lähtekohad on heaks sisendiks, millega erinevaid arutlusvorme võrrelda ning nii on ka arutlemist kui protsessi lihtne kritiseerida, sh pakkuda demokraatia toetamiseks pigem muid poliitilisi praktikaid kui arutlemine. Viimasele lisandub ka van der Doesi ja Jacqueti (2023) järgi seniste empiiriliste tõendite vähesus, mis osutab, et avalik-arutlevate institutsioonide empiiriliste tööde tulemusi tuleks tõlgendada ettevaatlikult, eriti nende ülekantavust rohkem institutsionaliseeritud avalik-arutlevate institutsioonidele.

Siinkohal on oluline märkida, et eespool kirjeldatud Warreni (2017) arutlus arutlemise ülehindamise osas hõlmas eneses eeskätt ideed, et arutlemine ning otsustamine on kaks erinevat protsessi. See tähendab, et ta ei rõhunud arutlemise kui poliitilise praktika asendamise vajadusele, vaid asjaolule, et sellele ei saa oodata midagi, mida see teha ei saa. Oma arutluses toetus ta täpsemalt Goodinile (2008), kelle järgi peaks heades poliitilistes protsessides olema aega ja ruumi avalikeks aruteludeks ning erinevate seisukohtade kaalumiseks enne lõplike otsuste langetamist. Küll aga hoides seejuures arutlemise ning otsustamise lahusust, st arutlemine on vahendiks, mis tagab, et otsuste tegemine oleks informeeritud ja kaasav, aga ei ole ise otsuste langetamise mehhanismiks.

Forester ja Theckethil (2008) lisavad olulise võimaliku murekohana juurde ka arutlemise mitmetahulisuse. See tähendab, et arutlemine (ingl. k. *deliberation*) kui protsess ei ole autorite järgi midagi üheselt defineeritavat, mis läbi võib seda hõlmavaid elemente (varem kirjeldatud dialog, debatt ning läbirääkimised) segi ajades kergesti kaose tekitada ja nii suurendada eelistust arutlemist kui poliitilist praktikat vältida.

Küll aga on oluline mõista, et igal lahendusel võivad olla omad piirangud, millest teadlikuks saamine ei pea viima neist praktikatest loobumiseni. See tähendab, et ehkki arutlemine kui protsess võib olla keeruline ja segadust tekitav, võib just selle põhjalikum tundmaõppimine olla võti tõhusa avaliku arutelu saavutamiseks demokraatlikes protsessides. See nõuab mõistmist, kuidas erinevad protsessid omavahel suhestuvad ja kuidas neid saab kohandada ja rakendada vastavalt erinevatele avalikele osalusprotsessidele. Sel viisil saavad osalejad paremini mõista, kuidas arutlemine võib olla väärtuslik vahend erinevate arvamuste ja huvide kaalumiseks ning lõpuks ühise eesmärgi saavutamiseks demokraatlikus ühiskonnas.

See tähendab, et toodud kriitika kõrval on oluline mitte mööda vaadata arutlemise positiivsest potentsiaalset, mida saab Setälä (2017) järgi kokku võtta kui võimalust tõsta/parandada esinduslike otsuste tegemise kvaliteeti. See tähendab eeskätt võimalust rohkemate esindajate kaasamiseks ning avaliku arutlemise kui poliitilise/ühiskondliku praktika toimumise motiveerimiseks, aga ka näiteks tehtud otsustele järelevalve teostamiseks, st nende kontrollimist ning vajadusel nende ümberotsustamisele suunamist. Nii on avalik-arutlevaid institutsioone ühelt poolt käsitletud kui potentsiaalsete poliitilise usalduse edendajatena (Geisler, 2023), otsuste legitiimsuse tagajatena (Jacobs ja Kaufmann, 2021) ning kodanike informeerituse ja harituse suurendajatena (Suiter ja Reidy, 2020), sh poliitilise kirjaoskuse arendajatena (Does ja Jacquet, 2023). Samuti on välja toodud nende võimekus õigustada kollektiivseid otsuseid (Thompson, 2008), viidates konsensusse saavutamisele ja osapoolte rahuldava otsusteni jõudmisele. Just avalik-arutlevad institutsioonid pakuvad võimalust kodanikele ja valitud esindajatele tehtud otsuseid enne ja pärast nende vastuvõtmist arutada, kuulata teiste osapoolte seisukohti ning enda omi põhjendada. Lisaks soodustavad ning toetavad need ka formaalset ning mitteformaalset arutlemist ning on võimelised mõjutama kodanike oma seisukohti ümber hindama (Does ja Jacquet, 2023), sh uusi ideid vastu võtma.

Kõigi kirjeldatud võimalike potentsiaalide realiseerumise toetamiseks on oluline abivahend hinnata konkreetse avalik-arutleva institutsiooni tõhusust (Sørensen ja Torfing, 2007) nii üldise toimimismehhanismi kui ka demokraatlike väärtuste järgimise vaatest. Esimesel juhul on oluline selgete eesmärkide, tegevuste ja tulemuste sõnastamine, sh tähtsajad neile ning nende ühildamine poliitikaväärtuste ja narratiividega. Samuti on oluline osapoolte arusaamise ja vastastikõltuvuste suurendamine, sh tegevuse tulemuste ja selle põhjuste mõtestamine nendega. Juhtimise kontekstis on oluline tagada vajaminevad ressursid, leevendada tekkivaid probleeme ning kontrollida päevakorda teaduspõhisuste ja vastastikuse õppimise kaudu. Kaasamise osas on oluline koostöö soodustamine, sh selle suunamine, samuti osapooltesse usu sisendamine ning eeskujude andmine usalduse suurendamiseks. Lisaks on oluline ka töötavate protsesside toetamine ning mitte-töötavate tasalülitamine.

Demokraatlike väärtuste vaatest on oluline avalik-arutleva institutsiooni avatus, osapoolte lai kaasamine ning konkurentsi soodustamine. Täendusruumi kontekstis oma tegevuse selguse tagamine osapooltele tegevuse ressursside, poliitika ning õigus-ja väärtusruumi lahti seletamise kaudu, samuti tegevuse vastavuse jälgimine sotsiaalsele kontekstile. Juhtimises on oluline nõrkade osaliste võimestamine ning tegevuse läbipaistvuse tagamine. Kaasamise osas on oluline vältida tõrjutust ja

võõrandumist ning tagada tegevuse valikutes avatud arutelu. Samuti on oluline ka osapoolte tagasiside ehk nende hinnang, kuivõrd vastab nende tegevus nii üksikisikuna kui ka kogu avalik-arutleva institutsioonina demokraatia reeglitele.

Kokkvvõttes tõdevad Dryzek jt (2019), et arutlemise institutsionaliseerimine või arutlevate praktikate³ kasutuselevõtt nii vähem kui ka rohkem institutsionaliseeritud demokraatlikes institutsioonides ei juhtu sageli iseenesest. See nõuab süstemaatilist lähenemist ning poliitilise praktika arendamist, sh vastava valdkonna uurimuste leidude ülekandmist poliitilisse praktikasse. Seega on oluline jätkata vastavate uurimuste läbiviimist, et paremini mõista, kuidas avalik-arutlevad institutsioonid toimivad, kellele ja miks need olulised on ning kuidas neid saab paremini kohandada erinevates demokraatlikes raamistiketes.

1.3 Arvamusfestivalist: taust, eesmärk ning varasemad uuringud

Arvamusfestival on kahepäevane, traditsiooniliselt augustikuu teisel nädalavahetusel Paides aset leidev üritus, mis on toimunud alates 2013. aastast (MTÜ Arvamusfestival, 2022). Festivalil osalemine võimaldab tavakülastajal tasuta osa võtta erinevatest aruteludest⁴ ning nautida muud festivalil pakutavat (Uus jt, 2015) nagu hea toit, festivalile omane keskkond ning rikkalik kultuuriprogramm. Täpsemalt jõuavad arutelud festivali kavva aasta alguses toimuva avaliku ideekorje kaudu (Arvamusfestivali kodulehekül, i.a), millele arutelu idee esitajaks võib olla nii organisatsioon, inimeste grupp kui ka üksikisik. Küll aga on oluline idee esitaja valmisolek see ka teostada, sh kulutusi kanda ning järgida arutelu hea tava raamistikku (Arvamusfestivali kodulehekül, i.a). Viimane koosneb järgnevast üheksast punktist ning on mõeldud järgimiseks nii lava pealt (arutelujuht ja n-ö eksperdist osalejad) kui ka lava eest (festivalil viibiv inimene) osalejatele:

1. austame aega, arutelu juhti ja kõiki teisi osalejaid;
2. oleme arutelus osalevate inimeste suhtes hinnanguvabad;
3. tegutseme kooskõlas Eesti Vabariigi põhiseadusliku korraga;
4. tõestame, mida väidame;
5. reageerime mõtetele, mitte isikule;
6. arvestame aruteludes teadus- ja faktipõhise maailmapildiga;
7. kuulame – see on sama oluline kui kõnelemine;

---

³ s.o autorite rõhuasetus: mõtete/tegevuste analüüs (ingl. k. *reflection*) ning teineteise kuulamine (Dryzek,jt, 2019: 1146)

⁴ s.o programmi sessioon, sh mitte vaid paneelarutelud, vaid ka muud vormid, nt töötuba

8. lahenduskesksus – kriitika olgu lühike, seejärel pakume lahendusi ning
9. väärtustame ühiskonna sidusust ega korralda arutelusid, mis erimeelsusi ja vastuolusid eri osapoolte vahel süvendavad.

Kirjeldatud reeglistiku koostamisel ning samuti muus Arvamusfestivali korraldamist puudutavates valdkondades mängivad olulist rolli Arvamusfestivali vabatahtlikud (Arvamusfestivali kodulehekül, i.a), kes panustavad oluliselt Arvamusfestivali tähendusloomesse, festivali sujuvasse toimimisse ja osalejate rahulolusse. Lisaks neil on veel olulisteks osapoolteks (vt tabel 5) Arvamusfestivali rahalised ja/või strateegilised toetajad (Arvamusfestivali kodulehekül, i.a) ning Arvamusfestivali tegevust koordineeriv tuumik. Täpsemalt on Arvamusfestivali kõige suurem ja pikaajalisem toetaja olnud Paide linn, kellele lisaks on olulised partnerid näiteks Telia, SA Järvamaa, Siseministerium jpt. Arvamusfestivali tuumikusse kuulub praeguse seisuga viis liiget (Arvamusfestivali kodulehekül, i.a), mida juhib Arvamusfestivali eestvedaja Kaspar Tammist (alates 2020) (MTÜ Arvamusfestival, 2022). Lisaks Tammistile on olnud Arvamusfestivali eestvedajad ka Kristi Liiva (2013–2015), Maiu Luring (2016 ja 2018–2019) ning Ott Karulin (2017). Samuti tegutseb tuumiku kõrval Arvamusfestivali ühiskondlik nõukoda (Arvamusfestivali kodulehekül, i.a), mis on nõuandva õigusega toetamaks Arvamusfestivali eestvedajat ning tuumikut.

Tabel 5. Arvamusfestivali osapooled

Osapool	Kirjeldus
Arvamusfestivali korraldajad	Palgalised Arvamusfestivali korraldajad, aasta läbi rollis. See on Arvamusfestivali tuumik.
Arvamusfestivali vabatahtlikud	Mittepalgalised Arvamusfestivali korraldajate abistajad (kõik vabatahtlikud, sh nõukoja liikmed), roll ei eelda aasta läbi panustamist.
Arvamusfestivali toetajad/partnerid	Nii rahalised kui ka strateegilised festivali korralduse toetajad. Võibolla nii üksikisik, inimeste grupp kui avaliku ja/või kolmanda ja/või erasektori asutus/ ettevõtte/ organisatsioon/ ühendus.
Arutelude korraldajad	Arutelu idee esitanud organisatsioon, inimeste grupp või üksikisik, kes vastutab arutelu teostuse (sh disain, osalejate ning arutelujuhi valimine jms ettevalmistused) ning kulutuste eest.
Aruteludel „lavalt osalejad“	Arutelujuht või kutsutud osaleja. Arutelujuht, ka moderaator, on arutelu läbiviimise juht. Kutsutud osaleja on lavalt osaleja, kes ei ole arutelujuht, vaid n-ö eksperdist esineja.
Aruteludel „lava eest osalejad“	Festivalil viibiv inimene, sh ka veebi teel. Võib täita ka muid rolle, olla nt ka kutsutud osaleja.

Allikas: Arvamusfestivali kodulehekül (i.a) ja Kurvits jt, 2021

Tänaseks on festival toimunud järjestikku juba üheteistkümnel korral, mida saadavad olulisena festivali küllastajate⁵ arvu kasv 2000-lt 10 000-le (MTÜ Arvamusfestival, 2022) ning festivali eelürituste (s.o [eel]arvamusfestival) toimumine üle terve Eesti (Huub, 2021; Loov Viljandi, 2022; Noorte eelarvamusfestival, 2020; Tartu 2024 kodulehekül, i.a).

Arvamusfestivali loomine: kontekst ning eeskuju. Arvamusfestivali loomishetk sätitus Eesti demokraatliku ühiskonnaruumi teravale ajale (2012–2013), mil leidis aset Silvergate'i skandaal (Meikar, 2012) ning said teoks olulised kodanikualgatused nagu „Harta 12” (Petitsiooni kodulehekül, 2012), Jäakeldri ümarlaud (Presidendi kodulehekül, i.a) ning Rahvakogu (Hea Kodaniku kodulehekül, i.a). Nimelt kirjeldasid toonast aega kitsaskohad Eesti riigi juhtimises, osutades kodanike ootusele avalike arutelude toimumisest (Petitsiooni..., 2012; Presidendi..., i.a), mis võimaldaksid kodanikel osaleda Eesti elu ning arengut puudutavates otsustusprotsessides.

Täpsemalt käivitas viimast **Silvergate'i skandaal**, mis läbi tunnistas reformierakondlane Silver Meikar, et ta on osalenud Reformierakonna mustas rahastamises (Meikar, 2012). Sealt edasi soovisid Eesti kodanikud valeliku poliitika lõppu, mille oluliseks näiteks on petitsioon „**Harta 12**” ehk soov avada erakondlikku süsteemi ning anda kodanikuühiskonnale poliitikas reaalne mõjujõud (Petitsiooni..., 2012). „Harta 12“-le järgnes **Jäakeldri ümarlaud** (Presidendi kodulehekül, i.a), kuhu kutsuti toonase Eesti presidendi Toomas Hendrik Ilvese algatusel erinevad osapooled, sh „Harta 12“ koostajad, vabakonna ja erakondade esindajad ning erinevad poliitika eksperdid. Ümarlaua eesmärk oli arutada Eesti kodanike süvenevat rahuolematust poliitiliste ühenduste tegevuse läbipaistvuse osas, sh leidmaks viise valijate tahte kaasamiseks otsustusprotsessides. Jäakeldri ümarlauale järgnes **Rahvakogu** (Hea Kodaniku kodulehekül, i.a), mis puhul oli samuti tegu arutleva korralduslahendusega, aga seda puhku juba rohkem institutsionaliseeritumas vormis. Täpsemalt oli tegu aruteluprotsessiga, mille eesmärk oli kutsuda erinevaid institutsioone ning sfääre avaldama arvamust ja esitama Riigikogule muudatusettepanekuid Eesti demokraatia tulevikuga seotud küsimustes ning seadusandlikus tegevuses.

Kirjeldatud terav ja samal ajal lootusandev aeg oli aga hea pinnas Arvamusfestivali toimumisele ühiskondliku toetuse kogumiseks, sest festivali tekkimine toimus justkui reaktsioonina äsja loetletud sündmustele, olles nii erinevate arutlevate korralduslahenduste loomise osa, st vastukaaluks inimese ja riigi vastandumisele ning lõhestavale arvamuskuultuurile poliitilisel areenil.

---

⁵ Kohapeal viibivad küllastajad

Täpsemalt oli Arvamusfestivali idee maaletooja Eesti juhtimiskonsultant ning Arvamusfestivali esimene eestvedaja Kristi Liiva, kelle kogemus kvaliteetsest ning eeskätt võrdsest arutlemisest Rootsi demokraatiasfestivalil *Almedalsveckan* oli Arvamusfestivali sünni põhjuseks (MTÜ Arvamusfestival, 2022). See tähendab, et Arvamusfestivalile saab ühtlasi osutada ka kui demokraatiasfestivalile, mille sarnast leiab toimumas lisaks Eestile ka teistes Baltiriikides ning samuti Põhjamaades.

Demokraatiasfestivali traditsioon sai alguse 1968. aastal Rootsis⁶ (Demokraatiasfestivalide... , i.a) ning ühendab tänaseks päevaks rahvusvahelise ühingu *The International Democracy Festivals Association*⁷ (edaspidi IDFA) kaudu mitmeid demokraatiasfestivali viljelevaid riike. Demokraatiasfestivalide eesmärk on eeskätt vastu seista autoritaarsuse levikule (Demokraatiasfestivalide..., i.a), võimaldades mudeldada arutlevat demokraatlikku juhtimist ning kodaniku osalust selles. Täpsemalt toimub demokraatiasfestivalidel *demokraatlike institutsioonide ja struktuuride* (nagu valimised) ühendamise *demokraatliku kultuuri ja praktikatega* (nagu vestlus, kultuur ja koostöö), soodustades nii kodanikuaktiivust ning kriitilist mõtlemist. Niisiis on tegu avalik-arutleva institutsiooniga, mis edendab arutlemise institutsionaliseerimist selleks, et vähendada distantse kodaniku ja poliitilise süsteemi vahel, luues kohtumispaiga ühiskonna eri osadele, kus ühiselt arutada, kuidas oma elu, riiki, samuti ühiskonda laiemalt, paremaks muuta. Eesmärgi täitumise soodustamisteks on seatud kindlad karakteristikud, mis kirjeldavad, et iga demokraatiasfestival peab olema:

- üleriigiline või seotud konkreetse piirkonna/omavalitsusega,
- kõigile ligipääsetav,
- tavakülastajale tasuta,

---

⁶ Täpsem taust: Toonane haridusminister Olof Palme pidas 1968. aastal suvepuhkuse ajal Almedaleni pargis sotsiaaldemokraatia olulist rõhutava poliitkõne (Buhl jt, 2017b; Malm-Andersson, 2001), peale mida sai suvine poliitkõnede pidamine sotsiaaldemokraatide eestvedamisel Almedaleni pargis traditsiooniks. Sellest kasvas välja esimene demokraatiasfestival *Almedalsveckan* (*Almedalsvecani ...*, i.a). Aastani 1974 oli Palme festivalil ainus kõneleja, kuid järkjärgult ühinesid Palmega ka teised erakonnad ning 1991. aastal lahutati traditsioon Sotsiaaldemokraatide Parteist täielikult, st sellest ajast alates on festivalil olnud esindatud kõik Rootsi parlamendierakonnad (*Almedalsvecani ...*, i.a). Samuti muutus ajas ka festivali sisu, nt poliitkõnede kõrval muutusid oluliseks poliitseminarid (*Arhiiv ...*, i.a). Traditsiooni laiem levik algas aga 2006. aastal: Soome (2006), Taani (2011), Norra (2012), Eesti (2013), Läti (2015) ja Leedu (2017).

⁷ Ühingu loodi 2018. aastal (Demokraatiasfestivalide... , i.a) ning selle asutajariigid olid Rootsi, Norra, Taani, Soome, Eesti, Läti, Leedu, Island ja Belgia. Küll aga viimased kaks tänaseks enam ühingu liikmed ei ole ning demokraatiasfestivali traditsiooni ei viljele. Vahepeal on IDFA-ga liitunud aga veel Ühendkuningriigid ning Türgi. Lisaks on demokraatiasfestivali algeid toimumas nt Keenias, Jaapanis, USAs, Itaalias ja Poolas. Neil kõigil on võimalus IDFA abile, samuti tulevikus IDFA-ga liituda.

- üles kutsutud osalusdemokraatia ning ühiskonna hüvanguks,
- fokuseeritud interaktiivsele osalusele ning dialoogile,
- vabadusega olla keskendunud ühele teemale ja/või sihtrühmale ning
- festivalihõnguline nii sõnas kui tegudes, st vorm ja väljendus näitab, et tegu on festivaliga.

Arvamusfestivali eesmärk. Arvamusfestivali loomise peamine käivitaja oli eelpool kirjeldatud Eesti lõhestav arvamus- ja arutlemiskultuur ning sellest tulenevalt ka peamine eesmärk selle lahendamise. Seega loodi Arvamusfestival sooviga Eestis kvaliteetset arutelukultuuri edendada (MTÜ Arvamusfestival, 2022) ning see on Arvamusfestivali eesmärkides keskne ka täna. Seda kinnitab nii kehtiv MTÜ Arvamusfestival põhikiri (2024 märts) kui ka Arvamusfestivali 10. toimumisaasta tähistamiseks loodud trükises „Arvamusfestival 10“ (2022) olevad intervjuud varasemate ning praeguse eestvedajaga. Täpsemalt kirjeldavad nad (vt tabel 6) ühiselt Arvamusfestivali kui ruumi loojat, kus leiab aset eeskuju andmine tasakaalukast arutlust ning Eesti ühiskonna meie-tunde tugevamaks sidumine. See tähendab, et Arvamusfestival on eelkõige tasakaaluka arutelu korraldamise ning selles osalemise kogemuse võimalus, võimaldades nii kogeda “kuidas meile selline arutlev demokraatia passib.” (Lauring, MTÜ Arvamusfestival, 2022:15). Oluline on innustada nii arutelu korraldajat või selles osalejat ka edaspidi end selliselt väljendama ning arutelusid pidama. Ühtlasi on Arvamusfestival ka kogukonna kogunemispaiik, kus toimub sotsiaalsete sidemete loomine ning hoidmine, sh erakondade koostöö kasvatamine ja vabatahtlike võrgustiku loomine.

Tabel 6. Arvamusfestivali eesmärk: Arvamusfestivali eestvedajate tõlgendused

	Kristi Liiva 2013–2015	Maiu Lauring 2016 ja 2018–2019	Ott Karulin 2017	Kaspar Tammist 2020–...
Eeskuju tasakaalukast arutlemisest	x	x	x	x
Meie-tunde tugemaks sidumine	x	x	x	x
Arutleva demokraatia looja	x	x		
Arutleva demokraatia tugevdaja	x	x	x	x
Vabatahtliku töö pakkuja		x	x	x
Paide linna arengusse panustamine			x	x
Järjepidev tähelepanu arutelukultuurile		x		

Allikas: MTÜ Arvamusfestival, 2022

Samas kirjeldavad need samad intervjuud asjaolu, et Arvamusfestivali eesmärgi fookus on eestvedajate tõlgendustes ajas ka natuke muutunud. Näiteks on toimunud nihe Arvamusfestivali rolli tõlgendustes arutleva demokraatia kontekstis, selgitades, et hilisemad eestvedajad kirjeldavad Arvamusfestivali rohkem arutleva demokraatia tugevdajana, kuid mitte enam selle loojana. Täpsemalt kirjeldati siinkohal Arvamusfestivali kui vahendit kasvatada kodanikuosaluse kultuuri, olles seejuures ka selle normaliseerija. Lisaks osutati Arvamusfestivalile kui festivalist osavõtjas huvi tekitajale ning infoallikale, andes nii võimaluse end kuuldu põhjal harida ning festivalilt saadud kogemuse põhjal kodanikuosaluse protsessides osavamalt tunda hakata. Samuti märgiti Arvamusfestivali potentsiaali kasvatada festivalist osavõtjas vastutustunnet, st defineerida endale Arvamusfestivalist osavõtmise kasulikkus ning see ka ära realiseerida. Viimast kirjeldab ka Arvamusfestivali neljatasemeline mõjumudel (Buhl jt, 2017b), mille keskmeks on *üksikisik* ning tema potentsiaal olla muutuse käivitaja nii *meie*, *kogukonna* kui ka laiemalt *kogu Eesti ühiskonna* ja arutelukultuuri tasandil. Veel on ajas toimunud ka eesmärgi laienemine, mida selgitavad hilisemate eesvedajate täiendused tõlgendada Arvamusfestivali kui Paide linna arengusse panustajat ning vabatahtliku töö pakkujat, selgitades olulisena Paide linna võimekuse näitamist ning vabatahtlike järjepidevat värbamist, sh nende väärtustamist. Lisaks eelnevatele osutab Lauring Arvamusfestivalile ka kui vahendile, mille abil järjepidevalt Eesti ühiskonnas avalik arutelukultuur tähelepanu keskmesse tuua. Viimase puhul on oluline Arvamusfestivali kui sündmuse mastaapsus ning sellele langev meedia tähelepanu.

Varasemad uuringud: demokraatiasfestivalid. Demokraatiasfestivalide kontekstis on võimalik osutada mitmele uurimusele. Näiteks kirjeldab Akkaya (2020) demokraatiasfestivali kui olulist näidet juhtimistavade globaliseerumisest, osutades IDFA-le kui poliitilise osaluse mudeldajale ning IDFA liikmesriikidele kui väärtuslikele demokraatiateadvuse ja -teadmuse levitajatele, samuti neile ka järelevalve teostajatele.

Üldiselt mõistetakse globaliseerumist kui protsessi, kus kogu maailma vastastikune mõjutamine muudab sidemeid ja suhteid üha tugevamaks ja sügavamaks (Moore, 1966). See tähendab, et inimesed, riigid, majandused ja kultuurid on üha tihedamalt omavahel seotud, põhjustades riigipiiride hägustumist ja segunemist ning mõjutades erinevaid eluvaldkondi nagu poliitika, perekonnad, sotsiaal-kultuuriline ja hariduslik sfäär. Globaliseerumist ei saa seostada konkreetse koha või sündmusega (Zhao, 2010), vaid see peegeldab ühiskondade teineteisele järjest lähemale jõudmist ja selle tagajärgi. Seda soodustavad eelkõige tehnoloogia areng, inimeste liikuvus ja suhtlemine, mis suurendavad ideede, tavade ja kaupade ülemaailmset voogu ning panevad maailma

vastastikusesse sõltuvusse (Pauwels, 2019). See tähendab, et riigid on üha enam omavahel majanduslikult, poliitiliselt ja kultuuriliselt seotud, mille tulemusel võib Robertsoni (1992) järgi tekkida nii võimalusi kui ka probleeme. Täpsemalt võib positiivsena välja tuua teadmiste ja info liikumist ning rahvusvahelist koostööd, kuid teisalt ebavõrdsuse suurenemist, kultuuride homogeniseerumist ning kohaliku autonoomia vähenemist.

Just nimetatud võimaluste valguses IDFA asutati, osutades nii võimalusele demokraatiasfestivalide korraldajatel üksteiselt õppida, samuti olla inspiratsiooniks ka teistele riikidele ning demokraatia-aktivistidele (Demokraatiasfestivalide..., i.a). Nii viidi ühingu loomise eelselt läbi ka demokraatiasfestivalide väljakutsete ja võimaluste analüüs (Buhl jt, 2017a; Buhl jt, 2017b), mis on hea näide rahvusvahelisest teadmiste jagamisest ning paremate praktikate tutvustamisest.

Samas ei ole demokraatiasfestivalide praktiline roll ning potentsiaal veel täielikult selge. Nii võib üheltpoolt osutada Wollebæki ja Raknesi (2022) analüüsile, mis esitab kriitikat demokraatiasfestivalide kui võrdse ja avatud areeni (Habermas, 1989/1991) suhtes. Konkreetsemalt keskendus uuring Norra demokraatiasfestivalile *Arendalsuka*, mille puhul osutati festivali eesmärgi – anda organisatsioonidele võrdsem juurdepääs otsustajatele – mitte täitumisele. Analüüs rõhutas, et ehkki festival on sõnas avatud kõigile osalejatele, siis parem positsioon festivalil langeb neile, kes on rahaliselt ja tööalaselt tugevamad. Teisalt võib Gustaffson jt (2019) järgi kirjeldada Rootsi demokraatiasfestivali *Almedalsveckani* näitel olulist võimalust mitte-dominantsete ning dominantsete osalejate positsioone tasakaalu viia. Täpsemalt uurisid autorid festivali ajal festivali teemaviidetega seotud tegevusi X-is (vana nimega Twitter) ning jõudsid järeldusele, et X-i platvormil pakkusid kõneainet eeskätt need osalejad, kes füüsilisel festivalil domineerivat rolli ei mänginud.

Varasemad uurimused: Arvamusfestival. Arvamusfestival kui avalik-arutlev institutsioon ning selle toimimise mehhanismid ei ole mulle teada olevalt seni olulist teaduslikku tähelepanu saanud. Leidub küll uurimus Rahvakogust, mille disain sarnaneb mingis mahus Arvamusfestivaliga (erinevate osapoolte kokku toomine ning arutlusplatvormi loomine), kuid tegu ei ole see siiski otsese uurimusega Arvamusfestivalist.

Täpsemalt oli mainitud uurimuse (Jonsson, 2015) fookuses uurida Rahvakogu protsessis osalevate institutsioonide ning sfääride tugevusi ja nõrkusi. Töö oluliste leidudena tõid autorid positiivsena välja arutleva protsessi ilmnemist, kuid nõrkusena selle ebaõnnestumist toimida ideaalse aruteluna. Viimase puhul selgitati murekohana sotsiaalse domineerimise esinemist ning institutsioonide lahti ühendumist. Eesti meediapildist saab toodud leidudele lisada, et Riigikogule

esitatud ettepanekuid tõesti ka Riigikogus arutati, sh ka mõnedega arvestati ning seadusesse kirja pandi (Teder, 2014). Ent viimasest hoolimata ei suutnud Rahvakogu toimumine tõsta siiski kodanike usaldust esindusdemokraatia instutsioonide vastu, küll aga kasvas usaldus vabaihenduste, aktiivsete inimeste ning asjaliku koostöövaimu osas (Hinsberg, 2014). Kokkuvõtvalt võib öelda, et Rahvakogu oli oluline algatus, mis rõhutas koostöö ning arutlevate praktikate tähtsust otsustusprotsessides, tuues esile, et oluliste teemade arutamine ja kaalumine ei ole ainuüksi valitsuse või poliitikute privileeg, vaid on avatud ka kodanikele. Seejuures on oluline just ka Eesti kontekst, st leid, et Eesti inimesed on valmis kaasa mõtlema ning panustama avalike hüvede määratlemisse ja riigi kujundamisse.

Samas on konkreetselt Arvamusfestivali uurimise kontekstis siiski võimalik osutada kahele üliõpilastööle ning Arvamusfestivali tagasisideküsitluste tulemustele. Täpsemalt on Arvamusfestival põgusalt läbi käinud ühest magistritöös (Sepp, 2014), mis keskendus arutleva demokraatia võimalikkusele tänapäevases avalikus sfääris ning seda Eesti kontekstis, konkreetselt Jäakeldri protsessi näitel. Arvamusfestivali puudutava lühikese analüüsi tulemusena osutas⁸ autor Arvamusfestivalile kui potentsiaalsele sisendi kogumise platvormile, millel aga puudub õiguslik alus mõjutada riigijuhtimist. Sellele lisandub praktilise projektipraktika kursuse raames tehtud töö Arvamusfestivali arengusuundadest (Kutti, 2022), mille tulemused kirjeldasid Arvamusfestivali kui olulist kommunikatsiooniplatvormi arutelu korraldajatele. Lisaks on Arvamusfestivali olemust avanud ka Arvamusfestivali tagasisideküsitluse tulemused (Kurvits jt, 2021; Kurvits jt, 2022; Külm jt, 2020; Sepp jt, 2019), osutades Arvamusfestivalile kui olulisele võimalusele tundma õppida teise inimese mõttemaailma ning saada rohkem teada festivali külastajat huvitavatest teemadest.

Meediast on võimalik ühelt poolt näha Eesti poliiteliidi osalust Arvamusfestivalil (Kallas, 2020; Karis, 2022), sh nende positiivset tagasisidet sellele ning teisalt ainest Arvamusfestivalil käsitletavate teemade liigse leiguse või festivali küsitava kasu osas. Esimesel juhul on tegu olulise viitega, et Arvamusfestivalil toimuv on mingil moel oluline ka poliitikutele ning otsustajatele, osutades selle võimalikule mõjule ja tähtsusele ühiskondliku arutelu platvormina. Teist selgitavad aga mõtted Arvamusfestivalil käsitletavate teemade liigsest üldisusest, osutades, et festivalil „on veidi vähe valus“ (Loor, 2022), tõdedes, et päris Eesti valupunkte puudutavaid teemasid festivalil eriti ei kuule. Arvamusfestivali küsitavale kasule viitab aga meediaruumis festivalile kui „mokalaadale“ osutamine, kirjeldades festivali arutelusid puuduva mõjuga otsustusprotsessidele (Mäe, 2019).

---

⁸ Teoreetiline raam: arutleva demokraatia range käsitlus, st sama, mis siinses töös eespool kirjeldatud – autoritena peamiselt Fishkin ja Habermas.

1.4 Uurimisprobleem, eesmärk ja uurimisküsimused

Magistritöö **uurimisprobleemi** avab asjaolu, et avalik-arutlevaid institutsioone kirjeldatakse oluliste vahenditena (esindus)demokraatia tugevdamiseks, osutades nende potentsiaalile (Geisler, 2023; Jacobs ja Kaufmann, 2021; Suiter ja Reidy, 2020; Thompson, 2008) toimida (esindus)demokraatia usaldus- ning kaasamisprobleemide lahendajatena. Küll aga ei ole veel kirjeldatu täielikku empiirilist kinnitust saanud (van der Does'i ja Jacquet'i, 2023; Warren, 2017) ning nii ei ole avalik-arutlevate institutsioonide potentsiaal (esindus)demokraatia tugevdajana või selle tugevdamisse panustajana täielikult selge. Eesti kontekstis pakub erilist huvi Arvamusfestival, mis on oluliseks näiteks kirjeldamiseks Eesti inimeste (sh võimu/valitud esindajate) initsiatiivi ja huvi arutlemise kui poliitilise ja/või ühiskondliku praktika vastu, mistõttu on see hea empiiriline näide teema uurimiseks. Mulle teada olevalt ei ole aga Arvamusfestival veel olulist sellekohast teaduslikku tähelepanu saanud ning nii keskendungi töös Arvamusfestivali näitel sellelaadsete avalik-arutlevate institutsioonide rolli ja tähenduse välja selgitamisele Arvamusfestivali osapoolte arusaamade ja kogemuste kaudu.

Magistritöö **eesmärk** on Arvamusfestivali näitel välja selgitada, mil moel avalik-arutlevad institutsioonid saavad (esindus)demokraatias tugevdada või millega selle tugevdamisse panustada.

Seatud eesmärgi täitmiseks sõnastasin **kolm uurimisküsimust**, mille vastused võimaldavad mul selgitada Arvamusfestivali-laadsete avalik-arutlevate institutsioonide (esindus)demokraatia tugevdamise või selle tugevdamisse panustamise võimekust. Moodustunud uurimisküsimused:

1. Milline on Arvamusfestivali laiem tähendus Arvamusfestivali osapoolte jaoks?
2. Kuidas Arvamusfestivali osapooled selgitavad oma osalemise ja/või panustamise põhjuseid?
3. Millisena kirjeldavad Arvamusfestivali osapooled Arvamusfestivali toimimise mehhanisme?

2 MEETOD JA VALIM

Metoodikat kirjeldava peatüki eesmärk on anda ülevaade töö empiirilise osa valmimisest, suurendades nii läbiviidud uurimuse läbipaistvust, sh võimalust selle korratavuseks. Täpsemalt selgitan peatükis empiirilise osa läbiviimise aluseks olnud uurimisviisi, valimi moodustamise aluseks olnud kriteeriume ning lõppvalimi koosseisu, samuti andmekogumist ning kogutud andmete analüüsi. Peatüki lõpetan uurija refleksiooni esitamise ning uurimuse läbiviimisel juhitud eetiliste aspektide kirjeldamisega.

2.1 Meetod

Lähtudes magistritöös püstitatud eesmärgist võtsin töö empiirilise osa aluseks konstruktivismliku lähenemise ning andmete kogumisel ja analüüsil kasutasin kvalitatiivset uurimisviisi.

Konstruktivismlik lähenemine selgitab, et arusaam reaalsusest ei ole ainult individuaalne, vaid see on sotsiaalselt konstrueeritud ning inimene on erinevate suhterollide kogum ja need erinevad rollid mõjutavad nende käitumist ja arusaama reaalsusest (Charmaz, 2006). Bergeri ja Luckmanni (1966) järgi on reaalsuse konstrueerimisel oluline roll inimeste kogemustel ning nende tõlgendustel, mistõttu nad rõhutavad olulisena just kvalitatiivset uurimisviisi. Nimetatud meetod võimaldab seada fookuse kindla fenomeni tähenduse väljaselgitamisele, st annab võimaluse mõista üksikisiku kogemusi ning uurida neile antud tõlgendusi ja tähendussüsteemi (Lapan jt, 2011).

Selleks, et teada saada, miks Arvamusfestivali osapooled Arvamusfestivalil osalevad ja/või sellesse panustavad ning millisena kirjeldavad nad Arvamusfestivali laiemat tähendust ja toimimise mehhanisme – st avatust, juhtimist ning osapoolte omavahelist koostööd ja vastutuse jaotumist – seadsin töö empiirilises osas fookusesse Arvamusfestivali osapoolte kogemuste tõlgenduste ning nende antud tähenduste välja selgitamise. Selleks valisin andmete kogumiseks poolstruktureeritud intervjuu ning analüüsiks kvalitatiivse induktiivse sisuanalüüsi.

2.2 Valim

Magistritöös kasutasin eesmärgipärast valimit (Palinkas et al., 2015), mille moodustamisel lähtusin töös seatud kriteeriumitest ning kättesaadavuse ja koostöövalmiduse põhimõttest. Valimi moodustamise kriteeriumite seadmise aluseks oli töö teooria osas kirjeldatud oluliste Arvamusfestivali osapoolte kaardistuse (vt tabel 5) põhjalikum kirjeldus (vt lisa 1), kus on arvestatud ka osapoolte sees esinevate rühmadega. Täpsemalt oli valimi moodustamise oluliseks põhimõtteks kõikide kaardistatud rühmade esindatus ning nii ka peamiseks kriteeriumiks vähemalt ühte

kaardistatud rühma kuulumine. Lisaks seadsin kriteeriumiks ka asjaolu, et toodud rühma kuulumise kõige hiljutisem kogemus pidi leidma aset viimase nelja festivali toimumisperioodi sees (v.a üksikisikust toetaja⁹). Samuti arvestasin valimi moodustamisel mitmekülgset soolist, vanuselist, tegevusvaldkondlikku ning kindla osapoole gruppi kuulumise staaži esindatust. Viimase loetelu puhul on aga oluline, et kõigi osapoolte puhul ei olnud võimalik kõiki loetletud kriteeriume järgida, st järgisin kirjeldatud kriteeriumeid, kui selleks oli võimalus. Näiteks ei olnud viimast võimalik täielikult järgida, kui arutelu korraldajaks ei olnud eraisik. See tähendab, et asutuste/ettevõtete puhul pöördusin esialgu nende üldmeiliaadressile teadmata täpsemalt, millise taustaga isik valimisse kuuluvat asutust/ettevõtet esindama asub.

Valimi just sellise koosseisu moodustamisel lähtusin ideest katta ära võimalikult laialdaselt Arvamusfestivaliga seatud osapooled, et uurimuses osalejatel oleks võimalikult erinev kogemus seoses uuritava võrgustikuga. Kriteerium olla olnud kaardistatud rühmas viimase nelja festivali toimumise arvestuses tingis üheltpoolt vastavate isikute kättesaadavuse printsiip ning teisalt soov, et uurimuses osalenutel oleks kogemus uuritava võrgustikuga võimalikult värske. Mainitud kättesaadavuse printsiibi all pean silmas asjaolu, et viimase nelja aasta Arvamusfestivali kavad olid uurimuse läbiviimise vältel Arvamusfestivali kodulehelt kättesaadavad, võimaldades nii jõuda hõlpsasti just selles perioodis toimunud aruteludeni ning seeläbi ka nende korraldajate ja neis osalejateni.

Magistritöö uuritavateks olid 22 valimi moodustamise kriteeriumitele vastavat indiviidi, kelle seas oli võrdsel hulgal nii mehi kui naisi (st 11 naist ning 11 meest) ning vanuseline koosseis jäi vahemiku 20 – 59 aastat. Järgnevas tabelis (vt tabel 7) on esitatud valimi koosseis pöördumise aluseks oleva osapoole gruppi kuulumise lõikes. Lisaks on toodud ka uuritava staaž vastavas rollis. Täpsemalt oli intervjuudes osalenute seas aga 20 uuritavat, kes kuulusid lisaks pöördumise aluseks olevale osapoole grupile ka vähemalt ühte teise osapoole gruppi. Koondvaade uuritavate jaotusest osapoolte lõikes, kus on arvestatud ühe uuritava mitmesse gruppi kuulumisega (st üks indiviid esineb tabelis mitmes osapoole jaotises) ning on toodud detailsem vaade uuritavate kuulumisest kaardistatud osapoolte seas olevatesse rühmadesse on leitav lisas 2. Veel leiab lisast 2 kirjelduse uuritavate jaotumisest vastavalt igapäevaelu rolli ja tegevusvaldkonnale, samuti elu-/töökoha maakonnale.

---

⁹ Põhjus: ligipääs ainsale avalikule nimekirjale, kus on toodud üksiktoetajad pärineb 2016. aastast

Tabel 7. Valim

P	Pöördumise alus	Staaž	P	Pöördumise alus	Staaž
Ta_0	Lava eest osaleja: tavaline külastaja	3 k	A_1	Arutelu korraldaja: töötoa läbiviija	1 k
K_0	Arvamusfestivali korraldaja: tuumiku ning MTÜ Arvamusfestival liige	> 3 a	K_1	Arvamusfestivali korraldaja: tuumiku ning MTÜ Arvamusfestival liige	< 3 a
V_0	Vabatahtlik: tiimi juht	3 a	A_4	Arutelu korraldaja: ettevõtte	1 k
V_1	Vabatahtlik: nõukoja liige	4 a	V_2	Vabatahtlik: tava liige	2 a
A_0	Arutelu korraldaja: riigiasutus	1 k	T_2	Toetaja: ettevõtte	7 k
L_0	Lavalt osaleja: valdkonna spetsialist	2 k	Es_1	Lava eest osaleja: sisemine ekspert	10 k
Ev_0	Lava eest osaleja: väline ekspert	3-4 k	Mo_0	Lavalt osaleja: arutelujuht	10 k
P_0	Lava eest osaleja: poliitik	11 k	T_3	Toetaja	> 3 a
Me_0	Lava eest osaleja: aktivist, meelevaldaja	5 a	T_1	Toetaja: üksikisik	1 k
T_0	Toetaja: riigiasutus	1 a	A_3	Arutelu korraldaja: üksikisik	1 k
Ve_0	Lava eest osaleja: valdkonna ekspert	4 k	A_2	Arutelu korraldaja: kolmas sektor	1 k
<p>Märkused:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) P = pseudonüüm 2) Pöördumise alus = pöördumise aluseks olev osapoole grupp ning selle sees olev rühm 3) Staaž: staaž pöördumise aluseks olevas rollis; k = festivali toimumise kord, a = aasta 4) Osapoolte konfidentsiaalsuse huvides jätan K_0, K_1 ja T_3 kohta täpsemad andmed kirjeldamata 					

Uuritavateni jõudsin peamiselt Arvamusfestivali kodulehelt leitava informatsiooni kaudu: nt avalikud festivali kavad ning informatsioon Arvamusfestivali korraldajate ja toetajate/partnerite kohta. Samuti oli oluline roll koostööl magistritöö kaasjuhendaja ning konsultandiga. Kaasjuhendaja abi seisnes peamiselt potentsiaalsete uuritavateni viivate kanalite kaardistamises (vt lisa 1) ning töö konsultant oli oluliseks lüliks jõudmaks sobivate Arvamusfestivali vabatahtlikeni. Täpsemalt koostas ta mulle tabeli vabatahtlike kontaktidest, kelle seas oli nii erinevast rollist (st valdkonna tiimijuht või tiimiliige), soost, vanusest, valdkonnast kui ka erineva rolli staažiga indiviide. Lisaks toimus temaga kolme mitte vabatahtlikke rühma kuuluva potentsiaalse uuritava osas eelkonsulterimine, et uurida nende sobivust uurimuses osalemiseks. Küll aga potentsiaalsete uuritava lõppkoosseisu valisin välja

üksinda, see tähendab, et ei kaasjuhendaja ega ka konsultant ei ole teadlikud sellest, kelle poole ma täpsemalt uurimuses osalemise palvega pöördusin,

Potentsiaalsete uuritavate sobivust uurimuses osalemiseks hindasin esialgu Arvamusfestivaliga seotud infokanalitest ning töö konsultandilt saadud info põhjal, millele sain kinnitust intervjuude kokkuleppimise protsessi käigus. Välja valitud uuritavatega võtsin ühendust meili teel, selgitades kirjas ka töö tagamaid: tõin välja pöördumise aluseks oleva uuritava seose Arvamusfestivaliga (nt Arvamusfestivali toetaja) ning samuti selgitasin lühidalt töö eesmärgi, intervjuu planeeritavat kestust ning asjaolu, et uuritavate konfidentsiaalsuse huvides ma uurimuses osalenute ning nende pool esindatavate asutuste/ettevõtete/organisatsioonide/ ühenduste nimesid ega nimetusi töös ei avalda.

2.3 Andmekogumine

Kvalitatiivse uurimisviisi puhul on levinumaks andmekogumisviisiks intervjuu, mispuhul on võimalik valida vastavalt töö eesmärgile struktureeritud või vähem struktureeritud lähenemine (Schensul, 2011). Soovides hoida intervjuudel kindlat fookust, säilitades ühtlasi võimaluse esitada lisaküsimusi, kasutasin uurimuses andmekogumise meetodina poolstruktureeritud intervjuud. Lepik jt (2014) järgi võimaldab poolstruktureeritud intervjuu uuritavale ennast vabalt väljendada ning teisalt intervjuueerijale võimaluse vajadusel küsimuste järjekorda muuta ning täpsustavaid küsimusi küsida.

Intervjuu kavasse kuuluvad küsimused koostas töö teooria osas kirjeldatud võrgustiku disaini ning analüüsi parameetrite (vt tabel 3) alusel lähtudes seejuures töös püstitatud eesmärgist ning uurimisküsimustest. Intervjuu kava (vt lisa 3) koosnes kolmest teemaplokist, mille sees valmistasin ette nii põhi- kui ka lisa/täpsustavad küsimused. Nii toimimine aitas mul hoida intervjuude fookust ning ühtlasi ka laiemat konteksti uurida. Intervjuu kavasse kuulusid järgnevad teemaplokid: 1) Arvamusfestivali roll/eesmärk uuritava jaoks; 2) Arvamusfestivali laiem roll, loomise põhjus ja eesmärk; 3) Arvamusfestivali organiseerimisviis: struktuur ja selle toimimismehhanismid.

Andmekogumise protsess algas prooviintervjuu läbiviimisega. Prooviintervjuu viisin läbi uurimuse valimi moodustamise kriteeriumitele vastava indiviidiga. Nii toimimine aitas intervjuu kava valideerida ning välja selgitada intervjuu kava võimalikud kitsaskohad. Prooviintervjuu kestus oli 1 tund ja 25 minutit ning saadud vastused arvasin põhiandmestiku hulka, kuna intervjuu järgselt ma intervjuu kavas küsimustes olulisi muudatusi ei teinud.

Poolstruktureeritud intervjuud viisin läbi perioodil detsember 2023 – jaanuar 2024. Intervjuude aja ja toimumiskoha osas arvestasin eelkõige intervjuueeritavate soovide ning võimalustega, kuid üldpõhimõtteks seadsin eelistada võimalusel veebi-intervjuule silmast silma kohtumist. Silmast silma toimus 22-st 14 intervjuud. Intervjuude alguses tutvustasin uuritavatele uurimistöö eesmärki, intervjuu käiku ning lasin tutvuda informeerimise ja teadliku nõusoleku vormiga (vt lisa 5). Enne (veebikõnede puhul mõnel juhul ka peale) igat intervjuud palusin uuritavatel vastava vormi allkirjastada. Lisaks sai enne igat intervjuud üles täheldatud uuritava taustandmed (vt lisa 4), mille puhul oli oluline fookus teada saada uuritava kõik seosed Arvamusfestivaliga, st mitmesse osapoole gruppi kuulumine. Nii toimimine võimaldas mul enne intervjuu algust teada saada uuritava kuulumised erinevatesse osapoole gruppidesse ning neile vastavalt ka intervjuu küsimusi kohandada. Viimane oli oluline selleks, et mul oleks hiljem võimalik uuritavaid analüütilisel tasandil mitmesse gruppi liigitada.

Kõik intervjuud salvestasin hilisemaks transkribeerimiseks. Silmast silma intervjuude puhul kasutasin selle tarvis isikliku nutitelefoniga rakendust Helisalvesti ning veebikõne puhul vastava keskkonna (Zoom või Teams) veebikõne salvestamisfunktsiooni. Intervjuud toimusid üldplaanis intervjuu kava kohaselt, kuid intervjuu kulgemise puhul lähtusin peamiselt intervjuueeritava vastustest. See tähendab, et ei olnud harv, kui ma muutsin intervjuu loogilisemaks kulgemiseks uuritava vastustest ajendatuna küsimuste järjekorda ning vajadusel küsisin lisaküsimusi. Intervjuude kestused varieerusid 35 minutist kuni 1 tunni 52 minutini, keskmine intervjuu kestus oli 1 tund ja 9 minutit. Intervjuu kestust mõjutas peamiselt asjaolu kui mitmesse osapoole gruppi uuritav kuulus – mida rohkem kuulumisi, seda pikem intervjuu. Samuti oli neljal juhul intervjuu piiravaks mõjuteguriks uuritava ajaline võimalus. Neil juhtudel keskendusin intervjuu kava põhiküsimustele, st jätsin välja intervjuu sissejuhatava ja kokkuvõtva ploki ning hoidsin tagasi lisaküsimuste osas. Kõiki intervjuude käigus kogutuid andmeid (nt salvestised, märkmed) säilitan oma isiklikus parooliga kaitstud arvutis kuni magistritöö avaldamiseni.

Uurimistöö läbiviimise käigus pidasin ka uurijapäevikut. Noble ja Smith (2015) soovivad pidada uurijapäevikut uurimuse usaldusväarsuse suurendamiseks, selgitades uurijapäevikut kui võimalust uurimuse väljakutsete ja probleemide dokumenteerimise kaudu hoida sidusust töös püstitatud eesmärgi ning valitud uurimismeetodi vahel. Uurijapäeviku pidamine oli mulle heaks võimaluseks dokumenteerida intervjuude läbiviimisega seonduvaid mõtteid, emotsioone, tähelepanekuid ning samuti seada meeldetuletusi järgnevateks intervjuudeks. Lisaks aitas

uurijapäeviku pidamine reflekteerida kogu uurimuse koostamise protsessi, andes võimaluse analüüsida uurimisprotsessi selgust, valitud uurimismeetodi sobivust ning erinevaid lahendusi/võimalusi tulemuste esitamiseks.

2.4 Andmeanalüüs

Andmete analüüsimisel kasutasin kvalitatiivset induktiivset sisuanalüüsi. Valitud meetodi kasuks otsustasin, kuna Kalmus jt (2015) järgi sobib valitud analüüsi meetod andmetes peituvate tähenduste ja arusaamade uurimiseks, kus ei piirduta pelgalt sõnade loendamisega, vaid uuritakse keelt kui kommunikatsioonivahendit intensiivselt.

Andmeanalüüsi esimene etapp algas peale intervjuude salvestamist. Koondasin kogutud helifailid ühte kausta ning alustasin helifailide transkribeerimisega. Intervjuude transkriptsioonide loomiseks kasutasin esialgu veebipõhist kõnetuvastusprogrammi, mille on välja töötanud TTÜ Küberneerika Instituudi foneetika- ja kõnetehnoloogia labor (Olev ja Alumäe, 2022). Seejärel toimetasin saadud transkriptsioonid, st tegin salvestiste ülekuulamise käigus saadud tekstides parandus- ja täiendustööd. Täistranskriptsioonid koostasid neist intervjuudest, mille puhul intervjuueeritav avaldas soovi transkriptsiooni üle vaadata. Teiste puhul lähtusin eelkõige analüüsitava osa transkribeerimisest. Nii toimimine oli tingitud eeskätt minu soovis analüüsiks minevat aega võimalikult otstarbekalt kasutada. Intervjuude arv oli üsna suur ning magistritöö mahu kontekstis ei olnud mõistlik kõigist intervjuudest täistranskriptsioone luua. Ühe intervjuu täistranskribeerimine võttis keskmiselt aega 6 tundi ning lühendatud versiooni (ainult analüüsitava osaga) transkribeerimine võttis keskmiselt aega 2 tundi. Transkriptsiooni üle vaadata soovisid 7 uuritavat. Transkriptsioonide ülevaatamise käigus uuritavad vastustesse muudatusi sisse ei toonud.

Edasi kasutasin kogutud andmete analüüsiks temaatilist sisuanalüüsi. Teemaatilise sisuanalüüsi kasuks otsustasin, kuna see võimaldab keskenduda intervjuueeritava interpretatsioonidele, selgitades välja mida ja kuidas uuritavad räägivad (Kalmus jt 2015). Lisaks on Arvamusfestivali kohta eelnevat teadmist vähe, mistõttu oli analüüsimeetodi valikul oluline leida meetod, mis sobib vähe uuritud valdkondade ja teemade uurimiseks (Kalmus jt, 2015). Analüüsimeetodile kohaselt kasutasin analüüsi tegemisel avatud kodeerimist (Kalmus jt, 2015), kuna see võimaldab pöörata tähelepanu lisaks minu sõnastatud uurimisküsimustele ka teemadele, mis oli uuritavate jaoks olulised ehk mida nad pidasid uuritava teemaga seoses oluliseks rääkida. Täpsemalt tähendas see põhjalikku andmete tundmaõppimist ehk induktiivset sõna-sõnalist kodeerimist, mille järel koondasin sarnased koodid ehk

moodustasin koodidest kategooriad (Lepik ja Strömpl, 2014). Andmestikku kodeerides kasutasin nii *in vivo* kui ka avatud koode, mispuhul on vastavalt tegu tekstilähedaselt (st intervjueeritava enda tabav sõnastus) ning kodeerija enda sõnastatud koodidega (Lepik ja Strömpl, 2014). Enda sõnastatud koodide lõppsõnastamisel oli abiks ka magistritöö teooria ning seda eelkõige Arvamusfestivali eesmärke kirjeldavate koodide sõnastamisel. Andmete analüüsiks kasutasin programmi MS Excel. Näide kodeerimise ja kategooriate moodustamise kohta on toodud lisa 6.

Andmeanalüüsi tulemusena moodustusid püsitatud uurimisküsimuste alla kolm kategooriat ning neist lähtun magistritöö tulemuste esitamisel. Moodustunud kategooriad: 1) Arvamusfestivali laiem tähendus Arvamusfestivali osapoolte jaoks, 2) Arvamusfestivali osapoolte motiivid Arvamusfestivalil osalemiseks ja/või sellesse panustamiseks ning 3) Arvamusfestivali osapoolte kogemused Arvamusfestivali toimimismehhanismist.

2.5 Eetika ja uurija refleksioon

Magistritöö läbiviimisel juhindusin raamdokumendis Hea teadustava (Eessalu jt, 2017) kirjeldatud põhimõtetest. Minu jaoks oli oluline, et uuritavad osalevad uurimuses vabatahtlikult, on informeeritud loobumisõigusest ning on teadlikud uurimistööga seonduvast (sh eesmärk, juhendajad, meetodika). Samuti oli oluline, et uurimuses osalenutele on tagatud konfidentsiaalsus, mille järgimisel olin eriti tähelepanelik. Esiteks hoidsin lõppvalimi koosseisu vaid enda teada ning valimi kirjeldamisel analüüsisin põhjalikult igat tunnust ning tunnuste komplekti, et tuvastada isiku kokkuviimise võimalus. Kõigil tuvastatud puhkudel üldistasin vastava tunnuse väärtusi vajalikul määral (nt tegevusvaldkond) või jätsin tunnuse kirjeldamata (nt korraldajate vanus). Loetletud informatsioon ning lisaks olulisemad andmekogumisega seonduvad meetodika punktid (nt kogutud andmete säilitamise viis ja aeg) kirjeldasin ära informeerimise ja teadliku nõusoleku vormis (vt lisa 5), millega tutvumine ning reeglina ka allkirjastamine toimus enne intervjuu algust. Vormi koostamise aluseks võtsin Tartu Ülikooli inimuuringute eetika komitee poolt loodud juhise (Tartu Ülikooli inimuuringute keskus, i.a). Samuti edastan valminud töö kõigile uurimuses osalenutele, et neil oleks võimalik töö tulemustega tutvuda ning saada kinnitus kogutud andmete eetilise kasutamisest.

Arvamusfestivali osapoolte ning nende sees olevate rühmade kaardistuse järel sai selgeks, et valides uurimistöö läbiviimiseks kvalitatiivse uurimisviisi, tuleb mul teha magistritöö mahtu arvestades tavapärasest enam intervjuusid. Seejuures ilmes kohe kaks riski: kas suudan tagada kõikide kaardistatud rühmade esindatuse ning viimase õnnestumisel, kas saan kõik planeeritud intervjuud ka

ette antud ajaga tehtud. Kirjeldatud riskide maandamiseks alustasin potentsiaalsete uuritavate valimisega aegsasti enne detsembrit ning intervjuude läbiviimisega juba kohe detsembris, jättes nii varuaega intervjuude läbiviimiseks ka vajadusel kevadel. Küll aga kahjuks ei õnnestunud mul siiski intervjuud läbi viia festivali küllastajaga, kelle osalemine festivalil on teistega võrdsetel alustel mingil moel tõkestatud (nt eesti keelest erinev emakeel või puue) ning nii jäi kirjeldatud rühm töö tulemustes esindamata. Intervjuu mitte toimumise põhjuseks on asjaolu, et lisasime vastava grupi valimisse veebruaris ning alles jäänud aja jooksul ei õnnestunud mul välja valitud potentsiaalsete uuritavatega kontakti saada.

Valides töö läbiviimiseks kvalitatiivse uurimisviisi tekkis ka küsimus, kas valitud uurimisviis võimaldab mul saada vastused töös püstitatud uurimisküsimustele. Pean silmas, et ehkki ma suutsin tagada peaaegu kõigi (v.a ühe) kaardistatud rühmade esindatuse, olin mures, kuivõrd on kogutud andmed piisavad. Samas ei olnud töö eesmärk teha üldistusi kogu populatsiooni kohta (Schensul, 2011) ning tulemuste tõlgendamisel võtsin ka seda arvesse.

Veel mõtlesin enne andmekogumist läbi eetilise dilemma sellest, kuivõrd hõlmab tehtav uurimus eriliiki isikuandmete kogumist. Arvestades töö teemat, tajusin võimalust kokku puutuda andmetega, mis selgitavad uuritava poliitilisi vaateid. Viimased kuuluvad aga eriliiki isikuandmete alla (IKÜM ptk 2 artikkel 9 lõige 1, 2016) ning nii oleks nende töötlemisele kehtinud tavaandmete töötlemisest teised reeglid (IKÜM ptk 2 artikkel 9 lõige 2, 2016). Kirjeldatud riski maandamiseks olin põhjalik intervjuu kava koostamisel, mille käigus analüüsisin küsimuste võimalikku tundlikkust ning vajadusel korrigeerisin neid.

Samuti pidasin meeles, et nii nagu igal meetodil, siis ka poolstruktureeritud intervjuul on omad kitsaskohad, millega tuleb arvestada. Näiteks on oluline, et minu uurimuse uuritavad oli Arvamusfestivaliga seotud üheaegselt mitme rolli (s.o kuulumine mitmesse Arvamusfestivali osapoole gruppi) kaudu. Nii valmistusin võimaluseks, et uuritav ei suuda ühelt rollilt teisele lülituda ning võib nii teemast kõrvale kalduda. Riski maandamiseks arvestasin vastava ohuga intervjuu kava koostades ning pidasin meeles intervjuudeks valmistudes ning intervjuude vältel.

Pean oluliseks ka välja tuua, et lisaks magistritööle kasutan kogutuid andmeid Arvamusfestivali meeskonnale tähelepanekute/ mõtete/ soovitude esitamiseks, koostades Arvamusfestivali korraldajatele sellekohase raporti. Toodud ideele tulid intervjuude läbiviimise käigus, kui tajusin, et uuritavad selgitasid mitmeid olulisi mõtteid, mis minu töös üldse või täiskujul ei kajastu, kuid oleksid oluliseks abiks/ tagasisideks Arvamusfestivali korraldajatele. Niisiis

korrigeerisin vastavalt intervjuude läbiviimise perioodil informeerimise ja teadliku nõusoleku vormi, st lisasin vormile nõusoleku lisa, kus palun uuritaval täpsustada, kas ta on või ei ole nõus tema andmete kasutamisega Arvamusfestivali korraldajatele tähelepanekute ja ettepanekute esitamiseks. Neilt, kes olid allkirjastanud vormi eelmise versiooni, küsisin vastava nõusoleku tagantjärgi. Kõik uurimuses osalenud olid nõus, et ma kogutuid andmeid selliselt kasutan. Rõhutan, et ka raporti koostamisel järgin samu eetilisi põhimõtteid nagu magistritöö puhul.

Intervjuude läbiviimine oli minu jaoks väga meeldiv kogemus, kuna valimisse kuulunud inividid olid väga erineva taustaga ning nii ka nende kogemus ja mõtted seoses Arvamusfestivaliga erinevad. Meeldiv asjaolu seisnes ka selles, et vaatamata mõne uuritava algsele kõhklusele, kas tal on piisavalt teadmisi ja kogemusi uurimusse sisendi andmiseks, olid intervjuud siiski arvestatava kestusega (keskmiselt 1 h ja 9 min) ning kõik teemade plokid said sisukalt kaetud. Tõstan positiivsena esile ka intervjuueeritavate avatust/ usaldust, mida selgitasid olukorrad, kus mõne oma idee selgitamisel avaldati mulle informatsiooni, mispuhul lisati juurde palve seda mitte töös avaldada. Austasin igat sellist palvet ning neid mõtteid töös ei avaldanud. Lepik jt (2014) järgi on oluline tähelepanu pöörata intervjuuerija-intervjueeritava usalduslikule suhtele. See tähendab, et uuritav peab saama kindel olla, et tema isiklikud mõtted ja tõlgendused satuvad usaldusväärse inimese valdusse, kes neid ei kuritarvita. Pean oluliseks välja tuua, et töös esitamise piirangu peale saanud mõtete puhul oli tegu intervjueeritava sooviga oma mõtet näitlikustada, küll aga mõtet ennast sain analüüsi võtta ning tulemustes kajastada. Seega välja jäetud info ei olnud kaotus uurimuse tulemustele, vaid abimaterjal mulle kui uurijale uuritava arusaamade tõlgendamiseks.

Küll aga tajusin ühe riskina võimalust, et olles Arvamusfestivali teemadega tegelenud ka ühe praktilise üliõpilastöö raames, võivad minu varasemad teadmised mõjutada andmete kogumist. Selle vältimiseks olin intervjuu kava koostamisel põhjalik ning intervjuude käigus püüdsin jääda võimalikult neutraalseks. Mulle oli oluline vältida uuritavate suunamist kindlate näidete kaudu. Küll aga mõnel juhul pidin seda siiski tegema, näiteks küsimuse täpsustamiseks või uuritava mõtete selgemaks mõistmiseks kui esines oluline sisuline vastuolu minu varasema teadmiselega.

Pean oluliseks välja tuua ka asjaolu, et intervjuueeritavate hulgas oli viis indiviidi, kellega olin varem teistel asjaoludel – nt (vabatahtliku)töö- või (üli)koolialaselt – kohtunud. Küll aga ei olnud ühelgi juhul valimisse sattumine just toodud asjaolust mõjutatud. Pigem toimus minus just vastupidine analüüs, st valides sobivaid intervjuueeritavaid ei seadnud ma reeglits, et uuritaval ei tohiks olla minuga varasemat kokkupuudet. Samas ei saa ma välistada, et meie varasem tutvus ei mõjutanud

näiteks uuritava nõusolekut uurimuses intervjueeritavana osaleda ning üleüldiselt ka intervjuu käiku. Küll aga pean oluliseks välja tuua, et tegu ei olnud mulle isiklikul tasandil lähedaste isikutega ning pöördumisel järgisin samu eetika reegleid nagu teistegi puhul. Intervjuu kui protsessi puhul ma samuti enda sees (vähemalt teadlikult) ühtki erisust ei märganud. Pigem mõjutas minu enesekindlust ja vabadust intervjueerijana asjaolu mitmes intervjuu parasjagu tegemisel oli (mida lõpupoole seda enesekindlam) mitte see, keda ma parasjagu intervjueerimas olin.

Samuti oli oluliseks enesekindluse allikaks põhjalik ettevalmistus intervjuu kava koostamise näol. Selle tulemusena võib intervjuu kava näida ehk liialt suunavalt, aga toon esile, et intervjuude käigus ma nii ranget struktuuri ei järginud. Kavas esinev põhjalikkus aitas mul läbi mõelda intervjuu võimalikud kulgemise suunad ning nii ka nendeks valmis olla. Küll aga määras reaalsuses intervjuu kulgu peamiselt intervjueeritavate vastused, millest juhindusin järgneva küsimuse koostamisel. Täpsemalt domineerib intervjuu kavas küsimuste moodustamisel küsisõna „kuivõrd“ kasutamist, kuid ka siin ongi oluline, et intervjuu käigus toimus küsimuste ümber sõnastamine vastavalt intervjueeritava vastustele ning nii ei esinenud intervjuudes „kuivõrd“-iga liialdamist.

Andmeanalüüsi juures tajusin olulise keerukusena magistr töö ning valmiva lisaraporti tulemuste eristamist. See tähendab, et esines kohti, kus sattusin segadusse tähenduslike üksuste pikkuses just magistr töö fookuse kontekstis. Segadust aitas aga lahendada seatud eesmärgi ning uurimisküsimuste juurde naasmine, mis aitas saadud tulemusi õige fookusega analüüsida.

Viimasena pean oluliseks selgitada ka magistr töö oodatust suurema mahu põhjuseid. Peamiselt tuleneb see valitud teema keerukusest ja soovist kogutud andmeid võimalikult tähenduslikult kasutada. Olles teadlik Arvamusfestivali korraldajate huvist minu töö tulemuste osas oli minu soov magistr tööga luua mitte ainult akadeemilist, vaid ka reaalset praktilist kasu Arvamusfestivali potentsiaali (koos selle piirangutega) mõistmiseks ja nii ka festivali tulemuslikkuse suurendamiseks. Teades, et Arvamusfestivali korraldus ja ka selle analüüs toetub eeskätt vabatahtlike kogukonnal, siis aimasin, et neil endal pole selliseks analüüsiks ilmselt piisavalt ressursse ning püüdsin oma tööd võimalikult hästi teha, isegi kui see tähendas minu jaoks pikemat töö valmimise aega. Kirjeldatud mõtted olid ka magistr tööle lisaks valmiva soovitude-ettepanekute raporti koostamise põhjuseks.

3 TULEMUSED

Tulemuste peatüki eesmärk on kirjeldada ära töö empiirilise osa tulemused. Täpsemalt esitan tulemused kolmes alapeatükis uurimisküsimuste alla moodustunud kategooriate kaupa. Moodustunud kategooriad olid: 1) Arvamusfestivali laiem tähendus Arvamusfestivali osapoolte jaoks, 2) Arvamusfestivali osapoolte motiivid Arvamusfestivalil osalemiseks ja/või sellesse panustamiseks ning 3) Arvamusfestivali osapoolte kogemused Arvamusfestivali toimimismehhanismist. Kategooriate alla moodustunud alamkategooriad esitan alapeatükis paksus kirjas. Tulemusi kinnitan ja illustreerin tsitaatidega läbiviidud intervjuudest. Tsitaatide lühendamiseks välja arvatud teksti märgistan tekstis selliselt /.../. Tsitaatide taha lisan ka vastavad pseudonüümi koodid ja tekstilise selgituse uuritava rolli osas.

3.1 Arvamusfestivali laiem tähendus Arvamusfestivali osapoolte jaoks

Uuritavate selgituste põhjal ilmnes, et Arvamusfestivali peamiseks eesmärgideks peetakse ühiskondliku avaliku arutelu käivitamist, arutelukultuuri edendamist, kodanikuaktiivsuse suurendamist ning demokraatlike väärtuste toetust. Eesmärkide seas toodi esile eeskätt hariduslik aspekt, st festivali võimekus toimida platvormina erinevate arvamuste ja ideede vabaks väljendamiseks, andes seeläbi festivali külastajale võimaluse kuulata ning mõista arutletavate temade probleemistikku ning kaaskodanike seisukohti selle suhtes. Olulisena märgiti just ka festivali külastaja potentsiaalset motiveerimist või julgustamist (rohkem) oma mõtteid avaldama, edendades nii aktiivse kodanikkonna kujunemist.

Tuua Eestis olevad olulised teemad Eesti inimeste ette (arvamusfestivali korraldaja, K_0).

Et ta on pigem sellelaadsete formaatide algataja (toetaja, T_0).

Demokraatia edendamine, arvamuskuultuuri edendamine. Kuulad ja isegi kui jõua ühele meelele, siis mõistad, et inimestel ongi erinevad arvamusused (toetaja, T_1).

Et Arvamusfestival võiks olla see koht, kus see julgus arutlemiseks võiks tekkida (valdkonna ekspert, Ve_0).

Uuritavate vastustest selgus, et ehkki Arvamusfestivali eesmärkide mitmekesisus näitab selle unikaalsust ja olulisust Eesti ühiskonnas, ei olda teadlikud, milline neist on tegelikult festivali peamine eesmärk. Selline mitmekülgsus võib uuritavate sõnul edasi anda aga teostumata (ja ka tulevikus pigem teostamatut) ideaali, mistõttu ei ole selge, mille nimel täpsemalt tegutsetakse. Seeläbi väljendasid uuritavad pettumust, et kuigi festival pakub platvormi aruteludele ja ideede vahetamisele, ei ole selge, kuidas need arutelud reaalselt ühiskondlikesse muutustesse panustavad või panustama peaksid. Nii

väljendati ebakindlust eeskätt festivalil aset leidvate arutelude kvaliteedis, tundes suunitlust pidada heaks aruteluks mitte lihtsalt teineteise mõistmist, vaid oluline on debati ning n-ö päris lahendusteni jõudmine.

See on lihtsalt rääkimine, see ei ole debatt. Ja kus on tulemused? (toetaja, K_0).

Ma ei tea, mille nimel Arvamusfestival tegutseb. /.../ Et need arutelud ei peegelda mingit demokraatlikku protsessi nii hästi (valdkonna ekspert, Ve_0).

Minu jaoks on Arvamusfestival auru väljalaskmise koht. /.../ Mis siis muutub? Mis sealt edasi? – see on see, mis jääb minu jaoks sellest Arvamusfestivalist nagu puudu (arutelu korraldaja, A_0).

Paljud peavad seda lihtsalt jututoaks ja sinna ei tule. /.../ Kui on soovitud tõesti lahendada mingeid süvendatud probleeme, siis seda sellisel moel ei ole. /.../ Et teeme midagi, aga täpselt mille pärast? – ei tea (arutelujuht, Mo_0).

Et kui vaadata praegust riigikogu, siis võiks öelda, et te ei ole midagi saavutanud. Näib nagu asi on läinud hullemaks (arvamusfestivali korraldaja, K_0).

Et kui ootus on idealistlik, siis see ei saagi vastata ootustele, sest seal on liiga palju, mida ta olla võiks (valdkonna spetsialist, L_0).

3.2 Arvamusfestivali osapoolte motiivid Arvamusfestivalil osalemiseks ja/või sellesse panustamiseks

Uuritavate vastustest selgub, et Arvamusfestivalil osalejate motiivid Arvamusfestivalil osalemiseks ja/või sellesse panustamiseks on mitmekesised ja sõltuvad nende rollist ja eesmärgist. Nii töid vabatahtliku ning Arvamusfestivali korraldajad välja eeskätt professionaalset arengut, osutades et festival pakub hea võimaluse praktiliste kogemuste saamiseks ja oma professionaalsete oskuste arendamiseks. Samas rõhusid toetajad eelkõige partnerlussuhete loomisele ning arutelude korraldajad soovile olulisi teemasid tõstatada ja ka testida. Lisaks oli arutelude korraldajatele oluline ka võimalus tugevale kommunikatsiooniplatvormile ning uute kontaktide loomisele.

Hea võimalus iseenda arendamiseks. Saada kogemusi just selles rollis, milles ma olen.

Võibolla mujal sa lihtsalt alguses vaatad ja õpid, aga siin saad kohe tegema hakata (arvamusfestivali korraldaja, K_0).

Teatud teemade ülestõstmine. Aga mitte ainult bränding, vaid ikkagi ka soov just riiklikult olulisi teemasid inimeste ette tuua (arutelu korraldaja, A_0).

Et see on selline partnerlus pigem. Et kui teised meie partnerid näevad, et meie toetame, siis võibolla on lihtsam neid toetajaid juurde ka saada. /.../ Aitab meie teemasid paremini selgitada /.../ samuti ka uusi suhteid luua, just esinejate vaatest. Et luua kontakte, milles tulevikus võibolla on kasu (toetaja, T_2).

Lava pealt osalejate seas oli nii neid, kelle osalus festivalil oli peamiselt seotud tööülesannetega, kui ka neid, kes osalesid tugeva huvi või missiooni tõttu vastava teema suhtes. Lava eest osalejate peamiseks motivaatoriteks olid huvi ja harjumus, kusjuures aktivisti/meeleavaldaja vaatest oli oluline arutelude üle ka järelevalve pidamine, soovides tagada festivalil peetavate arutelude ausus ja objektiivsus. Poliitikute motiiviks oli uuritavate sõnul peamiselt võimalus suhelda valijatega ning luua enda jaoks positiivne avalik kuvand. Küll aga toodi välja, et Arvamusfestival on siiski eeskätt riigitasandi poliitikutele suunatud, mistõttu on kohaliku omavalitsuse poliitikud seal sageli üsna tundmatud.

Et see on selline harjumus ja ka professionaalne kutse (toetaja, T_1).

Missiooni arutelu. Et see oli minu jaoks oluline arutelu (valdkonna ekspert, Ve_0).

Järelevalve teostamine seal olevatele teemadele (meeleavaldaja, Me_0).

Et see on huvitav. Mind huvitab kõik, mis ühiskonnas tekitab resonantsi. Mingid teemad seal pakuvad pinget (arutelujuht, Mo_0).

3.3 Arvamusfestivali osapoolte kogemused Arvamusfestivali toimimismehhanismist

Andmeanalüüsi käigus moodustus kategooria *Arvamusfestivali kogemused Arvamusfestivali toimimismehhanismist* alla kolm alamkategooriat: avatus-suletus, juhtimine ning koostöö ja vastutus.

Arvamusfestivali avatus-suletus. Uuritavad selgitasid Arvamusfestivali eelkõige kui avatud ja turvalist keskkonda, kuhu vähemalt sõnas on oodatud kõik. Täpsemalt osutasid uuritavad olulise avatuse toetajana asjaolule, et Arvamusfestival on taavakülastajale tasuta, mis võimaldab laiemal osalejaskonnal üritusest osa saada sõltumata nende majanduslikust olukorrast. Samuti toodi esile festivali toetavat õhkkonda, kus erinevad arvamused ja vaatenurgad saavad ilma hukkamõistuta vabalt kõlada. Lisaks kiideti ka festivali ruumilist ja temaatilist avatust, osutades eeskätt teemade laiale varieerumisele ning ruumiliselt nt lasteala olemasolule, st toetatud on ka osalemine lastega.

Mulle tundub, et tõesti kõik saavad. Ma vahepeal olen seal ka asotsiaale ringi liikumas näinud. Et päris palju erinevaid inimesi on seal ja päris erinevate arvamustega. Nii äärmuslikud kui ka mitte nii äärmuslikud (tavaline külastaja, Ta_0).

Et just see, et see on tasuta. Et kui ei oleks, siis ilmselt ei oleks meid seal nii palju (arutelu korraldaja, A_0).

Küll aga oli uuritavate seas ka neid, kes tunnistasid, et reaalsuses võib Arvamusfestivali avatus siiski osaliselt olla näiline, st et ehkki sõnas on oodatud kõik, siis puhtalt logistilistel või ligipääsetavust puudutavate teemade tõttu „kõik” Eesti kodanikud end Arvamusfestivalile oodatuna

tunda ei saa. Samas on oluline, et osapooled kirjeldatud ligipääsetavuse murele olulist kriitikat ei osutanud, andes edasi mõistmist, et platvormi, mida iseloomustab täielik ligipääsetavus, ongi keeruline luua. Küll aga pidasid nad oluliseks teha selle tarvis rohkemat selgitustööd ning vastavat püüdlust järjepidevalt parema ligipääsetavuse suunas edasi liikuda.

Peaaegu silmas, et kui on loodud võimalus ratastooliga osalemiseks, siis see peaks kajastuma ka nende kommunikatsioonis. /.../ Kui nad ei tea, et need võimalused on, siis nad ei tule (arutelu korraldaja, A_3).

Veel osutasid eeskätt arutelude korraldajad Arvamusfestivali suletuse perspektiivist arutelu korraldamise kuludele, mis võib piirata avatust just arutelu korraldamise osas. Samuti rõhutasid uuritavad ka avatuse tingimuslikkusele, ehk eeldust, et kõik Arvamusfestivali külastajad peavad järgima head arutelutava. Uuritavad kirjeldasid Arvamusfestivalist osavõtjat eelkõige kui kõrgharidusega indiviidi, kellel on pigem liberaalsed maailmavaated, tuues esile, et festivali atraktiivsus tuleneb just hoiakutest ja teadmistest, mis on iseloomulikud sellise taustaga inimestele.

On avatud kõigile, aga meil on hea arutelutava, mida peavad absoluutselt kõik järgima (arvamusfestivali korraldaja, K_0).

*On eeldus, et seal kohtab pigem liberaalsete vaadetega inimesi (valdkonna ekspert, Ve_0).
Eeldab teatud erudeerituse taset (sisemine ekspert, Es_0).*

Arvamusfestivali juhtimine. Arvamusfestivali juhtimisest rääkides selgus, et osapooled ei ole tegelikult seni Arvamusfestivali juhtimisprotsessi süvitsi süvenenud. Täpsemalt osutasid arutelude korraldajad olulisena ideekorje ning arutelu lõppdisaini protsessile, kuid süvendatud teadmine juhtimisest seni ei ole veel vajalik olnud. See tähendab, et seni on nad usaldanud festivali korraldusmeeskonna antud kontakte ja nende antud juhiseid, nt tähtajad lõpliku arutelu sisu ja osalejate infole ning soovitusel arutelude paremaks disainiks. Vabatahtlikud, kes on juhtimisse rohkem kaasatud, olid aga teadlikumad ning nende seas oli nii neid, kes selgitasid seda kui hästi struktureeritud lahendust, osutades tiimide valdkondlikele jagunemistele ning selgetele tööülesannetele, kuid oli ka neid, kes selgitasid kohatist segadust. Viimase puhul osutati eeskätt festivali mastaapsusest tulenevale loomulikule kaosele. See tähendab, et niivõrd palju inimesi koos tähendab paratamatult võimalikke kommunikatsiooniprobleeme ning valmisolekut kiiresti ootamatult tulevatele tööülesannetele reageerida.

Ideekorje ja siis need edasised tegevused. /.../ Et seal olid ikka kindlad nõuded ette antud, mida järgima pidime. Aga muidu on vabad käed. /.../ Soovitusi anti küll (arutelu korraldaja, A_0).

Isegi seal kohapeal veel ilmnes, et tuleb teha ja siis, kes sai, see tegi (toetaja, T_0).

Lähenedes Arvamusfestivali juhtimisele osapooltelt tagasiside kogumise vaatest, osutati aga olulisele murele, et ehkki mõtteid ja ettepanekuid festivali parandamiseks on palju, siis pole neid seni otseselt küsitud. Küll jah, selgitati sellist standardset tagasiside kogumist, nt veebiküsitluse näol, aga uuritavate sõnul ei paku need võimalust sügavamaks Arvamusfestivali probleemide mõtestamiseks. Oli aga neid, kes rõhutasid, et Arvamusfestivali areng sõltub just selliste sügavamate analüüside koostamisest, osutades nii ka olulisena, et vastav põhjalik tagasiside kogumine ning nende analüüs peaks olema tasustatud. Täpsemalt selgitati vastava osutusega eelkõige vabatahtlikutöö piirangutele, tõstatades, et korralik analüüs vajab inimeselt rohkemat aega ning sügavamat süvenemist kui vabatahtliku töö formaat võimaldada saab. Uuritavate seas oli mitmeid, kes osutasid toetust just sarnaselt magistritöö intervjuuga koguvale formaadile, kuna selliselt pole nende mõtteid varem küsitud. Nad rõhutasid, et põhjalik ja isiklik lähenemine aitaks paremini edasi anda ja ka korraldajatel mõista festivali tugevusi ja kitsaskohti ning seeläbi luua rohkem väärtust nii korraldajatele kui ka osalejatele.

Jah, oli. Üsna ruttu peale festivali, et oleks värskelt meeles. Et mis meeldis ja mis ei meeldinud (toetaja, T_2).

Analüüsi ja tagasisivaatamise tööd peaksid olema raha eest tööd (arutelu korraldaja, A_3).

Sa oled esimene, kes minult neid mõtteid selliselt küsib (arutelu korraldaja, A_1).

Et koos mõelda, millised need arutelud võiksid olla ja kuidas see publik võiks olla kaasatud? (valdkonna ekspert, Ve_0).

Seega jõudsid uuritavad tagasisidestamise teema juures uuesti tõdemuseni, et neile ei ole teada Arvamusfestivali eesmärk ning sellised tagasisidemehhanismid aitaksid korraldajate seatud sihte paremini mõista. Täpsemalt selgitati, et selliste mehhanismide abil on võimalik saavutada selgus nii juhtimises kui ka osalejate ootustes, selgitades välja, mida just Arvamusfestivalil osalejad ning laiemalt eestlased Arvamusfestivaliga tegelikult saavutada soovivad. See tähendab, et festivali korraldamisel ei peaks mitte lihtsalt üle võtma välismaiseid praktikaid, vaid looma unikaalset ja kohalikule kontekstile vastavat mudelit, mis sünnib koos osalejatega tehtud ühise analüüsi käigus. Lisaks osutasid uuritavad võimalusele, et sellised põhjalikud või ka vähem põhjalikud analüüsid võivad aidata lahendada praegust ebaselgust festivali tulemuste osas. Uuritavad tundsid, et kuigi festivalil on suur potentsiaal, jääb see tihti kasutamata, kuna puudub selge strateegia ja tagasisidesüsteem, mis võimaldaks hinnata, kas ja kuidas püstitatud eesmärgid täidetakse.

Eeldab juhtimisselgust. Et aitaks ka motiveerida, mille nimel me tegutseme. /.../ Et see on selline work in progress - mis on hea arutelu? (valdkonna ekspert, Ve_0).

Kas sealt on kõik välja võetud või ei ole? Uurigu enne, mida osalejad tahavad. Mille jaoks me seda üldse teeme? Ja siis hakaku muutma. /.../ mitte tõsta asju mujalt üle. /.../ Aga mida meie, eestlased tahame? (arutelujuht, Mo_0).

Koostöö ja vastutus Arvamusfestivalil. Uuritavate mõtted koostöö ja vastutuse osas näitavad, et osalejate seas on märgata teatavat ühtekuuluvustunnet, mis avaldub peamiselt arutelu ala korralduslikus koostöös ning ühiselt arutelu kuulamise kaudu. Ühise ala kontekstis ilmneb koostöö uuritavate sõnul näiteks vabatahtlike ja arutelu korraldajate ühistegevuse kaudu, kus arutelu toimima saamisel on oluline roll tiimitööl ning vastastikusel toetusel ja jagatud eesmärkide saavutamisel. Arutelude puhul, kus toimub suurem osalejate kogunemine, näiteks esimeeste debati juures, tekitab ühtekuuluvustunnet aga tajutav ühises infoväljas olemine. Uuritavad selgitasid sellise ühendava mõju põhjusena kogemust olla osa suuremast diskussioonist, mis ühtlasi mõjutab ja ühendab neid kõiki.

Teatud pesades, telkides ma tunnen seda ühtekuuluvustunnet. Et see ühine eesmärk on tajutav (arutelu korraldaja, A_3).

See õhtune debatt seal. Nii mõnus - kõik koos kuulame. Et seal räägitavad teemad on meile kõigile olulised (tavaline külastaja, Ta_0).

Siiski olid uuritavad üldiselt kahtleval seisukohal, kuivõrd suudab festival ühtekuuluvustunnet või ühise hüve nimel tegutsemise tunnet üldiselt edasi anda, osutades, et üldplaanis ei paista sellist suurema sihi nimel tegutsemist märkimisväärselt esile tulevat. Osalejad selgitasid, et nad tegutsevad ja neile tundub, et ka teised tegutsevad, eelkõige oma huvide eest, mis võib tuleneda – nagu juba teiste teemade juures mainitud sai – ühe ühise eesmärgi ebaselgusest. Nii peegeldasid intervjuueeritavad taaskord vajadust selgema ühise visiooni ja strateegia järele, mis suudaks koondada osalejate pingutused ühise eesmärgi nimel ja suurendada ühtekuuluvustunnet ka laiemas kontekstis.

Et see on ikka see koht, kus väga paljud ikkagi seisavad nagu oma mätta eest./.../ et see on nagu mugav viis, mida öelda, et ma tulen siia demokraatiat edendama (toetaja, T_1).

Veel sai intervjuudes oluliselt puudutatud vastutustunde temaatikat, kus ilmnes, et vastutustunde ning osalemise intensiivsus ei ole Arvamusfestivali osapoolte selgituste põhjal lineaarses seoses. Täpsemalt koondus tugevam taju vastutustundest uuritavate kirjeldustes eeskätt lavalt osalejate, eriti arutelu juhtide, selgitustesse. Selle põhjusena selgitasid nad enda rolli arutelude kujunemise ja n-ö õige arutlemise eest vastutamisel. Küll aga tõid nad välja, et see vastutustunne on

ajaliselt piiratud festivali päevade ja konkreetsete esinemiste raames, osutades, et väljaspool festivali nad Arvamusfestivali tegemistega kokku ei puutu.

See, milleks see kujuneb on puhtalt moderaatori õlul. /.../ Üldse ei jälgi väljaspool festivali (arutelujuht, Mo_0).

Samas näiteks vabatahtlikud ja arutelude korraldajad, kes panustavad oma aega kogu festivali toimumisse nii festivali eel, ajal kui järel niivõrd tugevat vastutustunnet ei selgitanud. Täpsemalt oli ka neid, kes vastutustunnet kui sellist Arvamusfestivaliga üldse ei seostanud. Küll aga osutasid nad olulisena kohusetundele, st oma rollile seatud ülesannete täitmisele, mis võis tähendada programmide kokku panemist, logistika korraldamist või kommunikatsiooni meediaga.

*Vastutus... /.../ Ma arvan, et ma vastutan oma sõnade ja tegude eest. Aga kas see seostub Arvamusfestivaliga? –seda mitte (arutelu korraldaja, A_3).
Ma ei seostaks vastutust üldse festivaliga (vabatahtlik, V_2).*

Samas arutlesid intervjueeritavad vastutustunde teema kontekstis tuleviku ootusena, et ideaalis võiks vastutustunne festivalist osavõtjale seostuda ideega, et festivalil osalemine pakub võimalust praktiseerida ja demonstreerida neid protsesse ja väärtusi, mida nad sooviksid näha laiemas ühiskonnas. Seega see vastutustunne võiks seostuda teadlikkusega sellest, et festivalil osalejatena annavad nad nõusoleku järgida festivali korraldajate seatud reegleid ning seeläbi panustada ühise eesmärgi saavutamisse.

Et me mingis mõttes harjutame või etendame mingeid demokraatlikke protsesse, mis võiks olla nagu ühiskonnas laiemalt. Et see, et me oleme nõus seda tegema, selliselt näitama /.../ seal kuskil võiks see vastutus olla (valdkonna ekspert, Ve_0).

Kokkuvõtvalt võib öelda, et intervjuud erinevate Arvamusfestivali osalejatega andsid põhjalikuma ülevaate sellest, kuidas nad festivali kogemust ja eesmärke tajuvad ning millist rolli nad selles näevad. Intervjueeritavad tõid esile mitmeid olulisi punkte, millest peamisena osutati Arvamusfestivali põhieesmärgi hägususele, mida põhjustab uuritavate sõnul Arvamusfestivalile omistatavate eesmärkide paljusus. Intervjueeritavad rõhutasid vajadust põhjalikuma tagasiside kogumise ja analüüsi järele, et saavutada selgus nii juhtimises kui ka osalejate ootustes Arvamusfestivali eesmärkide osas.

4 ARUTELU

Arutelu peatükis täidan ära magistritöö eesmärgi, st selgitan Arvamusfestivali näitel, mil moel avalik-arutlevad institutsioonid saavad (esindus)demokraatiat tugevdada või millega selle tugevdamisse panustada.

4.1 Järelduste piirangud ning töö praktiline väärtus

Siinses peatükis esitatud järeldusteni jõudsin just magistritöös tehtud valikute kaudu, st just sellisel viisil uurides, hõlmates eneses siinses töös kirjeldatud teoreetilist konteksti, loodud andmekogumisvahendit ning kogutud andmete tõlgendamist. See tähendab, et magistritöös esineb piiranguid ning nii võib teemat teisel viisil uurides jõuda täpsemate või teistsuguste järeldusteni. Näiteks võib töö üheks oluliseks kitsaskohaks pidada valimi väiksust, mistõttu ei saa töö tulemusi üldistada kõikidele töös kaardistatud Arvamusfestivali osapooltele, veel vähem kõigile Arvamusfestivaliga seotud osapooltele üldiselt. Nii ongi üheks potentsiaalseks alternatiivlahenduseks korrata sarnast uurimust (või sama uurimust täiendada) kvantitatiivselt kogudes andmeid näiteks (veebi)küsitluse teel.

Vaatamata kirjeldatud piirangule on töö tulemused siiski olulised nii Arvamusfestivali tegijatele kui ka selles osalejatele, et mõista ühiselt Arvamusfestivali rolli ja tähendust (esindus)demokraatiat tugevdajana või selle tugevdamisse panustajana. Samuti aitavad töö tulemused paremini mõista, kuidas Arvamusfestivali-laadsed avalik-arutlevad institutsioonid toimivad ning kellele ja miks need olulised on. Need mõtted on olulised mitte ainult Arvamusfestivali tegijatele või teadlastele, vaid ka poliitiliste otsustajate ja kodanike jaoks, kes on huvitatud demokraatiat tugevdamisest ja/või soovivad kvaliteetsemaid (arutlevamaid) demokraatlikke protsesse.

Töö eesmärgi täitmiseks sõnastasin kolm uurimisküsimust, mis võimaldavad mul eespool kirjeldatut selgitada ning pakkuda võimalusi teema edasiseks uurimiseks. Koostatud uurimisküsimused:

1. Milline on Arvamusfestivali laiem tähendus Arvamusfestivali osapoolte jaoks?
2. Kuidas Arvamusfestivali osapooled selgitavad oma osalemise ja/või panustamise põhjuseid?
3. Millisena kirjeldavad Arvamusfestivali osapooled Arvamusfestivali toimimise mehhanisme?

Koostatud uurimisküsimustele vastan alljärgneva analüüsi käigus, kirjeldades Arvamusfestivali kui avalik-arutleva instutsiooni võimalikku teoreetilist määratlust ning tehes selle põhjal järeldusi sellelaadsete avalik-arutlevate instutsioonide demokraatia tugevdamise või selle tugevdamisse panustamise potentsiaali kohta.

4.2 Arvamusfestivali kui avalik-arutleva institutsiooni teoreetiline määratlus

Toetudes teorias kirjeldatud erinevatele arutlemise institutsionaliseerimise vormidele ja võimalustele ning kogutud empiiriale osutub, et Arvamusfestival sobitub Sootla ja Suve (2021) määratlusse võrgustikust just sellisel kujul, et tegu on sihipäraselt loodud korralduslahendusega, **mis on ise ning kujundab arutlevaid foorume ja areene**, mis on ellu kutsutud selleks, et potentsiaalset **käivitada** Eesti ühiskonnas **võrdsemate ning avatumate** arutlevate praktikate ja poliitikaotsuste kujunemist.

Küll aga selgitab töö empiiria seatud sihi tulemuslikkuse osas osapooltes ebakindlust. On oluline, et oli ka neid, kes arutlesid võimaluse üle, et võibolla on Eesti arutelukultuur isegi võrreldes Arvamusfestivali käivitava olukorraga halvemaks läinud. Samas ei ole põhjust veel heituda, kuna Fungi (2003) selgituse järgi avalik-arutlevad institutsioonid saavadki oma tegevuses toimida eeskätt kui „reformistlike nikerdajatena“, luues olemasolevatesse süsteemidesse või protsessidesse muutusi järk-järgult ning seda peamiselt väikeste kohanduste või paranduste näol. See tähendab, et kui otsida ilminguid Arvamusfestivali ellu kutsumise aluseks oleva potentsiaali realiseerumisest, siis ei saagi suure tõenäosusega olla tegu suurte muutustega, mis aga ei tähenda, et neid üldse ei ole. Oma väiksuses või kaudsuse on neid lihtsalt keeruline märgata ning nii on üks oluline uurimissuund neid seoseid otsida. See aitaks paremini mõista festivali mõju ja tähtsust demokraatlikus protsessis ning tuvastada, kuivõrd on Arvamusfestival oma ellukutsumise eesmärki täitnud.

Nii nagu kogu Arvamusfestivali tutvustav teooria (eelkõige Arvamusfestivali kodulehekül, MTÜ Arvamusfestivali põhikiri, trükis „Arvamusfestival 10“), selgitab ka töö empiiria, et nüüdseks on Arvamusfestivalile osutavaid funktsioone ning eesmärke aga palju rohkem. Ühelt poolt on see positiivne, kuna see on justkui märk Arvamusfestivalile lasuvast toetusest ning valmidusest üha kasvavaks kollektiivseks toimimiseks. Kuid teisalt muudab eesmärkide paljusus Arvamusfestivali tulemuste ja tulemuslikkuse hindamise veelgi keerulisemaks ning hõlpsamini võib hägustuda ka kindel suurem siht, mida võrgustikult kui sihipäraselt loodud korralduslahenduselt on selle elujõulisuse (Sørensen ja Torfing, 2007) tarvis oodata. See tähendab, et Arvamusfestivali osapooled peaksid olema teadlikud võrgustiku tegevuse eesmärkidest ja tähendusest ning korraldama festivali

(ja ka enda) tegevust vastavalt sellele teadlikkusele. Küll aga selgitab töö empiiria vastavas teadlikkuses segadust või lausa selle puudumist, mis on viinud eeskätt isiklike huvide – s.o vastavas osapoolle rollis eneseteostuse või tööülesannete täitmine – seismiseni, kuna need on selged ja osatakse nendega suhestuda.

Ebaselgus võrgustiku tegevuse tulemustes on omane võrgustike tüübilt (Kickert jt, 1997) eelkõige teemavõrgustikele ning tegelikult on ka veel muid tunnuseid – nagu ideeline tuumik, erineva tugevusega osapooled, probleemide määratlemine ja sõelumine –, mis kogutud empiiria põhjal Arvamusfestivali just sinna tüüpi liigituma suunavad. Täpsemalt näib (vt tabel 8), et **Arvamusfestival on kombinatsioon teema- ning institutsionaliseeritud võrgustikust**, mis teeb sellest sellise **dünaamilis-struktureeritud formaadi**, kus festivali organisatoorne pool on peamiselt avatud ja paindlik, kuid festivalil aset leidev arutlemine ja arutlemisele pääsemine kindla struktuuri ja reeglistikuga. Selline kahe erineva võrgustiku elementide kooslus näitab kindlasti Arvamusfestivali unikaalsust, kuid toob mõistvalt kaasa ka osapoolte lootuse-ootuse liikuda teemavõrgustikult rohkem institutsionaliseerituma võrgustiku suunas. See tähendab kogutud empiiria põhjal eeskätt osapoolte ootust liikuda järk-järgult veelgi avatuma ja võrdsema aruteluplatvormi võimaldamise poole ning selgematele tulemustele ja ka ühisele sihile.

Tabel 8. Arvamusfestivali võimalik määratlus töö teooria-empiiria põhjal: olemasolev raamistus ja tuleviku võimalused

Parameeter	Teemavõrgustik	Institutsionaliseeritud võrgustik
Osapooled	Rollile vastav intensiivsus ja vastutus	Avatud
Võrgustiku roll	Probleemide määratlemine ja sõelumine 	Tähendusloome probleemide määratlemine ja sõelumine koostoimes
Struktuur	Paindlik, spontaanne, kaootiline	Avatud, regulaarne: oodatud „kõik“ ja igal aastal sama koht, sama aeg
Vastastik-sõltuvuse tüüp	Ebaselged tulemused 	Selged eesmärgid, tegevused; tulemuste hindamine
Käitumisreeglid	Sisemine organiseeritus: osapooled ning neilt oodatav tegevus	Konkreetsed reeglid: ideekorje, arutelude hindamine, hea arutelutava
Võimuvahekord	Organisatoorne tuumik, keda toetab eeskätt vabatahtlike kogukond 	Koostoime tähendusruumi ning sihtide/eesmärkide kujundamiseks/seadmiseks
Osapoolte strateegiad	Isiklike huvide eelistamine 	Ühise tähendusruumi ühtlustamine; avalik huvi ja soov toimida võrgustikuna

Ühise sihi puudumise või hägususes põhjuseks võib olla asjaolu, et praegused Arvamusfestivali toimimismehhanismid selgitavad Arvamusfestivali korraldajaid arutlemise tähendusloome juures pigem kõrvalseisjana. Seda kirjeldab asjaolu, et aktiivsed probleemide määratlemis- ja sõelumismehhanismid Arvamusfestivalil ei tegele otseselt arutlemist puudutavate teemadega, vaid keskenduvad üldiselt Eesti ühiskonnas olevate probleemide määratlemisele ja sõelumisele. Arvamusfestivali korraldajate vaatest tähendab see hetke, mil Arvamusfestivali korraldajad (sh vabatahtlikud) ideekorjesse esitatuid ideid hindavad ning antud hinnangute põhjal nõ rohkem arutlemist väärivad teemad välja sõeluvad. See tähendab, et selgelt **toimub probleemide määratlemine ning sõelumine Arvamusfestivali poolt kujundavatele foorumitele, kuid ei ole selge, kus leiab aset Arvamusfestivali enda tähendusloome keskmeks oleva arutlemist puudutavate probleemide määratlemine ning nende sõelumine**. Kas see leidis aset Arvamusfestivali loomise ajal, mil tõdeti arutelukultuuris võrdsuse ning avatuse puudust (MTÜ Arvamusfestival, 2022) ning nüüdseks on see protsess muutunud pigem nende ideede levitamiseks (Arvamusfestival ise, aga ka eelarvamusfestivalid), mitte aga arutlemise tähenduse süvendamiseks?

Arvamusfestivali korraldajate kõrvalseisja rolli kinnitab ka Arvamusfestivali osapoolte kirjeldatud taju vastutusest, mille alusel saab Arvamusfestivali kui **võrgustiku tähendusloome tuumikuks pidada lavalt osalejaid** mitte aga Arvamusfestivali enda või arutelude korraldajaid. See viitab sellele, et teiste osapoolte ülesandeks on luua võimalused arutelude pidamiseks, kuid tähendusloome allikaks on aruteludes osalejad ja nii tunnevad nad ka suuremat vastutust. Teiste osapoolte vastutus seisneb aga niisiis festivali organiseerimises ja ressursside tagamises, mistõttu võib nende osalemise intensiivsus tegelikult laval osalejatega võrreldes olla palju suurem, kuid mitte tähendusloomes endas.

Sellise kõrvalseisja rolli võtmine seab aga ohtu Arvamusfestivali elujõulisuses. Pean silmas, et kui arutlemise süvendatud mõistmine ei ole piisavalt toetatud, ilmneb risk oma tegevusega hoopis käivitada või süvendada arutlemises pettumist. Täpsemalt selgineb arutlemise süvendatud mõistmise puudulikkus siis, kui püüda määratleda Arvamusfestivalil aset leidvate arutelude eesmärki Ryfe'i (2005) selgitatud arutlemise institutsionaliseerimise võimaluste perspektiivist. Praegu näib Arvamusfestivalil domineerivat **peamiselt hariduslik ning konsulteeriv eesmärk**, mida selgitab nii Arvamusfestivali kirjeldav teooria (Arvamusfestivali kodulehekülg, MTÜ Arvamusfestivali põhikiri, trükkis „Arvamusfestival 10“) kui ka magistritöö empiiria, osutades, et Arvamusfestival on

peaasjalikult oluline vahend tehtud või esolevate tegevuste ja otsuste selgitamiseks/olulisuse hindamiseks ning teemade ja üksteise paremaks mõistmiseks.

See tähendab, et arutlemise elementide (Forester ja Thecekthil, 2008) kontekstis peaks Arvamusfestivalil arutlemise tähendusloomes domineerima eelkõige dialoog ning seejärel debatt, vähem aga läbirääkimised. Küll aga on murekohaks empiiria selgitus osapoolte ootusest kogeda ja pakkuda Arvamusfestivalil eeskätt neid võrdselt ja justkui korraga, **st jõuda ühe arutelu raames nii uute praktiliste lahendusteni, osalejate vastastikuse mõistmise ja ärakuulamiseni ning argumentide hindamise ja ekspertiisini**. Küll aga on esiteks sellise ühisloome saavutamine reaalsuses Foresteri ja Thecekthili (2008) järgi küllaltki keeruline ning teisalt kerkib ka küsimus, kuivõrd realistlik on niivõrd kõrget ootust eeskätt haridusliku eesmärgiga arutlemisele seada. Samas vastavat ootust töö empiiria kirjeldab, millest võib järeldada, et Arvamusfestival mingil moel osalejad selliselt mõtlema suunab, st on tekkinud ideaal heast arutelust, mis 1) on rakendatav ükskõik millise lõpptulemuse saavutamiseks, 2) on justkui täispakett kõigist arutlemise elementidest ning 3) mille sihiks on ühtlasi ka kõiki elemente kirjeldav eesmärk ära teostada. Niivõrd kõrgete standardite täitumist aga osapoolte sõnul Arvamusfestivalil ei leia ning nii selgitasid nad ka muret Arvamusfestivalil aset leidvate arutelude kvaliteedi osas, osutades, et need ei vasta kirjeldatud ideaali ootustele ning ollakse seetõttu ka arutlemise võimekuses ebakindlad.

Siinkohal on oluline, et vastava segaduse või ideaali loojaks võib pidada Arvamusfestivali hea arutelutava (Arvamusfestivali kodulehekül, i.a), mis kajastab selgelt korraga nii läbirääkimisi, dialoogi ning debatti reguleerivaid norme. Praegu näib, et kogu hea arutelutava on korraga järgimiseks ning nii on ka mõistetav ootus kõigi kolme arutelu elemendi esinemise osas. Küll aga tulekski mõtestada, **millist ideaali selle normatiiviga edasi anda soovitakse ning kuivõrd õige on kogu normatiivi ühe arutelu raames selles osalejatele järgimiseks seada**. Pean silmas, et kui arutlemise eesmärk on üks kolmest, näiteks teineteise mõistmine ehk dialoog, siis kas on õige seda reguleerida ideega „tõestame, mida väidame“ ning suunistega lahenduskesksusele ning teaduspõhisusele? Seega tuleks arutlemises pettumise vältimiseks arutlemise olemust rohkem mõtestada, tagades nii realistlikumad ootused arutlemise võimekusele ning paremad oskused arutelude eesmärkide saavutamist toetada.

Nagu juba mainitud, siis praegu niivõrd põhjalikku selgitustööd tähendusloomes veel ei ole (või vähemalt ei paista olevat), mis oleks aga lahendatav arutelude hindamismehhanismi kasutusele võtuga, mis aitaks Arvamusfestivali korraldajatel arutelude tagasisidestamise näol selle

tähendusloomesse panustada. See võib hõlmata arutelude disaini põhimõtete analüüsi, sh osalejate rolli ja nende potentsiaali aruteludesse panustamisel, samuti kommunikatsioonistrateegiaid ja -mudeleid, mis mõjutavad arutelude tulemusi ja osalejate kaasatust. Selline lähenemine aitaks paremini mõista, kuidas arutelud toimivad, milliseid elemente need endas sisaldavad ning nii teha potentsiaalselt järeldusi, kuidas arutelude (nii festivali kui ka laiemalt eesti ühiskonna) korraldajaid arutelu disainimisel toetada, st milliseid tegureid tuleks arvesse võtta tõhusa arutelu korraldamisel. Seejuures on ka oluline, et vastavad tulemused ei tohiks jääda ainult Arvamusfestivali tegijate teadmiseks või arutelude korraldajatele n-ö nõu andmise sisendiks, vaid nendest oleks abi ka teistele osapooltele, et ise arutelus osaledes vastavaid nüansse märgata ning nii ka arutlemist ning selle võimekust/piiranguid paremini mõista. Samuti oleks see ka potentsiaalne mõõtevahend analüüsi alustatud mõttega Arvamusfestivali arutelukultuuri kontekstis, st leida märke selle edendamise tulemuslikkusest.

Ehkki esmapilgul võib osapoolte rahulolematus festivalil aset leidvate arutelude osas tunduda negatiivse leiuna, on sellel analüüsi kontekstis oluline väärtus. Täpsemalt on kirjeldatud rahulolematus võti, mis viib Arvamusfestivali suurema sihi selginemisele – **osapoolte ootusele või lootusele mõjustatult näidata, mida nad arutlemise kontekstis oluliseks peavad**. Seega on Arvamusfestival justkui mitteametlik regulaarne ja stabiilne meeleavaldamise vorm, millest tuletub unikaalne „miski“, mida Arvamusfestival osapooltele potentsiaalselt pakub.

Siiski see mehhanism veel selliselt ei töötada, kuna praegune ideaal, mida Arvamusfestival kujundab, põhineb suuresti festivali korraldajate ja vabatahtlike visioonil. See tähendab, et hea arutelutava koostamine on küll kiiduväärt samm, kuid selle koostamine ja edendamine on jäänud peamiselt festivali korraldajate kanda. Selline olukord tähendab kitsalt määratletud arusaamu sellest, milline peaks olema hea arutlemine. Demokraatlikkust (Sørensen ja Torfing, 2007) seisukohast on aga oluline, et Arvamusfestival kaasaks vastavasse tähendusloomesse laiemalt ka teisi osapooli, et saaks tagatud Arvamusfestivali elujõulisus ning samuti võimalikult ühine tähendusruum arutlemisest ning selle ideaalist, sh millised arutlemise probleeme soovitakse ühiselt Eesti ühiskonnale/võimule selgitada ning ka potentsiaalselt lahendada, st milliseid muutusi kujundada.

Vastav kaasamine peaks aga hõlmama võimalikult palju ning erinevaid Arvamusfestivali osapooli, sh erinevaid kodanike grupe, eksperte ja institutsioone, et tagada mitmekülgne ja võimalikult ulatuslik kaasamine. See aitaks vältida ohtu, et Arvamusfestival jääb elitaarseks või isoleeritud nähtuseks, ja tugevdaks selle positsiooni arutlevate praktikate edendajana ja nii ka neile

järelevalve teostajana. Töö empiiria osutab selgelt, et Arvamusfestivali osapooled on valmis kaasa mõtlema, ühiselt sihte looma ja nende teostumist toetama. Seega on oluline, et Arvamusfestival looks mehhanismid, mis võimaldaksid osapoolte mõtteid mingil vormil ja regulaarselt koguda, et hoida kaasatust ja suurendada ühise hüve nimel tegutsemist.

Seega on Arvamusfestival peamiselt arutlemist võimaldav, kuid mitte arutlemise mõistmist süvendav võrgustik, mille toimimist iseloomustab dünaamilis-struktureeritud mehhanismid. Täpsemalt ühendab Arvamusfestival eneses erinevaid osapooli, keda iseloomustab erinev osaluse motiiv, intensiivsus ning vastutustunne tähendusloome ees. Viimase puhul domineerivad eelkõige lavalt osalejad, kes on praeguse Arvamusfestivali peamisteks tähendusloome allikateks. Arvamusfestivali iseloomustab selle osapoolte seas täheldatav püüdlus liikuda üha institutsionaliseerituma vormi suunas, kuid praegu takistavad seda ebaselgus võrgustiku tegevuste tulemustest ning koosloome vajak arutlemise tähendusloomes. Selleks, et aga võrgustiku elujõulisust tagada on olulised muutused arutlemise tähendusloome koostöisuses ning selguses, et vältida segadust ja rahulolematust, mis võivad viia arutlemise võimekuses pettumiseni ning Arvamusfestivali laiemas tähenduse – näidata ühiskonnale meelsust, mida arutlemise juures oluliseks peetakse, st milliseid probleeme selgitada ning milliseid muutusi kujundada – koondumiseni ainult ühe osapoolte võimusesse.

4.3 Arvamusfestivali-laadsete avalik-arutlevate institutsioonide võimalused demokraatia tugevdamiseks või selle tugevdamisse panustamiseks

Osutades Fukuyama (2018) binaarsele jaotusele demokraatia kriisi olemusest, peitub Arvamusfestivali-laadsete avalik-arutlevate institutsioonide potentsiaal vastata hüpercentraliseeritusele ning killustatusele eeskätt demokraatlike väärtuste edendamise, s.o arutlevate praktikate käivitamise ja kodanike aktiveerimise, kaudu.

Täpsemalt toimivad need kui platvormid, mis **motiveerivad kodanikke ühiskondlikel teemadel kaasa mõtlema**, aktiveerides sarnaselt Rahvakogule (Hinsberg, 2014) arusaama, et riigiasjade üle arutlemine ei ole ainult poliitikute privileeg. Küll aga ei võimalda esindusliku funktsiooni puudumine sellelaadsetel platvormidel kodanike häälrel võimustatult kõlada (Fishkin, 1991; Habermas, 1998) kinnitades Sepa (2014) järeltõlget sellest, et otsustusprotsesside kontekstis saavad need toimida peamiselt **sisendi kogumise** mitte aga juhtimisvahendina (Sørensen ja Torfing, 2007).

See tähendab, et sellelaadsed avalik-arutlevad institutsioonid peegeldavad pigem kommunikatiivseid lahendusi (Sørensen ja Torfing, 2007), mis **võimaldavad väljendada, mida arutlemise osas oluliseks peetakse**, et toetada järjepidevalt arutlemise tähendusloomet ühiskonnas. Need võivad toimida sarnaselt demokraatiasfestivalidele (Akkaya, 2020) kui arutlemise teadmuse levitajad ning arutlevatele praktikatele järelevalve teostajad.

Nende platvormide võimekus kodanike aktiveerimise osas seisneb ühelt poolt **arutlemise instinkti äratamises**, kuid veelgi olulisem on **orienteeritus ühise hüve ning kõrgema institutsionaliseerituse suunas**. Nii antakse edasi narratiivi kodaniku poliitilise osaluse olulisusest, rõhutades sarnaselt Putnamile (1993), et demokraatliku riigi suurim väärtus on aktiivne ja vastutustundlik kodanikkond. On oluline, et ühise hüve taotlemise kõrval pakuvad need platvormid mitmeid võimalusi ka eneseteostuseks, edendades Dewey (1927) ning Barberi (1984) narratiivi sellest, et **aktiivne kodanikuosalus on oluline mitte ainult riigile, vaid ka kodaniku isiklikuks kasvuks ja arenguks**.

Nende puuduseks võib pidada aga liiga kauget tähendusloomet või selle koondumist ainult ühe osapoole vastutusalasse. Samuti võib esineda segadust ühise sihi ning tulemuste osas, mis võib viia orienteerituse eeskätt isiklikele huvidele. See tähendab, et ühise hüve kõrval muutuvad olulisteks isiklik kasv ja areng. Seega iseloomustab sellelaadseid avalik-arutlevaid institutsioone potentsiaalselt koosloome vajak nii tähendusloome kui ka ühise sihi seadmisel, mistõttu on oluline neid järjepidevalt jälgida ja analüüsida. Nii saab tagada nende jätkusuutlikkuse ja panuse demokraatliku arutelu ja kaasatuse edendamisel.

Seega seisneb Arvamusfestivali-laadsete avalik-arutlevate instutsioonide võimekus demokraatia kriisidele vastamisele toimida eelkõige kui demokraatlike väärtuseid edendavate kommunikatiivsete vahenditena, motiveerides kodanikke ühiskondlikel teemadel arutlema ja kaasa mõtlema. Kuigi neil puudub esinduslik funktsioon, aitavad need platvormid koguda olulist sisendit ja toetada arutlemise tähendusloomet ühiskonnas. Samuti pakuvad need ühishüvede saavutamise kõrval võimalusi isiklikuks eneseteostuseks, rõhutades aktiivse kodanikuosaluse olulisust nii riigile kui ka üksikisikule. Siiski tuleb arvestada nende piirangutega, nagu tähendusloome koondumine, samuti ühise sihi ja tulemuste ebaselgus, mis nõuavad pidevat jälgimist ja analüüsi.

Kokkuvõtvalt võib Arvamusfestivalile ja Arvamusfestivali-laadsetele institutsioonidele osutada kui arutlevate praktikate kasutuselevõtmise käima lükkamise vahenditele, mis annavad kord aastas kodanikele eesmärgi ühiskondlike probleemide määratlemiseks ning nende üle arutlemiseks.

Need suudavad demokraatia tugevdamisse panustada eeskätt kommunikatiivsete vahenditena, kujundades narratiive avatud ja võrdsest arutlemisest ja aktiivseks kodanikuks olemisest. Need on olulised eeskätt neile poliitilistele ning ühiskondlikele süsteemidele, kus on olemas huvi või isegi võib olla ehk „nõudlus“ arutlevate praktikate kaasamise osas. Need on justkui testkeskkonnad või harjutusplatsid, kus saab üheltpoolt kogeda, kuivõrd arutlemine kui ühiskondlik/poliitiline praktika neile sobib ning teisalt neid praktikaid ka ise kujundada, sh neile järelevalvet teostada. Niisiis tähendab sellelaadselt võimalustest osavõttes ise nende arutlevate praktikate mudeliks kui ka nende mudelite kujundajateks olemist. Need toimivad kui potentsiaalne võimalus näidata, mida arutlemise juures oluliseks peetakse, mistõttu on oluline osapoolte kaasatus. Seda eelkõige arutlemise tähendusloome protsessis ühise koostöö ning vastutuse kaudu, pakkudes igaühele võimaluse tuvastada nende potentsiaal nii isikliku kui ka ühise hüve teostumisse panustamiseks ning see ka ära realiseerida.

KOKKUVÕTE

Magistritöös uurisin demokraatia tugevdamisvajaduse olemust ning analüüsin teoreetilisi ja empiirilisi uurimusi, mis keskenduvad arutlemise ning selle institutsionaliseerimise võimaluste potentsiaali kirjeldamisele. Töö empiirilise osa keskmesse võtsin Arvamusfestivali kui avalik-arutleva institutsiooni mõtestamise, et Arvamusfestivali näitel välja selgitada, mil moel avalik-arutlevad institutsioonid saavad (esindus)demokraatiat tugevdada või millega selle tugevdamisse panustada.

Seatud eesmärgi täitmiseks sõnastasin kolm kirjeldavat uurimisküsimust:

1. Milline on Arvamusfestivali laiem tähendus Arvamusfestivali osapoolte jaoks?
2. Kuidas Arvamusfestivali osapooled selgitavad oma osalemise ja/või panustamise põhjuseid?
3. Millisena kirjeldavad Arvamusfestivali osapooled Arvamusfestivali toimimise mehhanisme?

Neile vastamiseks lähtusin konstruktivismlikust lähenemisest ning analüüsil kasutasin kvalitatiivset uurimisviisi.

Täpsemalt viisin läbi 22 poolstruktureeritud intervjuud erinevate Arvamusfestivali osapooltega, et intervjuueeritavate kogemuste tõlgenduste ning neile antud tähenduste kaudu teada saada Arvamusfestivali osapoolte osalemise/panustamise motiivid ning millisena kirjeldavad nad Arvamusfestivali laiemat tähendust ning toimimise mehhanisme.

Tehtud analüüsist selgus, et Arvamusfestival toimib eeskätt arutlemist võimaldava, kuid mitte selle mõistmist süvendava dünaamilis-struktureeritud võrgustikuna, mis ühendab erineva osalusmotiivide, -intensiivsuse ning -vastutusega osapooli. Täpsemalt on vastutustunne tähendusloome ees kõige enam lavalt osalejatel, olles ühtlasi praeguse Arvamusfestivali peamiseks tähendusloome allikateks. Arvamusfestivali iseloomustab selle osapoolte seas täheldatav püüdlus liikuda üha institutsionaliseerituma vormi suunas, kuid praegu takistavad seda ebaselgus võrgustiku tegevuste tulemustest ning koosloome vajak arutlemise tähendusloomes. Selleks et Arvamusfestival saaks täita kindlamat rolli ühiskonna meelsuse näitamisel arutlemise olulisuse kohta ning aidata kaasa arutlemisega seotud probleemide selgitamisele ja muutuste kujundamisele, on oluline teostada muutused arutlemise tähendusloome koostöösuses ning selguses. See aitab vältida segadust ja rahulolematust, mis võivad viia arutlemise võimekuses pettumiseni ning Arvamusfestivali laiemas tähenduse koondumiseni ainult ühe osapoole võimusesse.

Arvamusfestivali-laadsetele institutsioonidele laiemalt saab töö analüüsi põhjal osutada aga kui arutlevate praktikate kasutuselevõtmise käivitajatele, mis suudavad demokraatia tugevdamisse panustada eelkõige kommunikatiivsete vahenditena. See tähendab, et need toimivad avatud ja võrdse

arutlemise ja aktiivseks kodanikuks olemise narratiivide kujundajatena, mis on olulised peamiselt neile poliitilistele ning ühiskondlikele süsteemidele, kus on olemas huvi või isegi võib olla ehk „nõudlus“ arutlevate praktikate kaasamise osas. Need toimivad kui testkeskkonnad või harjutusplatsid, kus saab üheltpoolt kogeda, kuivõrd arutlemine kui ühiskondlik/poliitiline praktika neile sobib ning teisalt neid praktikaid ka ise kujundada, sh neile järelevalvet teostada. See tähendab, et osalus sellelaadsetes institutsioonides tähendab osalejatele eelkõige arutlemise tähendusloomest panustamist näidates, mida arutlemise juures oluliseks peetakse. Seetõttu on oluline erinevate osapoolte kaasatus arutlemise tähendusloome protsessis ühise koostöö ning vastutuse kaudu, et vältida tähendusloome koondumist ainult kitsale rühmale võrgustikust.

SUMMARY

An instrument to strengthen (representative) democracy? Exploring the potential of deliberative institutions through the example of the Arvamusfestival (the Opinion Festival)

In my master's thesis, I delved into the imperative need to strengthen democracy and conducted a comprehensive analysis of both theoretical and empirical studies exploring the potential of deliberation and its institutionalization. The empirical segment of my work centered on the conceptualization of the Arvamusfestival as a public-deliberative institution. Through this case study, I sought to uncover how public-deliberative institutions can bolster representative democracy or contribute to its enhancement.

To achieve the set goal, I devised three descriptive research questions:

1. What is the broader significance of the Arvamusfestival for the participants of the event?
2. How do the participants of the Arvamusfestival articulate their motives for attending and/or contributing?
3. How do the participants of the Arvamusfestival describe the operational mechanisms of the event?

To address these questions, I adopted a constructivist approach and employed a qualitative research method for analysis.

Specifically, I conducted 22 semi-structured interviews with diverse participants of the Arvamusfestival to explore their motives for participation/contribution. Through the interpretations of the interviewees' experiences and the meanings they ascribed to them, I sought to understand how they describe the broader significance of the festival and its operational mechanisms.

The analysis uncovered that the Arvamusfestival primarily operates as a dynamic structured network that facilitates discussion but does not necessarily deepen understanding. It serves as a platform connecting participants with varying levels of motivation, engagement, and responsibility. Notably, those on the stage exhibit the highest sense of responsibility for creating meaning and are the primary drivers of meaning creation at the current Arvamusfestival. The festival is characterized by a discernible endeavor among its participants to progress towards a more institutionalized form, although this progression is currently impeded by a lack of clarity regarding the outcomes of the network's activities and the necessity for collaborative meaning-making in discussions. To enhance the Arvamusfestival's role in reflecting societal sentiments on the importance of discussion and to

contribute to addressing issues related to discussion and effecting change, it is crucial to implement changes that improve collaboration and clarify the process of creating meaning in discussions. This will help mitigate confusion and dissatisfaction, which can otherwise lead to disillusionment with the ability to engage in reasoned discourse and the concentration of meaning-making power within a single entity at the festival.

Based on the analysis, institutions like the Arvamusfestival can be identified as initiators for introducing deliberative practices that can enhance democracy, particularly as tools for communication. They serve as influencers of narratives centered on open and equitable deliberation and active citizenship, which are especially significant in political and social systems where there is an interest, or even a "demand," for the integration of deliberative practices. These institutions function as experimental spaces or training platforms where individuals can gauge the suitability of discussion as a social and political practice and actively shape these practices while overseeing them. Consequently, participation in such institutions involves contributing to the meaning-making process of discussions by demonstrating what is deemed important in these conversations. Therefore, it is crucial for various participants to engage in the collective effort of shaping the meaning of discussions through collaborative cooperation and shared responsibility to prevent the monopolization of meaning-making by a select few within the network.

KASUTATUD KIRJANDUS

Akkaya, C. (2020). Küresel Yönetişim Kapsamında Siyasal Katılım Örneği: Demokrasi Festivalleri Birliği. *Anadolu University Journal of Faculty of Economics*, 2(2), 16–33.

Almedalsvecani kodulehekülg. (i.a). Kasutatud 17.03.2024, <https://almedalsveckan.info/>

Arhiiv: Almedalsvecani kodulehekülg. (i.a). Kasutatud 17.03.2024, <https://web.archive.org/web/20110905175652/http://www.almedalsveckan.info/1009>

Arhiiv: Arvamusfestivali kodulehekülg (i.a). Kasutatud 12.03.2024, <https://2017.arvamusfestival.ee/hooandjad/>

Aristoteles. (1958). *The Politics of Aristotle*. (E. Barker, Toim ja Tõlk). London: Oxford University Press. (Orginaaltöö avaldatud/ kirjutatud ca. 350 eKr).

Arvamusfestivali kodulehekülg (i.a). Kasutatud 12.03.2024, <https://arvamusfestival.ee/>

Barber, B. (1984). *Strong Democracy: Participatory Politics for a New Age*. Berkeley, CA: University of California Press.

Berger, P. L. ja Luckmann, T. (1966). *The social construction of reality: A treatise in the sociology of knowledge*. Anchor Books.

Bohman, J. (1996). *Public deliberation: pluralism, complexity, and democracy*. Cambridge: MIT Press.

Buhl, A., Elvang, Z. ja Wolff, M. (2017a). *Democracy Festival: Design Dimensions*. Kasutatud 17.03.2024, https://static1.squarespace.com/static/5ca46d3434c4e242889adff5/t/5cafcb104c7bb6aa645dec/1555025875681/DF_Designdimension+Komp.pdf

Buhl, A., Elvang, Z. ja Wolff, M. (2017b). *Democracy Festival: Introduction*. Kasutatud 17.03.2024, https://static1.squarespace.com/static/5ca46d3434c4e242889adff5/t/5cafcb696e9a7f164585c2af/1555025798325/DF_Introduction+komp.pdf

Canfora, L. (2001). Kodanik. J.-P. Vernant (Koostaja), H. Sooman ja K. Türk (Tõlge), U. Vent (Toim), *Vana-Kreeka inimene* (lk 123–155). Tallinn: Tallinna Raamatutrükikoda.

Charmaz, K. (2006). *Constructing Grounded Theory*. London: Sage.

- Collier, D. ja Levitsky, S. (1997). Democracy with adjectives: Conceptual innovation in comparative research. *World politics*, 49(3), 430–451.
- Crouch, C. (2004). *Post-Democracy*. Cambridge: Polity Press.
- Dahl, R. A. (1989). *Democracy and Its Critics*. New Haven: Yale University Press.
- Dahl, R. A. (1998). *On Democracy*. New Haven: Yale University Press.
- Demokraatifestivalide rahvusvahelise ühingu (e IDFA) kodulehekül. (i.a). Kasutatud 12.06.2024, <https://democracyfestivals.org/>
- Dewey, J. (1927). *The Public and its Problems*. Chicago, IL: Swallow Press.
- Diamond, J. L. (2003). Defining and Developing Democracy. R. A. Dahl, I. Shapiro ja A. J. Cheibub (Toim), *The Democracy Sourcebook* (lk 29–39). Cambridge: The MIT Press.
- Dryzek, J. S., Bächtiger, A., Chambers, S., Cohen, J., Druckman, J. N., Felicetti, A., Fishkin, J. S., Farrell, D. M., Fung, A., Gutmann, A., Landemore, H., Mansbridge, J., Marien, S., Neblo, M. A., Niemeyer, S., Setälä, M., Slothuus, R., Suiter, J., Thompson, D., Warren, M. E. (2019). The crisis of democracy and the science of deliberation Citizens can avoid polarization and make sound decisions, *Insights* 363(6432), 15 March, 1144-1146.
- Dworkin, R. (2006). *Is Democracy Possible Here?: Principles for a New Political Debate*. Princeton: Princeton University Press. <https://doi.org/10.1515/9781400827275>
- Eessalu, M., Engelbrecht, J., Juurik, M., Koppel, A., Kulu, P., Lilles-Heinsar, L., Ling, K., Lõuk, K., Maimets, T., Meriste H., Mäger, K., Mällo, T., Niglas, K., Nurk, E., Parder M. L., Pärtlas, M., Sinijärv, U., Soone, M., Sutrop, M., Uustalu, T., Velbaum, K., Veski, L. (2017). *Hea teadustava*. Külastatud aadressil https://www.eetika.ee/sites/default/files/www_ut/hea_teadustava_trukis.pdf
- Euroopa Sotsiaaluuring (2014). *Europeans' Understandings and Evaluations of Democracy: Topline Results from Round 6 of the European Social Survey*. Kasutatud 21.03.2024, <https://www.europeansocialsurvey.org/sites/default/files/2023-06/TL4-Democracy-English.pdf>
- Euroopa Sotsiaaluuring (2022). Exploring public attitudes, informing public policy. Selected findings from the first nine rounds. Kasutatud 21.03.2024, https://www.europeansocialsurvey.org/sites/default/files/2023-06/ESS1_9_select_findings.pdf

- Fishkin, J. S. (1991). *Democracy and Deliberation: New Directions for Democratic Reform*. London: Yale University press.
- Fishkin, J. S. (2003). The Voice of The People. R. A. Dahl, I. Shapiro ja A. J. Cheibub (Toim), *The Democracy Sourcebook* (lk 25–28). Cambridge: The MIT Press.
- Fishkin, J. S. (2009). The Trilemma of Democratic Reform. *When the People Speak: Deliberative Democracy and Public Consultation* (lk 32–64). Oxford: Oxford University Press.
- Forester, J. ja Theckethil, R. K. (2008). Rethinking Risk Management Policies: From “Participation” to Processes of Dialogue, Debate, and Negotiation. *Building Safer Communities. Risk Governance, Spatial Planning and Responses to Natural Hazards*, 58, 34–43. DOI: 10.3233/978-1-60750-046-9-34.
- Fukuyama, F. (2018). *Identity: The Demand for Dignity and the Politics of Resentment*. New York: Farrar, Straus and Giroux.
- Fung, A. (2003). Recipes for public spheres: Eight institutional design choices and their consequences. *Journal of Political Philosophy* 11(3): 338–367.
- Geisler, A. M. (2023). Public trust in citizens’ juries when the people decide on policies: evidence from Switzerland. *Policy Studies*, 44(6), 728–747. <https://doi.org/10.1080/01442872.2022.2091125>
- Goodin, R. E. (1996). *The Theory of Institutional Design*. R. E. Goodin (Toim). Cambridge: Cambridge University Press.
- Goodin, R. E. (2008). *Innovating Democracy: Democratic Theory and Practice after the Deliberative Turn*. New York: Oxford University Press.
- Gustafsson, N., Svensson, J. ja Larsson, A. O. (2019). *Elite and non-elite agenda-setting on Twitter: the case of #almedalen 2018*. Malmö: NordMedia2019.
- Gutmann, A. ja Thompson, D. (1999). Democratic Disagreement. S. Macedo (Toim), *Deliberative Politics: Essays on Democracy and Disagreement* (lk 243–279). New York: Oxford University Press.

- Habermas, J. (1991). *The structural transformation of the public sphere* (T. Burger ja F. Lawrence, Tõlk). Cambridge: MIT press. (Orginaaltöö avaldatud/ kirjutatud 1989).
- Habermas, J. (1998). *Between Facts and Norms: Contributions to a Discourse Theory of Law and Democracy* (W. Rehg, Tõlk). Cambridge: MIT Press.
- Habermas, J. (2010). *Legitimation Crisis* (T. McCarthy, Tõlk). Milton Keynes: Lightning Source. (Orginaaltöö avaldatud/ kirjutatud 1973)
- Hea Kodaniku kodulehekül. (i.a). *Rahvakogu arutelupäev ja teemaseminarid*. Kasutatud 24.03.2024, <https://heakodanik.ee/rahvakogu-arutelupaev-ja-teemaseminarid/>
- Held, D. (1993). Democracy: From City-States to a Cosmopolitan Order? D. Held (Toim), *Prospects of Democracy: North, East, South, West* (lk 13–52). Cambridge: Polity Press.
- Hendriks, F. (2019). Democratic innovation beyond deliberative reflection: the plebiscitary rebound and the advent of action-oriented democracy. *Democratization*, 26(3), 444–464. <https://doi.org/10.1080/13510347.2018.1547896>
- Hinsberg, H. (2014). Rahvakogu tulemus: võim kaotas, kuid inimesed lähenesid. *Postimees*, 22. november. Kasutatud 27.04.2014, <https://arvamus.postimees.ee/3001257/rahvakogu-tulemus-voim-kaotas-kuid-inimesed-lahenesid>
- Huub. (2021, 6. august). *Pärnu noorte [eel]arvamusfestival 2021* [Facebooki üritus]. Facebook. <https://www.facebook.com/events/342488700842556?ref=newsfeed>
- IKÜM = isikuandmete kaitse üldmäärus. (27.04.2016). *Euroopa Liidu Teataja*. Kasutatud 25.02.2024, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/HTML/?uri=CELEX:32016R0679#d1e2039-1-1>
- Inglehart, R. (1997). *Modernization and Postmodernization: Cultural, Economic, and Political Change in 43 Societies*. Princeton: University Press.
- Jacobs, D. ja Kaufmann, W. (2021). The right kind of participation? The effect of a deliberative mini-public on the perceived legitimacy of public decision-making. *Public Management Review*, 23(1), 91–111. <https://doi.org/10.1080/14719037.2019.1668468>

- Jonsson, M. E. (2015). Democratic innovations in deliberative systems – the case of the Estonian citizens' assembly process. *Journal of Deliberative Democracy* 11(1). doi: <https://doi.org/10.16997/jdd.224>
- Kallas, K. (2020, 14. august). *Täna toimus taas Arvamusfestival Paides. Mul on kustumatud mälestused esimestest festivalidest, kus oli palju huvitavaid arutelusid ja inimesi ning väga* [Instagrami postitus]. Instagram. https://www.instagram.com/kajakallas/p/CD4injZpz3s/?img_index=1
- Kalmus, V., Masso, A. ja Linno, M. (2015). Kvalitatiivne sisuanalüüs. K. Rootalu, V. Kalmus, A. Masso ja T. Vihalemm (toim), *Sotsiaalse analüüsi meetodite ja metodoloogia õpibaas*. Kasutatud 25.02.2024, <https://sisu.ut.ee/samm/kvalitatiivne-sisuanalyys>
- Karis, A. (2022, 12. august). *Meil kõigil on oma arvamus ja kuigi see ei pruugi alati ühtida teiste arvamusega, siis on oluline, et Eestis saab* [Facebooki postitus]. Facebook. <https://www.facebook.com/PresidentAlarKaris/posts/478342100780929>
- Kickert, W. J. M., Klijn, E.-H. ja Koppenjan, J. F. M. (Toim) (1997). *Managing Complex Networks Strategies for the Public Sectors*. London, Thousand Oaks: Sage.
- Kurvits, J., Alunurm, S., Laks, E. ja Isop, C. (2021). *Mis teoksil, Arvamusfestival? 2021. Aasta Arvamusfestivali tagasiside analüüs*. Publitseerimata raport. MTÜ Arvamusfestival.
- Kurvits, J., Alunurm, S., Värvi, A., Aamisepp, M., Jakobson, K., Isop, C. ja Matsar, L. M. (2022). *Mis teoksil, arvamusfestival? 2022. aasta Arvamusfestivali tagasiside raport*. Publitseerimata raport. MTÜ Arvamusfestival.
- Kutti, A. (2022). „*Et võtta mingi hulk korraldajad oma tiiva alla ja koos nendega teadlikult kujundada neid uusi praktikaid.*”: *Arvamusfestivali arenguvõimalused – 2022. Aasta ideekorjes osalejate, kuratorite ning ideekorjes varem mitte osalenute arusaamad ja kogemused*. Publitseerimata raport.
- Külm, M., Isop, C., Kattai, M., Kreedo, M., Parrest, O. ja Kass, V. (2020). *Mis teoksil, Arvamusfestival? Tagasisaated 2020*. Publitseerimata raport. MTÜ Arvamusfestival.

- Lapan, S. D., Quartaroli, M. T ja Riemer, F. J. (2011). Introduction to qualitative research. S. D. Lapan, M. T. Quartaroli ja F.J. Riemer (toim), *Qualitative Research: An introduction to methods and designs* (lk 3–18). San Fransisco: Jossey-Bass.
- Lepik, K, Harro-Loit, H., Kello, K., Linno, M., Selg, M. ja Strömpl, J. (2014). Intervjuu. K. Rootalu, V. Kalmus, A. Masso ja T. Vihalemm (toim), *Sotsiaalse analüüsi meetodite ja metodoloogia õpibaas*. Kasutatud 23.02.2024, <http://samm.ut.ee/intervjuu>
- Lepik, K. ja Strömpl, J. (2014). Põhistatud teooria. K. Rootalu, V. Kalmus, A. Masso ja T. Vihalemm (toim), *Sotsiaalse analüüsi meetodite ja metodoloogia õpibaas*. Kasutatud 25.02.2024, <https://sisu.ut.ee/samm/pohistatud-teooria>
- Lincoln, A. (1989). Address at Gettysburg, Pennsylvania. Lincoln Speeches and Writings 1859–1865 (lk 536). New York: Literary Classics of the United States. (Kõne peetud 1863, 19. november).
- Lindblom, C. E. (1959). The Science „Muddling Through.” *Public Administration Review*, 19(2), 79–88. <https://doi.org/10.2307/973677>
- Loor, M. (2022, 16. august). 10. #arvamusfestival on lõppenud. Kell on veerand kümme pühapäeva hommikul. Seisan keset Paide peatänavat ja räägin juttu festivali tegevjuhi Kaspariga. [Facebooki postitus]. Facebook. <https://www.facebook.com/margoloor/posts/10160607025503900>
- Loov Viljandi. (2022, 20. mai). Viljandi [eel]arvamusfestival [Facebooki üritus]. Facebook. <https://www.facebook.com/events/1053403761937416?ref=newsfeed>
- Malm-Andersson, I. (2001). 1968. S. Andersson (kommenteerija), I. Carlsson (eessõna), *Olof Palme. En bibliografi* (lk 87–98). Södertälje: Fingraf tryckeri.
- Meikar, S. (2012). Silver Meikar: erakondade rahastamisest. Ausalt. *Postimees*, 22. mai. Kasutatud 09.03.2024, <https://arvamus.postimees.ee/849254/silver-meikar-erakondade-rahastamisest-ausalt?redr=>
- Miller, D. (1993). Deliberative Democracy and Social Choice. D. Held (Toim), *Prospects of Democracy: North, East, South, West* (lk 74–92). Cambridge: Polity Press.

- MTÜ Arvamusfestival põhikiri. (2024. märts). Kasutatud 24.03.2024, https://arvamusfestival.ee/wp-content/uploads/2023/05/Arvamusfestivali-pohikiri_2023.pdf
- MTÜ Arvamusfestival (2022). *Arvamusfestival 10*. M. Ö. Sarv (Toim).
- Moore, W. E. (1966). Global Sociology: The World as a Singular System. *American Journal of Sociology*, 71(5), 475–482. Kasutatud 12.06.2023, <http://www.jstor.org/stable/2774490>
- Mäe, A. (2019). Arvamusfestival või lihtsalt mokalaat? *Virumaa Teataja*, 13. august. Kasutatud 09.03.2024, <https://virumaateataja.postimees.ee/6751719/arvamusfestival-voi-lihtsalt-mokalaat>
- Noble, H., Smith, J. (2015). Issues of validity and reliability in qualitative research. *Evidence Based Nursing*, 18(2), 34–35. <https://doi.org/10.1136/eb-2015-102054>
- Noorte eelarvamusfestival. (2020, 25. mai). *Noorte [eel]arvamusfestival 2020* [Facebooki üritus]. Facebook. <https://www.facebook.com/events/2962280300546795/?ref=newsfeed>
- O'Connor, D. ja Gates, C. T. (2000). Toward a healthy democracy. *Public health reports (Washington, D.C. : 1974)*, 115(2–3), 157–160. <https://doi.org/10.1093/phr/115.2.157>
- Olev, A. ja Alumäe, T. (2022). Estonian Speech Recognition and Transcription Editing Service. *Baltic J. Modern Computing*, 10(3), 409–421. <https://doi.org/10.22364/bjmc.2022.10.3.14>
- Palinkas, L. A., Horwitz, S. M., Green, C. A., Wisdom, J. P., Duan, N. ja Hoagwood, K. (2015). Purposeful sampling for qualitative data collection and analysis in mixed method implementation research. *Adm Policy Ment Health*, 42(5), 533–544. <https://doi.org/10.1007/s10488-013-0528-y>
- Pauwels, L. (2019). Exposing globalization: Visual approaches to researching globaal interconnectivity in the urban everyday. *International Sociology*, 34(3), 256–280. doi:10.1177/0268580919835154
- Petitsiooni kodulehekülg. (2012). *Harta 12*. Kasutatud 09.03.2024, <https://petitsioon.ee/harta12>
- Presidendi kodulehekülg. (i.a). *Jäakeldri algatus*. Kasutatud 09.03.2024, <https://vp2006-2016.president.ee/et/vabariigi-president/institutsioonid/uudised/8296-2012-12-05-15-41-18/layout-institution.html>
- Putnam, R. D. (1993). Social Capital and Institutional Success. *Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy* (lk 163–185). Princeton, NJ: Princeton University Press.

- Putnam, R. D. (2000). *Bowling alone: The collapse and revival of American community*. New York: Simon & Schuster. <https://doi.org/10.1145/358916.361990>
- Putnam, R.D., Feldstein, L. ja Cohen, D. (2004). *Better Together: Restoring the American Community*. New York: Simon & Schuster.
- Puuetega inimeste sotsiaaltoetuste seadus (30.06.2023). *Riigi Teataja I*. Kasutatud 23.02.2024, <https://www.riigiteataja.ee/akt/130062023059?leiaKehtiv>
- Riker, H. W. (1982). *Liberalism Against Populism: A Confrontation Between the Theory of Democracy and the Theory of Social Choice*. Illinois: Waveland Press Inc.
- Robertson, R. (1992). *Globalization: Social Theory and Global Culture*. London: Sage Publications.
- Rousseau, J.-J. (1762). *The Social Contract* (J. Bennet Toim). Kasutatud 07.04.2023, <https://www.earlymoderntexts.com/assets/pdfs/rousseau1762.pdf>
- Ryfe, D. M. (2005). Does Deliberative Democracy Work? *Annual Review of Political Science*, 8, 49–71. <https://doi.org/10.1146/annurev.polisci.8.032904.154633>
- Savostjanova, O. I., Bokštšanin, A. G. ja Kazamanova, L. N. (1965). Sotsiaalsed ja poliitilised suhted Kreekas V saj. keskel e.m.a. M. Tånava (Tõlk), V. I. Avdijev ja M. N. Pikus (Toim), *Vana-Kreeka ajalugu* (lk 218–243). Tallinn: Eesti Raamat.
- Schensul, J. J. (2011). Methodology, methods and tools in qualitative research. S. D. Lapan, M.T. Quartaroli ja F.J. Riemer (toim), *Qualitative Research: An introduction to methods and designs* (lk 69–107). San Fransisco: Jossey-Bass.
- Sealey, R. (1976). *A History of the Greek City States ca. 700–338 B.C.* Berkeley: University of California Press.
- Sepp, J. (2014). *Arutleva demokraatia arengust Eestis „Jäädeldri protsessi“ näitel*. Magistritöö. Tartu Ülikool, ajakirjanduse ja kommunikatsiooni õppekava.
- Sepp, S., Külm, M., Lauring, M. ja Tammist, K. (2019). *Kuidas läheb, Arvamusfestival? Tagasivaateid 2019. aasta festivali aruteludesse, korraldusse ja laiematesse arengutesse*. Publitseerimata raport. MTÜ Arvamusfestival.

- Setälä, M. (2017). Connecting deliberative mini-publics to representative decision making. *European Journal of Political Research*, 56(2), 846–863. <https://doi.org/10.1111/1475-6765.12207>
- Shapiro, I. (2002). Optimal deliberation? *Journal of Political Philosophy*, 10(2), 196–211.
- Shapiro, I. (2003). *The State of Democratic Theory*. Princeton and Oxford: Princeton University Press.
- Sootla, G. (2021). Murrangud avaliku poliitika teooriate arengus. G. Sootla, L. Kalev, I. Saar (Toim), *Avalik poliitika III: avaliku poliitika teooriad ja analüüsi meetodikad* (lk 29–88). Tallinn: TLÜ Kirjastus.
- Sootla, G., Kalev, L., Saar, I. ja Kunitsõn, N. (2021). Avaliku poliitika analüüsi strateegiad. G. Sootla, L. Kalev, I. Saar (Toim), *Avalik poliitika III: avaliku poliitika teooriad ja analüüsi meetodikad* (lk 89–141). Tallinn: TLÜ Kirjastus.
- Sootla, G. ja Suve, P. (2021). Avaliku poliitika kujundamise võrgustikud ja areenid. L. Kalev ja G. Sootla (Toim), *Avalik poliitika II: avaliku poliitika disain* (lk 181–228). Tallinn: TLÜ Kirjastus.
- Sørensen, E. ja Torfing, J. (Toim) (2007). *Theories of Democratic Network Governance*. New York: Palgrave Macmillan.
- Steger, M. B. ja James, P. (2019). *Globalization Matters: Engaging the Global in Unsettled Times*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Suiter, J. ja Reidy, T. (2020). Does Deliberation Help Deliver Informed Electorates: Evidence from Irish Referendum Votes. *Representation*, 56(4), 539–557. <https://doi.org/10.1080/00344893.2019.1704848>
- Svensson, P. (2011). *Forms and Terminology of Direct Democracy*. Paper presented at Joint IPSA/ECPR Conference: Whatever Happened to North-South?, São Paulo, Brazil.
- Zhao, Y. (2010). Preparing globally competent teachers: A new imperative for teacher education. *Journal of Teacher Education*, 61(5), 422–431. doi:10.1177/0022487110375802
- Tartu 2024 kodulehekülg. (i.a). *Hübriidarvamusfestival Tartus ja Euroopas*. Kasutatud 07.03.2023, <https://tartu2024.ee/arvamusfestival>

- Tartu Ülikooli inimuuringute keskus. (i.a). Informeerimise ja teadliku nõusoleku vorm. Kasutatud 25.02.2024, https://ut.ee/sites/default/files/inline-files/informeerimise_ja_teadliku_nousoleku_vormi_juhis_1.pdf
- Teder, M. (2014). Aastaga sai seaduseks kolm rahvakogu ettepanekut. *Postimees*, 6. aprill. Kasutatud 27.04.2024, <https://www.postimees.ee/2752498/aastaga-sai-seaduseks-kolm-rahvakogu-ettepanekut>
- Thompson, D. F. (2008). Deliberative Democratic Theory and Empirical Political Science. *Annual Review of Political Science*, 11, 497–520.
- Unger, R. (1987). *False Necessity: Anti-Necessitarian Social Theory in the Service of Radical Democracy*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Uus, M., Kesküla, M. ja Melioranski, A. (2015). *Estonian Festival of Opinion Culture – how to make it happen*. Kasutatud 07.03.2023, https://www.ibs.ee/wp-content/uploads/2022/01/Arvamusfestival_IBS_A5_en.pdf
- van der Does, R. ja Jacquet, V. (2023). Small-Scale Deliberation and Mass Democracy: A Systematic Review of the Spillover Effects of Deliberative Minipublics. *Political Studies*, 71(1), 218–237. <https://doi.org/10.1177/00323217211007278>
- Warren, M. E. (2017). A Problem-Based Approach to Democratic Theory. *The American Political Science Review*, 111(1), 39–53. <http://www.jstor.org/stable/26288978>
- Wollebæk, D. ja Raknes, K. (2022). Interest group access to decision makers at a democracy festival. *Interest Groups & Advocacy*, 11, 333–352.

LISA 1. OSAPOOLTE SISESED RÜHMAD NING TEE/KANAL NENDENI

Osapool	Kaardistatud rühmad	Lisakriteerium	Tee/kanal potentsiaalse uuritavani
Arvamus-festivali korraldajad	<ol style="list-style-type: none"> 1) MTÜ Arvamusfestival liige 2) Korraldustuumiku liige 	<ul style="list-style-type: none"> *Sugu *Staaž/kordade arv *Vanus *Taust (valdkond) 	<ul style="list-style-type: none"> • Tegijad ja kontaktid (Arvamusfestivali kodulehekül, i.a)
Arvamus-festivali vabatahtlikud	<ol style="list-style-type: none"> 1) Nõukoja liige 2) Tiimi/valdkonna juht 3) Tiimi/valdkonna tiimiliige 	<ul style="list-style-type: none"> *Sugu *Staaž/kordade arv *Vanus *Taust (valdkond) 	<ul style="list-style-type: none"> • Tegijad ja kontaktid (Arvamusfestivali kodulehekül, i.a) • Nõukoda (Arvamusfestivali kodulehekül, i.a) • Arvamusfestivali eestvedaja
Arvamus-festivali toetajad/partnerid	<ol style="list-style-type: none"> 1) Toetaja 2) Strateegiline partner 	<ul style="list-style-type: none"> *Tüüp: organisatsioon/asutus/ üksikisik *Sugu/*vanus (vaid eraisiku puhul) *Staaž/kordade arv 	<ul style="list-style-type: none"> • Toetajad (Arvamusfestivali kodulehekül, i.a) • Strateegilised partnerid (Arvamusfestivali kodulehekül, i.a) • Hooandjad (Arhiiv: Arvamusfestivali kodulehekül, i.a)
Arutelude korraldajad	<ol style="list-style-type: none"> 1) Eraisik 2) Ettevõtte 3) Võim/valitud esindajad 4) Kolmas sektor 	<ul style="list-style-type: none"> *Tüüp: tavaarutelu/ töötuba *Sugu/vanus (vaid eraisiku puhul) *Võimu tasand: riigi/kohalik tasand * Staaž/kordade arv 	<ul style="list-style-type: none"> • Arvamusfestivali kodulehel avalikud kavad (2020-2023) (Arvamusfestivali kodulehekül, i.a)
Arutelu(de)l „lavalt osaleja“	<ol style="list-style-type: none"> 1) Kutsutud osaleja (n-ö eksperdist esineja) 2) Arutelujuht, moderaator 	<ul style="list-style-type: none"> *Sugu *Staaž/kordade arv *Vanus *Taust (valdkond) 	<ul style="list-style-type: none"> • Arvamusfestivali kodulehel avalikud kavad (2020-2023) (Arvamusfestivali kodulehekül, i.a)

Osapool	Võimalikud rühmad	Lisakriteerium	Tee/kanal potentsiaalse uuritavaani
Arutelu(de)l „lava eest osaleja“	<p>1) Tavaline festivali külastaja = invidiid, kes on tulnud festivalile (sh veebiosalemine)</p> <p>a) Festivali külastaja, kelle osalemine festivalil on teistega võrdsetel alustel mingil moel tõkestatud: nt eesti keelest erineva emakeelega või puudega¹⁰ invidiidid</p> <p>2) Aktivist</p> <p>3) Poliitik</p> <p>4) Ekspert</p>	<p>*Sugu</p> <p>*Staaž/kordade arv</p> <p>*Vanus</p> <p>*Poliitiku positsiooni tasand: kohalik omavalitsus/ riigikogu/ euroopa parlament</p> <p>*Ekspert: sisemine/väline</p> <p>Sisemine ekspert = täitnud varasemalt vähemalt kolme rolli, sh olnud otseselt korralduses**, aga uuritavas perioodis vähemalt viimases rollis enam olnud ei ole</p> <p>Väline ekspert = ei ole kunagi olnud otseselt korralduses**, orienteerub demokraatiaga seonduvas ning avaldanud Arvamusfestivali osas mõtteid (sotsiaal)meedias</p> <p>** s.o tuumiku liige ja/või tuumikut vahetult sisuliselt abistav vabatahtlik</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Arvamusfestivali lehel (Arvamusfestivali kodulehekül, i.a) olev uudiste voog, sh video- ja pildimaterjal • (Sotsiaal)meedias Arvamusfestivaliga seonduvad sõnavõttud (nt uudiste portaalid, sotsiaalmeedia postitused)

¹⁰ „anatoomilise, füsioloogilise struktuuri või funktsiooni kaotus või kõrvalekalle, mis koostoimes erinevate suhtumuslike ja keskkondlike takistustega tõkestab ühiskonnaelus (siinkohal Arvamusfestivalil) osalemist teistega võrdsetel alustel“ (Puuetega inimeste sotsiaaltoetuste seadus § 2 p 1, 2023)

LISA 2. VALIMI TÄPSEM KIRJELDUS

Tabel 9. Valimi kirjeldus: igapäeva roll ja tegevusvaldkond

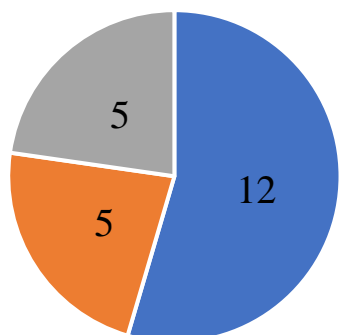
	Palgatöötaja ¹					Üliõpilane ^{1, 2}		Ettevõtja ¹			
Palgatöötaja ¹	32	45	52	36	32	28	20	53	48	26	40
	34	38	32	31	45	35	21	26		59	
Ettevõtja ¹								52		33	

Märkused:

1) Värvikood: helesinine = naine, tumesinine = mees

2) ¹= klienditeenindus (1), haridus ja/või teadus ja/või kultuur (5), avalik haldus (3), turundus ja kommunikatsioon, sh toetustegevuste juhtimine (3), personali juhtimine (2), foto- ja videograafia (1), äri ja/või juhtimisalane nõustamine (2), meedia (2), suhtekorraldus (1), uuringud ja analüüs (1), vabäuhenduse juhtimine (1), keskkonnaõiglus ja/või teadlikkus (2)

3) ²= ühiskonnateadus- (1), poliitikateadus- (1), õigusteadus- (1) ning keeleteaduskond (1)

■ Tallinn ■ Tartu ■ Muu*

*uuritavate konfidentsiaalsuse huvides jätan täpsustamata

Joonis 1. Valimi kirjeldus: uuritavate elu-/töökoht

Tabel 10. Valimi kirjeldus: tabeli 3 täiendus, osapooled ning nende sisesed rühmad

	Korraldaja ³	Vabatahtlik	Toetaja/ partner ¹	Arutelu(de) korraldaja ¹	„Lavalts osaleja“	„Lava eest osaleja“	
N	tuumik, MTÜ liige	52, nõukoja liige	45, toetaja, ettevõtte	31 ² , riigiasutus	52, kutsutud osaleja	21, tavakülastaja	
			36, toetaja, riigiasutus	59, sihtasutus	45, kutsutud osaleja		
			28, tiimiliige		52, üksikisik	31, kutsutud osaleja	36, tavakülastaja
				52, toetaja, üksikisik	53, ettevõtte	36, kutsutud osaleja	28, tavakülastaja
		45, ettevõtte		36, riigiasutus, töötuba	59, kutsutud osaleja	31, tavakülastaja	
					20, kutsutud osaleja	52, tavakülastaja	
						52, tavakülastaja	
						59, poliitik ⁵ , riigikogu	
				20, aktivist			
M	tuumik, MTÜ liige	26, tiimi juht, eelnevalt ka tiimiliige	34, toetaja, riigiasutus	34, riigiasutus	40, kutsutud osaleja	26, tavakülastaja	
						40, tavakülastaja	
						38, tavakülastaja	
					33, kutsutud osaleja	32, poliitik ⁵ , euroopa parlament	
			45, sisemine ekspert				
		35, tiimiliige	45, toetaja, üksikisik	40, sihtasutus	45, kutsutud osaleja, moderaator	32, poliitik ⁵ , kohalik omavalitsus	
					38, kutsutud osaleja, moderaator	40, tavakülastaja	
		38, tiimiliige	32, toetaja, üksikisik	45, sihtasutus	32, kutsutud osaleja	34, tavakülastaja	
34, tiimiliige	38, strateegiline partner ⁴	38, kohalik omavalitsus	40, kutsutud osaleja	33, väline ekspert			
			48, moderaator				

Märkused:

- 1) N = naine, M = mees;
- 2) Numbrid on vanused, iga vanus ehk eraldi kastike esindab ühte indiviidi
- 3) ¹ = kui ei ole üksikisik, siis vastava asutuse/ organisatsiooni/ ettevõtte/ ühenduse esindaja
- 4) ² = organisatsiooni esindajana üks kord (st org on ühe korraldanud), aga indiviidina kuues kord
- 5) ³ = uuritavate konfidentsiaalsuse huvides jätan osapooled „Korraldajad“ vanused kirjeldamata
- 6) ⁴ = konfidentsiaalsuse huvides tüüpi ei täpsusta
- 7) Värvikood on staaž rollis (aasta või festivali toimumise kord): roheline = 1, sinine = 2–4, roosakas = rohkem kui 4
- 8) ⁵ = poliitikutest erakonda kuulumised: Reformierakond, Sotsiaaldemokraatlik Erakond, Eesti Konservatiivne Rahvaerakond

LISA 3. INTERVJUU KAVA

INTERVJUU OSA	KÜSIMUSED
<p>Intervjuu protseduur: algus</p> <p><i>Sissejuhatus</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> • Intervjueeritava tänamine osalemine eest. • Informeerimise ja teadliku nõusoleku vormi allkirjastamine. Vorm lisas 5. <ol style="list-style-type: none"> a. Selgitada ja kinnitada üle uurimuse eesmärk, andmete kogumise protseduur, andmete kasutamine ning säilitamise viis ja aeg. b. Selgitada konfidentsiaalsuse tagamist intervjueeritavale (ning ettevõttele/organisatsioonile vms). • Uuritava taustatunnuste ankeedi täitmine. Vorm lisas 4. • Intervjueeritava küsimused. • Luba küsimine salvestamiseks. • Salvestuse algus.
<p>Sissejuhatav küsimus</p>	<p>1. Kui mõtlete enda esimesele mälestusele Arvamusfestivalist/kokkupuutele Arvamusfestivaliga, siis millised emotsioonid/mõtted/märksõnad Teile sellega seoses pähe tulevad?</p>
<p>I teemaplokk – ARVAMUSFESTIVALI ROLL/ EESMÄRK UURITAVA JAOKS</p> <p><i>Sissejuhatavalt üle selgitada intervjueeritava roll(id) (erinevad Arvamusfestivali osapooled selgitatud lisas 1) analüüsitavas võrgustikus. Oluline on intervjuule konteksti seadmine, et uuritaval oleks teada raam (raami võimalused), milles ta küsimustele vastab.</i></p>	<p>2. Mis põhjustel Teie ja/või Teie organisatsioon on Arvamusfestivalil osalenud ja/või Arvamusfestivali korraldanud?</p> <ol style="list-style-type: none"> a. Kuidas ja milliseid eesmärke on Arvamusfestivali toimumine aidanud Teil ja/või Teie organisatsioonil saavutada/täita? Mida on Arvamusfestival Teile andnud/võimaldanud? <ol style="list-style-type: none"> i. Kuivõrd on toimunud teadlik eesmärkide seadmine ja kuidas toimus nende saavutatuse hindamine? ii. Kui Arvamusfestivali ei oleks, siis milliseid teisi teid oleksite saanud (saaksite) valida? <ul style="list-style-type: none"> ...kuivõrd on Eestis veel sarnast kogemust/võimalust pakkuvat kohta/üritust/võimalust? <ol style="list-style-type: none"> 1. kui jah, siis, millist teist teed/vahendit Te seatud eesmärkide täitmiseks oleksite kasutanud (kasutaksite)? <ul style="list-style-type: none"> ...kui jah, siis, millised need teised võimalused on? 2. kui ei, siis kuivõrd hea valikuks Te Arvamusfestivali peate? Kuivõrd täidab see ära seatud ootused? <ol style="list-style-type: none"> a. Kas võiks/peaks olema veel selliseid võimalusi? Miks?

INTERVJUU OSA	KÜSIMUSED
<p>II teemaplokk –</p> <p>ARVAMUSFESTIVALI LAIEM ROLL/ LOOMISE PÕHJUS JA EESMÄRK</p>	<p>3. Mis eesmärgil on Teie arvates Arvamusfestival loodud?</p> <ol style="list-style-type: none"> i. Mis oli (võis olla) selle tekkimise põhjus? b. Mis eesmärki täidab Teie arvates Arvamusfestival täna? <ol style="list-style-type: none"> i. Kas Teie arvates on Arvamusfestivali eesmärk/strateegia aja jooksul muutunud? Kui jah, siis milliseid muutusi olete aja jooksul märganud ja millest need muutused tuleneda võivad? <p>4. Kuivõrd on/on tulnud Teie arvates Arvamusfestivali toimumine Eestile kasuks, milliseid eesmärke see aitab (on aidanud) saavutada?</p> <p>5. Kuivõrd edukas Arvamusfestival oma eesmärkide [lähtudes uuritava selgitatud eesmärgist/strateegiast] saavutamisel Teie arvates näib olevat?</p> <ol style="list-style-type: none"> c. Kas ja kuidas saab Teie hinnangul mõõta Arvamusfestivali tulemuslikkust/ eesmärgi täitumist? <ol style="list-style-type: none"> i. Mida tähendab edukas Arvamusfestival? ii. Mis on olulisemad sammud, mis on aidanud/ aitavad/ aitaksid Arvamusfestivalil edukas olla ehk seatud eesmärke saavutada?
<p>III teemaplokk –</p> <p>ARVAMUSFESTIVALI ORGANISEERIMISVIIS: STRUKTUUR JA SELLE TOIMIMISMEHHAANISMID</p>	<p><i>Avatus-suletus: liikmelisuse tingimused, kättesaadavus ja interaktsiooni intensiivsus.</i></p> <p>6. Kuivõrd Teile näib, et igapähe on võimalik Arvamusfestivalil osaleda Arvamusfestivalist osa saada (nii külastada/lavalt osaleda/ arutelu korraldada/ korraldustiimiga liituda)?</p> <ol style="list-style-type: none"> a. Mis on need olulised eeldused/tingimused, mis Teil või Teie organisatsioonil on täidetud, et Arvamusfestivalil osaleda/Arvamusfestivalist osa saada? <ol style="list-style-type: none"> i. Mis eristab Teie arvates Teid/Teie organisatsiooni neist, kes Arvamusfestivalil ei ole osalenud või ei ole sellega seotud? <ol style="list-style-type: none"> 1. Mis on Teie hinnangul põhjused, miks inimesed Arvamusfestivalil ei osale/ ei ole sellest teadlikud? <p>7. Kuivõrd tugevaks peate seotust Arvamusfestivaliga väljaspool füüsilise festivali toimumist?</p> <ol style="list-style-type: none"> b. Kuivõrd hoiate kontakti/ hoiate end kursis Arvamusfestivali kogukonnaga/tegemistega peale füüsilise festivali toimumist? Miks? <p><i>Juhtimine: võimu vahekord, otsustusprotsess ja jõupositsioonide võrdsus.</i></p> <p>8. Kuivõrd olete kursis, kuidas ja kelle poolt Arvamusfestivali sisu ja korraldust puudutavad otsused vastu võetakse?</p> <ol style="list-style-type: none"> c. Kuivõrd on Teie arvates kõigil Arvamusfestivaliga seotud ja seal/selles osalevatel inimestel/organisatsioonidel võimalus neis küsimustes kaasa rääkida?

INTERVJUU OSA	KÜSIMUSED
	<p>i. Mil määral Teie arvates nimetatud osapooled kaasa räägivad? 1. Kuivõrd Teie ise/Teie organisatsioon kaasa räägib?</p> <p>9. Kuivõrd esineb Teie arvates Arvamusfestivalil festivalist osavõtjate (kõik osapooled kokku) seas n-ö „olulisteks“ ja „mitte nii olulisteks“ jagunemist? a. Kuivõrd oluliseks peate iseennast/enda organisatsiooni?</p> <p><i>Koostöö ja vastutus: ühine visioon, ühtekuuluvustunne, aktiivsus ja vastutus.</i></p> <p>10. Kuivõrd Teie arvates on Arvamusfestivalil tegutsevate/ selles osalevatel inimestel/organisatsioonidel ühine teadmine sellest, millises suunas või mille nimel tegutsetakse? b. Kuidas positsioneeriksite iseennast/ enda organisatsioonis eelmises alapunktis toodud küsimuses?</p> <p>11. Kuidas hindate Arvamusfestivali kui inimeste koosluse ühtekuuluvustunnet? c. Kuivõrd Teie arvates töötatakse/tegutsetakse Arvamusfestivalil üheskoos ühise hüvangu nimel? Või pigem töötab/tegutseb igaüks oma eesmärkide nimel? i. Kuidas positsioneeriksite iseennast/ enda organisatsioonis eelmises alapunktis toodud küsimuses?</p> <p>12. Kuivõrd Teie arvates mõjutab (või võib mõjutada) kõikide osapoolte ühine visioon ning ühtekuuluvustunne Arvamusfestivali elujõulisust? d. Mis saab kui üht/teist/mõlemat ei ole? Miks? Millist mõju avaldab?</p> <p>13. Kuidas hindate erinevate osapoolte osalust (osalemise võimalust) Arvamusfestivalil? e. Kuivõrd leiab Teie arvates Arvamusfestivalil aset üksteise kuulamist, küsimuste küsimist, arvamuse avaldamist? i. Kuivõrd Te ise ja/või Teie organisatsioon vastavalt tegutseb? f. Kuivõrd Teie arvates Arvamusfestival selle osapoolte aktiivseks osaluseks võimalust annab? i. Kuivõrd Teie arvates on Arvamusfestivalil eelduslikud kindlad ootused arutelude korraldajatele ning aruteludes osalejatele, mida tuleb järgida ning kuivõrd need mõjutavad vastavalt nende aktiivset osalust festivalil? g. Kuivõrd Teie arvates arutelude korraldajad seavad endale piiranguid, lähtudes tajust, millised teemad/ arutelude vormid on Arvamusfestivalil sobivad? i. Mis on Teie arvates need olulised teemad, mis on Arvamusfestivali jaoks praegu olulised/sobivad teemad? Miks?</p>

INTERVJUU OSA	KÜSIMUSED
	<p>ii. Mis on jäänud Arvamusfestivalil rääkimata/välja ütlemata/arutamata? Mis võivad olla selle põhjused?</p> <p>1. [Arutelude korraldajalt]: Kas Teil või Teie organisatsioonil on jäänud midagi rääkimata, mis on olnud selle põhjused?</p> <p>14. Olles Arvamusfestivaliga seotud, siis kuivõrd valdab Teid selles rollis tunne „kohustusest“, st kuivõrd valdab Teid Arvamusfestivaliga seonduvas „ma tahan“ VS „ma pean“ tunne?</p> <p>iii. Kuidas hindaksite sama küsimust teiste osapoolte puhul?</p> <p>15. Kuidas hindate enda isiklikku või esindatava organisatsiooni vastutust Arvamusfestivali elujõulisuse ja eesmärkide täitumise eest?</p> <p>h. Kui jah, siis kelle/mille ees?</p> <p>i. Võib mõelda skaala peale: vastutus pigem puudub <-> tunnete suurt vastutust?</p> <p>j. Kuivõrd oluliseks kirjeldatud vastutustunnet peate? Millist tähendust see endas kannab (kanda võib)?</p> <p>16. Kuidas hindate Arvamusfestivalil osalemise turvalisust?</p> <p>a. Kuivõrd turvaliselt Te end Arvamusfestivalil tundunud olete? Mis on seda tunnet tinginud?</p>
<p>Kokkuvõte/ lõppsõna</p> <p><i>Arvamusfestivali tugevused ja nõrkused ning tuleviku võimalused</i></p>	<p>17. Mõeldes kogu intervjuule tagasi, siis milles seisnevad Teie jaoks tänase [uuritavale tajutava] Arvamusfestivali tugevused ja nõrkused?</p> <p>a. Mis on Arvamusfestivali probleemkohad? Milles seisnevad Arvamusfestivali põrumised?</p> <p>b. Miks võib pidada Arvamusfestivali väärtuslikuks? Milles seisnevad Arvamusfestivali õnnestumised?</p> <p>18. Milliseid uuendusi Teie hinnangul võiks Arvamusfestivali eesmärgis/sisus/korralduses rakendada?</p> <p><i>Sisu:</i></p> <p>a. Mida ideaalis peaks/võiks tulevikus Arvamusfestivalil arutatama saada, mida Teie arvates praegu veel ei saa? Miks?</p> <p><i>Eesmärk/korraldus:</i></p> <p>b. Millist eesmärki peaks/võiks Arvamusfestival veel eneses kanda, mida Teie arvates see veel täna ei täida?</p> <p>i. Millist väärtust võiks Arvamusfestival eneses just Eestile anda?</p> <p>19. Kuivõrd näete end ka tulevikus Arvamusfestivaliga seotud olevat? Miks?</p> <p>20. Mida sooviksite veel eelnevate teemade kohta lisada?</p> <p>a. Ehk on midagi, mis eelnevalt jutuks ei tulnud või mida ma ei osanud küsida?</p>

INTERVJUU OSA	KÜSIMUSED
<p>Intervjuu protseduur: lõpp</p> <p><i>Intervjueeritava tänamine</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> • Salvestuse lõpp. • Pakkuda intervjueeritavale võimalust olla läbiviidava uurimusega kursis. • Pakkuda intervjueeritavale võimalust lugeda valminud transkriptsiooni. • Pakkuda intervjueeritavale võimalust lisamõtete esitamiseks ehk selgitus võimalusest peale intervjuud veel mõtteid avaldada, teha täiendusi, parandusi. Suhtlus võimalik: meili, telefoni teel; samuti vajadusel/soovi korral kokku saada. • Intervjueeritava tänamine intervjuus osalemise eest.

LISA 4. TAUSTATUNNUSTE ANKEET

Arutleva institutsiooni struktuurist ning toimimismehhanismist Arvamusfestivali näitel

TAUSTATUNNUSTE ANKEET

Intervjuu kood:.....

Intervjuu kestus:.....

1. Sugu: .....
2. Vanus:.....
3. Igapäeva roll ja tegevusvaldkond (märkige sobivad variandid ning täpsustage valdkond):

Roll

Palun täpsusta valdkond

☐	palgatöötaja	.....
☐	üliõpilane/ õpilane	.....
☐	pensionär	-
☐	töötu/ kodune	-
☐	ettevõtja	.....
☐	riigiametnik	.....
☐	muu.....	.....

4. Maakond (inimese/ organisatsiooni/ töökoha elu-/asukoht): .....
5. Osalemise/seotuse sisu ja määr:

Roll

Umbkaudne kordade (aastate) arv valitud rollis

☐	arvamusfestivali korraldaja	.....
☐	arvamusfestivali vabatahtlik	.....
☐	arvamusfestivali toetaja/ partner	.....
☐	arutelu(de) korraldaja	.....
☐	arutelu(de)l „lavalt osaleja“	.....
☐	arutelu(de)l „lava eest osaleja“	.....
☐	muu.....	.....

LISA 5. INFORMEERIMISE JA TEADLIKU NÕUSOLEKU VORM

Arutleva institutsiooni struktuurist ning toimimismehhanismist Arvamusfestivali näitel

INFORMEERIMISE JA TEADLIKU NÕUSOLEKU VORM

Hea uurimuses osaleja!

Minu nimi on Annika Kutti ning olen Tartu Ülikooli magistriõppekava „Ühiskonna ja infoprotsesside analüüs“ II kursuse tudeng.

Siinses dokumendis selgitan Teile oma magistritöö läbiviimise eesmärgi ning olulisimaid andmekogumisega seonduvaid meetodika punkte. Lisaks palun Teil kinnitada vormi teises osas allkirjaga nõusolek uurimuses osalemiseks.

Magistritöö teema: *arutleva institutsiooni struktuurist ning toimimismehhanismist Arvamusfestivali näitel*

Töö juhendaja on empiirilise sotsioloogia professor Kairi Kasearu (*PhD*), kaasjuhendaja on võrdleva poliitika lektor Alar Kilp (*PhD*) ning konsultant on MTÜ Arvamusfestival juhatuse liige ning Arvamusfestivali eestvedaja Kaspar Tammist (*BBA*).

Dokument on koostatud kahes võrdses eksemplaris, millest üks jääb Teile (uuritavale) ja teine mulle (uurijale).

Info:

1. Minu magistritöö eesmärk on Arvamusfestivalist kui võrgustikust hetkepildi mõtestamine ehk välja selgitada, mis ja kuidas uuritavas võrgustikus toimub.
2. Andmete kogumine:
  - a. Uurimuses kasutan andmekogumise meetodina poolstruktureeritud intervjuud. Intervjuu oletatav kestus on kuni 1,5 tundi. Intervjuu salvestamiseks kasutan isikliku nutitelefoniga helisalvestamise rakendust või veebis läbiviidava intervjuu korral veebikeskkonna (nt Zoom, Teams) veebikõne salvestamisfunktsiooni.
3. Uurimuses osalemine on Teile vabatahtlik. See tähendab, et võite igal hetkel osalemise katkestada ning seda nii intervjuu ajal kui ka mistahes hetkel pärast seda. Loobumisel eemaldan Teie andmed uurimusest.
4. Uuritavate konfidentsiaalsuse huvides uurimuses osalenute nimesid ma töös ei avalda, st pärisnimed asendan pseudonüümidega.
  - a. Samuti ei avalda ma töös uuritavate poolt esindatavate asutuste/ettevõtete/organisatsioonide/ühenduste nimesid ega nimetusi.
5. Kogutud andmete säilitamine ning analüüs:
  - a. Kõiki kogutud andmeid (helisalvestis, selle põhjal koostatud transkriptsioon ning tehtud märkmed, sh taustatunnuste ankeet) säilitan enda isiklikus parooliga kaitstud arvutis kuni magistritöö avaldamiseni.

- b. Salvestite põhjal koostatud transkriptsioonid on pseudonümiseeritud (vt p 4) ning nendega tehtava analüüsi viin läbi mina.
    - i. Andmeanalüüsi käigus toetavad mind ka minu magistritöö juhendajad, kes samuti võivad kokku puutuvad pseudonümiseeritud transkriptsioonidega.
  - c. Andmeanalüüsiks valin analüüsivahendi(d) järgnevate keskkondade/programmide seast: QCAmap, MS Excel ja MAXQDA.
6. Kinnitan, et saadud andmeid kasutan ainult kirjeldatud uurimuse tarbeks (v.a kui Te ei ole lubanud teisiti, vt *LISA*).
  7. Uurimuses intervjueeritavana osalemiseks palun kõigil uuritavatel kinnitada allkirjaga uurimuses osalemise nõusolek.
  8. Kuna andmete kogumisel on oluline osa töö lõpliku versiooni valmimisel, siis siinses dokumendis puudub veel magistritöö teema kõrval töö täpne pealkiri. Samuti saab töö käigus täpsustatud sõnastuse magistritöö eesmärk, st et siinses töös on see esitatud üldsõnaliselt.

Nõusolek

Mind, ..., on informeeritud ülalmainitud uurimusest ja ma olen teadlik läbiviidava uurimistöö eesmärgist ja uurimuse meetodikast.

Kinnitan oma nõusolekut selles osalemiseks allkirjaga.

Tean, et uurimuse käigus tekkivate küsimuste kohta annab mulle täiendavat informatsiooni uurimuse läbiviija Annika Kutti (e-post: annika.kutti@ut.ee, tel: 5567 1619).

LISA: Minult kogutud andmeid kasutatakse lisaks toodud uurimuse eesmärgi täitmisele ka Arvamusfestivali korraldajatele tähelepanekute ja ettepanekute esitamiseks*.

Olen nõus

Ei ole nõus

*Valminud tähelepanekud ja ettepanekud esitan üldistatud kujul miniraportina. Raporti edastan Arvamusfestivali eestvedajale ning kõigile neile, kes selle tarvis oma andmete kasutamiseks nõusoleku andsid.

Arutleva institutsiooni struktuurist ning toimimismehhanismist Arvamusfestivali näitel

Uuritava allkiri: .....

Kuupäev:.....

Uuritavale uurimuse kohta informatsiooni andnud isik ja uurimuse läbiviija: .....

Uuritavale informatsiooni andnud isiku ja uurimuse läbiviija allkiri: .....

Kuupäev:.....

LISA 6. KODEERIMISTABELI NÄIDE

Arvamus-festivali toimimise mehhanismid	Võrgustiku avatus-suletus	Avatus	<i>Ta_0: Mulle tundub, et tõesti kõik saavad. Ma vahepeal olen seal ka asotsiaale ringi liikumas näinud. Et päris palju erinevaid inimesi on seal ja päris erinevate arvamustega. Nii äärmuslikud kui ka mitte nii äärmuslikud.</i>	<i>T_0: Tundub tõesti, et ukсед on avatud ja seda kõigile.</i>
		Suletus	<i>K_0: On avatud kõigile, aga meil on hea arutelutava, mida peavad absoluutselt kõik inimesed järgima.</i>	<i>T_1: Ma ei ole kindel, kuivõrd avatud on arutelude teemade välja pakkumine.</i>
	Juhtimine	Korralduslik tugi	<i>A_4: Toetamine oli väga hea. Korraldajad olid kõik ära organiseeritud.</i>	<i>Ve_0: Nad on püüdnud neid arutelusid struktureerida.</i>
		Tagasiside	<i>T_2: Jah, oli. Üsna ruttu peale festivali, et oleks värskelt meeles. Et mis meeldis ja mis ei meeldinud.</i>	<i>K_0: Ma ei mäleta, et minult oleks küsitud.</i>
	Koostöö ja vastutus	Ühtekuuluvus	<i>A_3: Teatud pesades, telkides ma tunnen seda ühtekuuluvustunnet. Et see ühine eesmärk on tajutatav.</i>	<i>Ta_0: See õhtu debatt seal. Nii mõnus – kõik koos kuulame. Et seal räägitavad teemad on meile kõigile olulised.</i>
		Vastutustunne	<i>Mo_0: See, milleks see kujuneb on puhtalt moderaatori õlul.</i>	<i>T_1: Ei, seda mõistet ma ei seostaks. Kuivõrd ainult seda, et kui ma juba seal olen, siis ma vastutan oma sõnade eest.</i>
		Osalemise intensiivsus	<i>T_0: Eks oleneb, et millises rollis olla. Arutelu korraldajana oled seotud alates ideekorjest kuni lõputegevusteni.</i>	<i>Mo_0: Üldse ei jälgi väljaspool festivali.</i>
		Ühishuvid vs isiklik huvi	<i>T_1: Et see on ikka see koht, kus väga paljud ikkagi seisavad nagu oma mätta eest.</i>	<i>Ta_0: Pigem jah nii, et igaiüks teeb omi asju.</i>

Lihlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Annika Kutti,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihlitsentsi) minu loodud teose „Vahend (esindus)demokraatia tugevdamiseks? – avalik-arutlevate institutsioonide potentsiaalset Arvamusfestivali näitel“, mille juhendaja on Kairi Kasearu, kaasjuhendaja Alar Kilp ning konsultant Kaspar Tammist, reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 3.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
4. Kinnitan, et lihlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Annika Kutti

20.05.2024